REI MEDICAE

STVDIO STIPENDIVM QVINCTVM

I. BAPTISTAE DONATII de aquis Lucensibus Libri IV.

EDITIO TERTIA. IN QVA QVID praeterea praeſtiterimus inuerſa pagina indicabit.

Superiorum approbatione, & licentia.

LVCAE, Apud Vincentium Buſdrachium.

Ex Bibliotheca Octauiani Guidobonij.

CIↃ. IↃ. XC.

QVAE IN HOC OPERE praestitimus.

In I. libro de Lucensium aquarum natura in vniuerso disputamus. in quo nostrae de aquarum natura rationes prorsus alio modo se habent, ac quae allatae sunt a ceteris, qui hactenus de illis scripserunt.

In II. de aquarum villensium qualitatibus & gradibus appellatis, de exhauriendi ratione, de iis, quae perscribenda, & reiicienda sunt, de victus ratione, de Balnei vsu luculenter agimus.

In III. de aquarum Calidarum natura & gradibus (sic enim vulgo vocantur quaedam aliae aquae) de earum vsu, de Sudationibus, de Ducciis, de Barnabonis. de D. Ioannis. de D. Luciae aquis, & earum vsu pertractamus.

In IV. de his, quae in aquis Lucensibus desiderantur, scribimus. & qua ratione rerum varios euentus frangere, ac debilitare debeamus, ostendimus.

INLVSTRI

HORATIO ORICELLARIO

IOANNES

BABTISTA DONATIVS

S. D.

HAVD vereor, ne tu, quae ſcribo, aliter, atq. ſentio, accipias; qui ingenij tui ſuauitatem, ac animi excellentis moderationem probe norim. metuo quoſdam, qui vim ſolent afferre verbis, ac extorquere ex noſtris ſcriptis cogitationes, quas nunquam fere ſuſcipimus. non reticebo tamẽ, quae modo in te, in quo nihil non ſingulare vnquam animaduerſum eſt, intuenti ſane πολιτικὸτερα in mentem mihi venerunt. atq. ea dilucide adeo explicabo, vt eadẽ aequi admirentur; iniqui vero nullam laedendi ſatis iuſtam habeant cauſſam. quid illud eſt? qui apud ſuos laudem haud vulgarem, locumq. ſtudet obtinere, animum ad id intendere maxime debet, vt ſemper opinionis diſſenſione à multitudine diſcrepet; ac dicta cum factis perpetuo componat. quae enim duae res formare, atq. effingere vulgi animum ſolent, eae illis inſitae, atq. infixae reperiuntur, imperitia, & ignauia. etenim rudis turba expers conſilij, atq. ingenij mentis lumine facile obcoecatur. cuncta multitudinem inertem, imbellem, vacillantem, omnium praedam terrent, turbant, pellunt, praecipitant. eius autem opinionum auceps Peblicola ſcilicet, dum quaſi vir ab vxore inire gratiam ſuis officiis ſtudet, nihil contra eius voluntatem aut dicere, aut facere audet, neq. tamen ſi auderet, ſine ſummo vitae diſcrimine ſe id facere poſſe ſentiret, vterq. in obſcuris rebus inanem cupiditatem adhibet in conſilium, poſtrema omnium

rerũm illis est prudentia. sedulo igitur vbi ille belli cupiditate flagrat; tu pacem continuo in ore, animoq. habeto. si quando ille dicet Clodio vltro deferendos honores; tu protinus omnes ad laudem aditus illi praecludito. si laudabit hic illius mores; tu eiusdem inquinatam vitam, quantum potes, exagitato. deniq. quicquid habes virium contra illum conferto, quem liquido patet omnibus in rebus quasi vastum Oceanum, vnde discesserit, eo semper recurrisse. haud tacitus sane indignor, si quando incido in eos, qui adolescentes imitatione popularium hominum erudiendos esse praedicant. imbecillus animus nullo negocio turpissimam ad imitationem se conuertit, at qui praestare potest, quæ ratio, & doctrina tuentur, longe, multumq. ceteris omnib. omni prudentiae genere nititur praestare. neque vero vulgus tantummodo minus recte iudicat, verum etiam Plerique, quorum consensui ne sapientes quidem obsistere aliquando possunt. nullũ vero hi errorem timent, cuncta per se prudenter statuere arbitrantur, quam plurima verba effundunt, eruditismos quosq. insectantur, qui illud habent praeterea, quod in vulgum optime conuenit, semper noua quaedam aut facere, aut dicere. cetera in hoc malo remedia nulla sunt; hoc praestantissimum est sapientia, & constantia. quae hactenus in medium attuli, quamuis aperta satis tibi fortasse videantur, contrariis tamen post hac collatis, ac reiectis accident omnibus (vt arbitror) multo inlustriora, ac gratiora. saepe tu Pancratio concertantes spectasti gladiatores. animaduertisti, credo, multos vulgi similes de se multa praedicare, artem suspenso gradu ostentare, manibus, pedibusq. illico omnia obnixe facere, qui paullo post lassitudine affecti tandem de sua virtute desperant. contra quosdam aliquando notasti habilissimos Athletas, veteres, nobiles, carnosos, bonis, ac latioribus lateribus, viribusq. valentibus quasi saxeos, ferreosq. nullas plagas vitantes, nihil cedentes, cominus stantes sola pertinacia, virtuteq. superato aduersario egregium victoriae fructum protinus percipere. haec noua tibi esse minime possunt, qui scias Diogenem populo Theatro egrediẽti saepe obstitisse in via, rogatum, cur id faceret, respondit, hoc in omni meae vitae cursu est apprime seruandum. sensit vir ille sapientem in omnib. factis, dictisq. honestissime a multitudine posse dissentire. sed philosophum relinqua-

linquamus. quid Phocion? oraculo Atheniensibus fuso virum in ciuitate reperiri, cuius sensus cum ceterorum sensibus minime congruerent, populo subirato, ac quis nam is esset, diligenter exquirenti nonne suam poene salutem perdidit se indicans? quae sequuntur obscuriora esse non possunt, graeca omitto. tametsi video Spartam Ligurgi legibus, institutisq. rem domi, forisq. fauste, feliciterq. gessisse, qui ceterarum ciuitatum leges minime imitatus plerisq. contraria sentiens, patiia vt felicitate omnibus antecelleret, sola praestitit sapientia. Romana exempla suppetunt, quae illud praeterea demonstrabunt nullam esse rem in vniuersa natura adeo stabilem, ac diuturnam, quae commutari, reuolui, ac denique deiici non possit. at quid hoc tantum? populum, multitudinemq. non semper vulgum ignarum esse, sed virtutem, & sapientiam quemcunq. attigerit, conuertere, ac circumagere. ille vero demum vulgus est, quem rudem, rerumq. imperitum desidia, luxuria, auaritiaq. occuparit. Gn. Pompeius in ea incidit Reip. tempora, in quibus Senatus, idest potentium dominatio ex omnium scelerum importunitate, ac impunitate conflata plebem premebat, cuius vitae socia semper fuit virtus, victoriarum comes lucelli dulcedo. Is primum Sullae lege abrogata, eam in libertatem vendicasse visus est. deinde picta toga quasi mercede à plebe accepta eam turpissime deseruit, & ad nobilitatem defecit, quo facto cretata illa togula, sua tarditate misere subito attrita est. quid interea Caesar? ad omnia rerum momenta mente, atq. animo erectus plebem, quam Pompeius quasi onus quoddam foede abiecit, suscepit egregie. cui constantia singulari ad gloriam properanti propitius merito Deus adfuit; qui cuncta optime constituit, constitutaque ad certum, rectumq. finem dirigit; optima enim aequitatis illius, & prouidentiae lex est. ea omnibus in rebus fere elucens merita cuiusq. perpendit; ea illam, quae cuiq. maxime apposita est, vitae conditionem instituit, fortunamq. adiungit; ea deniq. ad rationem, sapientiamq. intendentibus maximarum omnium rerum, maximeq. optabilium nihil vnquam deesse patitur; etenim aequissimum in agendo ordinem seruat, qui ordo iustitia est, quae recte instituendae vietae habetur norma certissima, & verissima. haec ex te Oricellari præstantissime adeo orta sunt, qui quae velis, à tua continuo petas sapientia; quae vero agis constanter

ſtanter fortitudine tueare. nanq. ſapientia ex te, conſtantia manat ex ſapientia, quae tibi propria feciſti, cetera promiſcue communia habere voluiſti, qui egregie munificus ſis. ſunt vero hac non in Gallia a me audita. in qua tamen maxima quaedam de ingenio morib. q. tuis diuinitus praedicata ſaepiſſimae aurib. accepimus in ea oīum tu animos tibi liberalitate, & vitae ſanctitate adiūxiſti. Regis autem poſt hominū memoriā maximi ſapiētia deuinxiſti. extiterunt autem inluſtria voluntatis illius erga te indicia, quib. nihil te amabilius vnquam habuiſſe conſtat. non ab alio accepta. quamquam infinita quaedam Ioſephum Collium narrare ſolitum memoria teneam, cum vna, & Romae eſſemus, qui & humanitatem, & facilitatem tuam in caelum laudibus efferebat. non lecta. nam gloria tua tametſi in obſcuro non ſit, latius tamen adhuc minime patet, ac non dum ad omnes permanauit. quod contigit non tua, ſed noſtra plane culpa, qui in hiſce ſtudiis conſeneſcimus. tibi igitur noſtro vitio ad hunc diem officia, quae vobis nobilitate, & humanitate praeſtantiſſimis praeſtare ſolemus, ſane defuerunt, lucubrationes noſtrae videlicet, in quibus fide ſingulari impreſſae extant ſummorum virorum magnae quaeq. virtutes, & in nos merita. ſed a me bene cognita Romae ſunt. atque meae quidem in Ioſephum Collium obſeruantiae cauſſae multae, ac magnae ſunt, at haec vel maxima, quod eius beneficio factū eſt, vt humaniſſimi viri, & Ioannis Caſae ſororis F. laudi, honoriq. ſeruire aliquando potuerim. ſingulari omnino amore Hannibalem fratrem tuum colere debeo, qui cuncta in me Romae contulerit officia, quae vel ad laudem, vel ad vtilitatem meam ſpectare poterant; illius enim in me pietas tum in me accidit, cum mihi nihil eſſet fere belli. haec vero à fratre tuo accepi. at debet ad te quoque fraternorum officiorum grati animi fidelis memoria peruenire, quam omnibus te diuitiis merito anteponere ſolere intelligo; quem haec noſtra ſtudia minime faſtidire probe norim; & fortunam pulcherrime contemnis, cuius vim infringis, & conſtantia, & ſapientia. qui quantum quaeq. res habeat momenti, ſapientia perpendas, & animi perturbationes omnes conſtantia depellas. qui autem te norunt, qui iam iam omnes ſumus, iidem te in oculis ferimus; & vir nomine, & memoria dignus euaſiſti vel omnium approbatione, nihil igitur cū ad tuam ſummā gloriam

deeſſe

deesse videretur (nam tibi abunde sunt, quae ceteros beatos reddere solent. vxor, & filij tibi sunt moribus, & virtutib. ornati, optima, & aperta beneuolentia coniunctissimi, qui easdem amant & voluntates, & sententias. patrem autem habuisti, qui omnibus exemplo fuit ad recte agendum, beneficentiam vero ita exercuit, vt praesidio tenuibus, nobilibus ornamento semper fuerit) ecce tibi Ferdinandus III. magnus Dux Haetruriae diuino iudicio praeditus, quem patri non comparo solum, sed etiam antepono. is actionum tuarum spectator excelsus, omnium poene vocibus, permotus te omni decore affluentem ornandum quoq. suscepit. voluit autem te aulae cunctae praeficere, & maxima esse apud se auctoritate, & summa apud omnes gloria. quod vnum ad nominis tui celebritatem praeterea desiderari videbatur. facile vero potes ab eo petere laudem, in quem à Deo Optimo Maximo omnia congesta sunt ornamenta, quae optari quidem à multis, at in vnum, aut alterum raro coisse legimus, summam iustitiam, immensas diuitias, gloriam sempiternam. tua vero, tua inquam sapientia istam tibi fauste confecit fortunam, constantia firmamentum addidit, vtriusq. per honorificum praemium est gloria. quam ob iustitiam optima fide seruatam merito tuo capies immortalem. valeant igitur, qui haec semper in ore habent, mihi modo supersit, quod habeo, Deus benefaciat medicis, qui ad scribendum animum appulerunt. ego alios ferre non possum, qui Tessalum ex animo diligam, qui à me nihil praeterea postulat. hi postquam vitam profuderunt, opes effuderunt, gloriam perdiderunt, qua nihil inlustrius homini praepotenti contingere potest. medicos autem facile (vt arbitror) perspicis, & qui scribunt, & qui tacent, & qui nos reprehendunt, qui nostra litteris consignamus, aliquid profecto petere. nos aperte bonam scilicet existimationem postulamus. qui nos reprehendunt non honores, sed pecunias minime obscure quaeritant. etenim, vt hi nihil reliqui faciant, quod ad vestram vel sanitatem tuendam, vel morbos depellendos pertineat, vt vestra facilius augeatis commoda, & Remp. alacrius administrare possitis, à vobis suorum laborum praemia, quaestum videlicet aperte consectantur. at qui tacent, & nihil scribunt, nos omnium accerimos experimur; nam & praemia accipiunt, atq. omnes plane fallunt; nemo enim fere est, qui non arbitre-

tur,

tūr, illos aliqua praeterea scribere, atq. ea de industria occultare. qua in re prudentia, & virtute eos vti censemus; atq. eo plus existimationis ab omnibus obtinent; aegroti vero, qui putant illos vel sua caussa nihil litteris consignare, pecunias maximas praebent. ergo horum taciturnitas in laudem, illorum reprehensio in commoda, vtrorumq. curatio in pecunias declinando corrumpitur. veruntamen nunquam illi, quod dulcissimum est audire, suas laudes audierunt; nec quod suauissimum est videre, suum vllum opus oculis viderunt suis. periucunda vero est omnis nostra cognitio; quippe qui in ea assequenda ferimus laboris plurimum; at Herculeas plane exanthlamus aerumnas, cum ea chartis mandamus, quae senectutis penariae sunt, & obliuionis, ac silentij vindices accerrimae. ego vero te non aliquem ex populo sumpsi, sed amicissimum praesidium in posterum mihi paraui. quod mihi homini rei medicae per studioso & firmissimum fore inclinat animus meus à sapientia, & constantia tua impulsus. vulgum enim pulcherrime contemnens bonos sapientia inuitas, studiosos liberalitate allicis, constantia amicos seruas. ego igitur facere non possum, quin te amem; quia & amari, & coli debet vir egregia sapientia praeditus; & qui ocium domesticum in rei medicae studiis consummam, te ipsum & laudo. neq. vero is sum, qui existimem haec mea tuorum in me meritorū magnitudinem inlustrare posse, qui optime intelligam iisdem me officiis, quibus a te, tuisq. ornatus sum, beneficentiam tuam tātummodo praedicare, ac laudibus efferre. quae tamen ad illam honestandam vim habere velim haud vulgarem. interim quinctum hoc ita accipias rei medicae studio stipendium de aquis Lucensib. vt singularium tuorum in me meritorum debita quidē, at tantula praemia benigne capias; atq. perpetuo gaudeas per antiquū gentis tuae decus, atq. auunculi tui diuinam virtutem te, fratremq. tuum Hannibalem Carcassionensem egregie referre, quod notum omnibus esse peruelim.

D. Lucae kal. Septemb. CIↃ. IↃ. XXCIX.

AVCTORES

QVI IN HOC OPERE

LAVDANTVR.

A

B

C

D

E

Philo-

ERRATA, QVAE NOS EFFVGERVNT, *sic emendanda.*

Fol. 2. lin. 2. hospitio
4. 20. limam.
25. ferrugine.
6. 7. acedem.
7. 25. ducciis.
9. 33. potestate.
11. 20. dele postea.
13. 32. glarare.
16. 4. Lucretius.
14. 6. desiderantur. Iustinus lib. IV. Nec non ignibus gignendis, nutriendisq. soli ipsius naturalis materia. quippe intrinsceus stratum sulphure, & bitumine traditur.
14. 18. propius.
16. 31. desunt. ex vtilitatibus & cōmodis aliis, atq. aliis, quae quotidie consequi notamus.
17. 19. deinde.
18. 16. refrixerit.
24. 31. perruperint.
25. 26 humiditatem.
27. 3. villepsibus.
10. ἀντιλεγομένων.
28. 8. digni.
29. 4. Lucensib.
35. 18. IV.

38. 33. absoluitur.
41. 15. referti.
26. mansa.
43. 10. mediocrem.
48. 21. recreant.
32. est.
49. 2. calci.
52. 5. frigidiori.
55. 21. coniiciunt.
55. 4. & qui.
58. 21. ludulus lege loculus à
59. 30. puellula.
59. 14. calorem.
67. 32. catheclismos.
68. 5. aquae.
69. 75. extremo. calidarū.
70. 21. eclso.
72. in extremo. has vero aquas.
73. 24. abstergendo.
75. 29. votum.
75. 30. lueri.
78. 32. quos.
84. 10. obserare.
88. 7. pennes.
89. antepenultima, vulgo
90. 6. concoctionum.
12. superiorib. dieb.

VINCENTII GREGORII I.C. PATRICII Lucensis ad Auctorem.

NAtura haud arte ignitas Lucensib. oris
Donauit Thermas, fonticulosq. fauens:
Plus eadem fauit, cum te Donate disertum
Donauit caussas nosse perennis aquae
Quattuor at dum donasti tu in balnea libros
Ille fauor maior terq. quaterq. fuit.
Sunt elementa quidem totidem mortalib. isti,
Queis sine prodessent Balnea nulla malis.

IOSEPHI MATRARII
ad eundem.

Quid mirare hospes, virtus quod tanta redundet
Ex vndis? rore has ditat Apollo suas.
Quid mirare omni naturam ex parte retectam?
Dono Donatus sponte sua haec docuit.
Tentet aquas igitur, vitam qui ducit acerbam,
Donat Donatus, donat Apollo suas.
Omnia suppeditat porro Donatus, Apollo
Large vndis reficit languida mēbra suis.

EIVSDEM AD eundem.

DVm medicas tractas res dimidiate Galene,
Dum lacerum Celsum sanas, & Hippocratem;
Omnibus his per te redierunt laudis honores;
Barbariae examen texitur exitium.

Hic nitet aer, & hic lux omnes perculit vmbras,
Hinc Deus & medicas currere iussit aquas.
Salue largitor libertatis, dator idem
Perpetuae, sacrae, luxuriantis aquae.
Hoc vidisti libertatem robore egere
Corporis; hoc morbus pellitur auxilio.
Tu memor & Deum, & ipsas iam venerabere Nymphas,
Et qui non trepido didicit ore loqui.
Nam hanc operam patriae, Musis Donatius, vrit,
Quem virtutis amor, reddidit ex animo.

IOANNIS BAPTISTAE DONATII

De Aquis Lucensibus

Liber Primus.

Scribendi caussa, & occasio. Cap. I.

CAPIEBAM *antea voluptatem animo saue haud mediocrem; cum audiebam doctos, disertosq. medicos praeclara quaedam de aquis Lucensibus volumina edidisse. etenim cum res ipsa propter singularem eius vtilitatem digna sit, quae ab omnib. cognoscatur, tum verò propter eiusdem obscuritatem idonea semper visa est, vt in Aquarum facultatibus peruestigandis honestioris ordinis Medici omne suum studium ponerent. nunc verò, cum tribus his superioribus annis, quos in natura earum perscrutanda totos plane consumpsi, facile animaduerterim partim eos ad scribendum de his aquis animum appulisse, qui eas nunquam viderunt, quod abessent fortasse longe gentium, partim vero illos, qui, cum quid in aliorum sententias dici posset, haud facile inuenirent; & veritatis inuestigandae laborem ferre non possent grauissimum, ad aliorum sententias nullo negocio accesserunt; perspicio me in eum locum adductum, vt aut ingenue, quicquid sentiam, mihi scribendum esse intelligam, aut reticendum, quod ciuibus, & necessarijs meis maxime prodesse potest, & futurum aliquando est perhonorificum. Resp.*

Lucensis peregrinos perpetuo honore afficit, obseruantia colit, optimum quẽq. hispitio accipit; laborare igitur debemus, vt quae tot, tantosq. viros, principes amicitia quotannis nobis coniungunt aquae illis ornamento, ac praesidio, non detrimento esse possint. quamobrem vel pro patriae in me meritis immortalib. vel pro eorum necessitate, quorum res agitur, hoc scribendi munus refugere minime potui; namq. neq. beneficiorum memoria morte deleri debet, neque aegrotantes sine summa infamia deseri possunt, quibus vel peregrinis muneris loco, haec deferre maxime volumus. Verumtamen hac in re nihil est, quod magis me a scribendo hactenus deterruerit, quam nonullorum importunitas, qui cum infesti omnib. sint, cursum laborum nostrorum nunquam non inflectere, ac reuocare conati sunt; neque enim aequum esse censent, mihi, qui cuncta ceteris facile concesserim, tantum sumere, vt ea, quae natura obscurissima sunt, solus videre possim; etenim in abditis, ac inuolutis rebus inuestigandis ceteros ijs adiumentis caruisse verisimile non est, quib. me minimè affluere sentio; quippe qui & fortunarum, & ingenioli mei tenuitatem, & meae infirmitatem valetudinis probe norim. At hi si scirent ea, quae palam natura ipsa ante oculos omnium aperte posuit nostro saepe fieri vitio obscuriora; & in re, in qua plures reperiuntur aemuli, nec deest, quod in certamen veniat, omnium praecipue elucere solere industriam, audacter haec minus dictitarent. ego vero omnes omnium maleuolorum voces missas faciens meas omnes libere, sincereq. in medium afferam cogitationes, patriaeq. meae hunc fructum ingenioli mei, quantus, quantus est, beneuolo animo offeram, ac dicabo. Hac in re cum industriam exercuero, in qua experientia laudem, successum Deus afferre solet, praeclare sane positam operam meam esse arbitrabor, si nonnullum solertiae, & sedulitatis meae specimen ciuib. meis apparebit.

Propositio. Cap. II.

D*Eliberatum autem mihi nunc est, nimias contentiones omnes, inanesq. nonnullorum quaestiones protinus abijcere, & in primo libro Lucensium aquarum naturam, quae paullo mibi*

mihi semper visa est occultior, quam breuissime explicandam suscipere, in II. de Villensibus, in III. de Calidioribus, de Duccijs, de Barnabonis, de D. Ioannis & D. Luciae aquis agere, in IV. quae in illis desiderari merito posse uidentur, necessarioq. addi velim, dilucide exponere, & qua ratione euentus rerum varios frangere, ac debilitare debeamus ostendere. Haec si Deo Opt. Max. & Maria Nunciata tutelina volentib. & adiuuantib. (quod spero) perficiam, doctrinae, iudicij, ac experientiae aliqua profecto elucebit nota. Etenim harum aquarum & species, & partes, & illarum deniq. affectiones declarandae sunt; quamobrem & caloris caussas, & principia nobis sunt diligentissime inuestiganda; differentiae & quae materiam & quae formam spectant, in medium sunt afferendae; & proprietates, operaq. illarum, vt se dederunt, caussae, principia, & elementa, sunt renuncianda. Cum igitur de Aquis Lucensib. protinus acturi simus, aquarum omnium naturam, montisq. situm exprimamus.

Montis situm describit, & aquarum naturas. Cap. III.

MOns ille, ex quo aquae calidiores omnes defluunt, ab vrbe distat XVI. M. P. qui omnibus ex partibus circuncisus non est namq. eius iugi pars; quae ad septentrionē vergit, coniungitur cū alio maioris paullo altitudinis fastigio, quod Aquiloni officiens ad orientem solem aestiuum conuersum, ac circumductum flumen attingit, quod Lima vulgo vocatur. Huic vallis, & planicies subest. Ab eodē flumine radices mōtis ab Oriente, & a Meridie subluunt; a Septentrione verò, & Occasu a Camalione, quae flumina sub eiusdem montis radicib. quae Meridiem spectant, confluunt in Auxerim. Ex omnib. autem partibus habet montes altissimos, ab Occidente, & Saptentrione Granariolam, & Contronem, ab Oriente & Meridie Contronem, & Benabbium; terra cultior est, & ferax, cuncta pene ibi nascuntur, ac nata coluntur. Castaneae vero etiam egregiae fiunt; vitibus fere cooperta tota terra est; locus salubris, solum vero omnino macrum, ac solutum, humidius multo, quam siccius. VII. reperiuntur in hoc monte calidiores aquarum fontes. in iugo prope montis, quod vergit ad Occiden-

tem solem aestiuum, & Septemptrionem aquae D. Ioannis positae sunt, ad Orientem vero aestiuum, & Septentrionem Villenses aquae. paullo infra in medio fere monte sitae sunt aquae calidiores, & ante eas planicies. P. circiter XV. Occidenti obijciuntur. Ad aquarum diuortia ad dexteram scatet aquae D. Luciae oriculariae. Ducciae vocatae sub illas sitae sunt, ad Meridiem aestiuum, & Occidente hybernum vertuntur. sub his positus est fons vulgo Barnabonis appellatus, qui ad Meridiem, & Occidentem solem vergit. Rubrae olim appellatae in radicibus fere montis positae Occidentem hybernum spectant. fontes hi calidarum aquarum tametsi ab vno, & eodem erumpunt monte, alio tamen, atque alio praeditae sunt odore, sapore, & facultate. D. Ioannis aquae nullum odorẽ, ac saporẽ nactae videntur, pellucent. at Villenses odorem grauem proferunt, grauiorem multo aquae, quae quoniam vulgo calidiores appellantur, nos quoq. aquas calidiores posthac appellabimus: omnium autem grauissimum fons Barnabonis afflat, ab eo enim nomen accepit, qui ab illis, ceteris aquis reiectis tandem aliquando ad sanitatem perductus est. In illius montis diuortio, quod ad Occidentem spectat, saxa nigredine quadam oblita, & oleo delibuta videntur. incensa bitumem iudaicum referunt. In Barnabonis vero fonte oculis etiam ipsis statim, vbi aquae defluere incipiunt, apparet idem color. Villensium aquarum labrum colore Rubricae infectum videmus. A quo autem loco ex Balneis Villensib. Liman versus aquae fossa ducta delabuntur, saxa ferugine, vel potius nigredine quadam tincta videntur. lintea, si in eadem aqua abluantur, iactentur, fricentur, nunquã purgantur; & rubedine quadam infecta perpetuo obseruamus. In montis ea parte, quae Orientem solem hybernum spectat, reperitur haud vulgaris terrae sinopicae copia. in vicinis montib. inuenitur Gagates, quod & Reuerius Solinander testatum reliquit.

Has aquas ex Alpib. minime defluere. Cap. IV.

ANtequam vero ad eam Orationem venio, quae propria nostrae est quaestionis, conuellenda est quorundam opinio, qui cum de harum aquarum natura probabiliores rationes afferre minime possint

possint, ad illud maxime confugere solent, quod vulgo nunc iactatur, has aquas calidiores ex Alpib. (quae passim Apennini vocantur) omnino defluere; atque ita hic rumor serpit, vt iam iam caleat, ac nisi plane extinguatur, periculum sit, ne hisce vocibus nostra haec consumentur. qui haec affirmant, illud praeterea adijciunt, locum hunc angustissimum, tam magnam copiam aquarum suscipere minime posse. horum sententias diuidere mihi certum est; neq. enim idem est aquas calidiores ab Alpib. fluere, ac aquas aliunde profluere; etenim aquae ab origine calidiores minime effluunt, sed sulphuris calore contactae permutantur, dum veniunt, quod Isidorus scribit. sed si calidarum aquarum fons, & origo sunt Alpes, itineris scilicet magnitudo, & loca lapidea, & frigidiora, per quae transeunt aquae, sexcenties interpollatae refrixissent, & aliquid profecto abrasissent, & aliquo aliquando superioribus locis erupissent, & aliae, atq. aliae terrae dispares sane facultates afferrent, quae vni affectui conuenire minime possent. vnum autem affectum appello, quod est vnum κατὰ γένους non κατὰ εἶδους. frigidiorib. enim morbis omnibus perpetuo salutares fuerunt, calidioribus non item. At cuncta permixta posthac esse minime negabimus. Quidni? qui hunc montem ignis facem semper incendisse censuerimus. Abste vero maxime postulatur, vt demonstres, qui potissimum mons Sulphuris initiũ attulerit, qui Nitrum, qui Salgemmam, qui Alumen pepererit, cui adscribenda sit rubrica, & qui tandem ferrum excitarit. Ego quidem certe, quam sequor sententiam, libere in medium afferam. Rectissime sentire mihi omnino non videor. neq. vero etiam si legislatorem roges, an optimas ciuib. suis leges promulgarit, ille continuo nõ optimas se tulisse respondebit, sed quas putarit optimas protulisse. at tu aut ad meam accede, aut nouam affer sententiam, qua in medium allata ceteri tibi facile assentiantur; ostende deniq. montem hunc Sulphur, & Nitrum habere, in illo Salgemmã, & Alumẽ inesse, hunc deinde Rubricam, & Sinopicã obtinere per me vt affirmes, maxime licebit. Horum cum tu nihil omnino afferas, quod superiorib. dieb. animaduerterim, tacitus non praetermittam. In radice montis Villae appellatae, ex ea parte, quam flumen Camalion contingit, mons hic, qui perpetuo iugo cum alpib. iungi videtur, pas-

us circiter XX. ex planicie editur, ac (vt ita dicam) prope firmus redditur, mox leuiter fastigiatus, ad eam magnitudinem tendit, quam vel oculis ipsis cernimus.. Paullo post in duas partes diuisus ea, quae occidentem spectat, & flumen attingit, circuncìditur, altera vero procurrit in meridiem. Pars illa nullas habet aquas. quod si hae aquae ex Apenninis profluerent, aliquo profecto in loco aedē dilaberētur. Gregorius Nazianzenus orat. XXXII. aquas calidiores partī in terrae cauernis, partī in angustis quibusdā locis elapsas ebullire, atq. iam iam eruptionē fremitu ostentare, partim deniq. in altū euadere solere tradit. At in bisce locis nullus strepitus nullus sonitus vnquā ab aliquo exanditus est. Aristoteles quidem certe lib. de Mundo ad Alexandrum quasdam fluminum more, modoq. fluere, ignitasq. ferri glebas emittere, quasdam sub terra secundum fontes sitas profluere testatur, eius verba adscri-
,, *bam, tametsi locus obscurus non videtur.* αἳ δὴ καὶ ῥέουσι πολ-
,, λάκις ποταμῶν δίκην. καὶ μύδρους ἀναρριπτοῦσι διαπύρους
,, ἔνιαι δὲ ὑπὸ γῆν οὖσαι πλησίον πηγαίων ὑδάτων, θερμαίνου-
,, σι ταῦτα· καὶ τὰ μὲν χλιαρὰ τῶν ναμάτων ἀνιᾶσι, τὰ δὲ
,, ὑπερζέσα, τὰ δὲ εὖ ἔχοντα κράσεως. *Idest, Quae quidem*
,, *saepe & ipsae fluminum more fluunt, ignitasq. ferri glebas euo-*
,, *munt. Nonullae vero huiusmodi scatebrae secundum fontes sitae*
,, *aquas inde manantes calefaciunt: aliquae vt inde tepentes, effer-*
,, *uefactae aliae, quaedam modice temperatae emittantur. Idem &*
,, *in Aetna Silius Italicus animaduertit lib. XIV.*
,, *fonte e Phlegetontis vt atro*
,, *Flammarum exundat torrens, pyceaque procella*
,, *Semiambusta rotat liquefacta saxa cauernis.*

At in bisce nihil omnino extrudi obseruamus, fons igitur aquarū longe abesse non potest. in quo cum calor haud vulgaris subsit, eo, vt maxime confluant aquae, verisimile est; calor enim attrahit, neque vero periculum est, ne aliquando superfluant; quippe, quod ita natura comparatum sit, vt tantum in eo loco congeratur, ac coaceruetur aquarum, quantum calor ipse conseruari possit. Abundantia autem, & penuria exitio erit.

,, *Nam quodcunq. suis mutatum finib. exit,*
,, *Continuo boc mors est illius, quod fuit ante.*

Hu

Huc accedit quod ea montium est natura, vt vnusquisq. suas habeat crustas, vel musculos, vt nostri loquunt, & hasce aut densiores, aut rariores, aut crassiores, aut tenuiores, quae ita struunt, vt alteram super alteram a dextris in sinistras partes oblique inducantur, ita vt perpetuo contegantur, sinumq. tandem efficiant, vbi crustae committuntur, quib. in locis omnes aquae coaceruant, fontes enim aquarum reperiuntur in locis concauis sub montibus altiorib. ante quos planicies perpetuo patere solet, in quib. aquae paullulum retentae, qua faciles aditus sunt, nunquam non perquirunt: ac vijs tandem vi summa aliquando patefactis fontes aperiuntur. qui ab Alpib. has aquas obstinate defluere affirmant, non modo veterum, probatissimorumq. virorum auctoritatem habent in postremis, verum etiam medicos inertes efficiunt, quos a ratione auocant & abducunt. siquidem multa de hisce aquis vnusquisq. nulla ratione posthac effutire poterit, si nobis Alpes idest latebras obscuritatis adhibere liceat. Verumtamen sit sane, vt vultis Gregorij Nazianzeni inanis, Aristotelici prorsus leuis sententia, in qua tametsi temere fortasse permanendū non sit; audacter tamen repudianda non est; quod nunc demum pronunciata non sit, sed a doctissimis viris olim perscripta, qui diligentius permulta inuestigarunt, & accuratius in Dialecticis versati sunt. cuncta in Alpiū cauernis contineātur, quae lucē rebus omnib. eripiāt, quid est quod alijs atq alijs rerum naturis locum suū esse cuiq. proprium notemus? Bitumen infimum tenet; in aquis enim Barnabonis affluit, in Duccis vix notatur, in calidiorib. desideratur, in D. Luciae aquis nullum est. at in his Salgemma, & Alumen apparet; in illis Rubrica praesefert, in calidiorib. Salgemma, & Nitrum extat, in villensib. deniq. Sinopica, & Bitumen in conspectū se dant; Quaero igitur, si ex Alpib. profluunt aquae, quae longius omnino absunt, qua nam ratione in hoc monte ita disposita sunt, vt suus cuiq. Minerali, quod vocant, locus redditus sit, nihil perturbatum, nihil confusum cernamus? Sic vero (vt opinor) dicent, id naturae admirabili artificio accidisse. hoc quale tandem est? ita ne cuncta ad naturam reijciemus, vt omnia paullo ante ad Alpes reuocabamus, in quam aliās alias caussas accommodare audacter possumus? qua in re idem facere mihi videntur, ac qui

in

in reb. naturae obscuritate inuolutis ad rerum proprietates confugiunt, quos quidem rerum caussas aut ignorare, aut nulla ratione inuestigare posse certum est. quamobrem effugere reprehensione dum student, afferunt quidem aliquid, quod esse potest; at satius esset idipsum, de quo disputatur, concedere, quam tam impudenter, quod minus verisimile est, affirmare. nos multa afferimus, quae etsi non sint his fortasse certiora, minus tamen, si accuratius perperdantur, vel obscuritatis, vel erroris habere posthac vel oculis, ac sensu ipso percipiemus.

Caloris, & calidorum Fontium caussas explicat. Cap. V.

CAloris caussas ita persequi certum est, vt ab Aristotele nunquam discedam, neque enim me fugit, diu, multumq. superioribus annis ab eruditissimis viris hac de re in vtramq. partem fuisse disputatum. qui ita ab eo desciuerunt, vt non caloris, sed ignis caussas, sedulo quaeritarent. ea re, maxime inducti, quod fontes omnes calidiores igne, & aqua referti viderentur; at ignis in omnibus minime reperitur. recte igitur fecit Aristoteles, qui non modo ignis, verum etiam caloris caussas nobis exponere voluit; omnis enim calor continuo ignis non est. hoc profecto significat, cum haec scripta reliquit II. Metheor: C. III. Fontes omnes aquarum salsarum magna ex parte ante aliquando calidiores fuisse censendum est, tum ignis quidem principium extinctum fuisse. huiusce sententiam cur abiecerint nonulli, & nouam quandam susceperint non video, praesertim cum eam non ratio, sed ipsa res comprobare videatur. Primum quod igni, aqua, & terra commixtis ignis quodam modo frigidus euadat; aqua acri, & praesenti ignis vi obrigere nullo modo possit; terra nec frigida, nec sicca sit, sed calidior, & humidior reddatur; quippe quae & ignis, & aquae qualitatib. respondeat; deinde res omnes a calore calefactae, primo quoq. tempore salsiores reddantur. Huc accedit, quod eorum, quae in terris gignuntur, sal ipsum primo procreatur, & in idipsum cuncta postremo dissoluuntur, quod & a Platone primum in Timaeo qui & ex quo singula fiant, & vnde rursus pereant, perperdenda essem

esse tradit. deinde & a Chimistis egregie animaduersum est. in procreatione eorum, quae in viscerib. terrae oriuntur, haec sunt fere illorum decreta. Aquam cuncta corrumpere, Ignem arrodere, ac consumere, Aerem spiritus inferre, ac conglobare, Terram corpus afferre, & idem augere. Quod si in vnum conducamus terram, & aquam, sal continuo procreatur; si aquam, & aerem consociabimus, Mercurius suscipitur; si aerem, & ignem commiscemus, Sulphur proferetur; si deniq. in vnum cogemus ignem, & terram Nitrum, vel potius (vt nonulli loquuntur) nitrificatio quaedam gignitur. ad quam cunctae rerum essentiae tandem aliquando traducuntur, quemadmodum a sale omnes incipere quotidie experimur. vera igitur haec Homerus de Oceano predicauit.

ὥσπερ γένεσις πάντεσι τέτυκται.

Catullus quoque illud egregie

Oceanusq. pater.

Qua in re illud maxime animaduertendum, aquam salsam aliam esse calidiorem, crassiorem, ac (vt ita dicam) vnctuosiorem, quae Sulphuris, aut Nitri vim refert; aliam crudiorem, frigidiorem, quae aut Mercurij, aut salis Ammoniaci obtinere videtur naturã. haec maxime temperat, ac refrigerat. vnde cuncta mineralia appellata gignuntur. Nitrum autem aquam maris concoctam, ac in terrae cauernis ad absolutam quandam formam perductam plane arbitramur. Haec si vera sunt, quae nemo vnquam fere inuentus est, qui in dubium reuocare ausus sit, caloris profecto materiem non Alumen, non Bitumen, non Sulphur, sed Sal potissimum erit; quod sal primo quoq, tempore creetur, quod tametsi ex eiusdem verbis nullo negocio coniicere possimus, quae tamen paullo post scripta sunt, proferam, vt vnus quisq. per se idem commode
» *possit percipere. Quorum omnium caussa in ignis facultatem co-*
» *niicienda est, qui aut in eis subsit, aut certe exoriatur, necesse est. Calidorum vero fontium caussae igni protinus adscribendae sunt; haec enim omnia ignis vi, ac potestate maxime accidunt, si Hippo. credimus, cuius materies ex sententia Aristotelis non sal, sed Sulphur esse censendum est; etenim cum aquae a calore redditae primum sint sicciores, quod prior siccitas impressione quadam*

aquae formam labefactarit; deinde salsiores, quod salsedinem ex terra paullo post per se expresserint; accenso postremo igne a Sulphure continuo aeedem ferueant, necesse est, quod a sale procreari multi censuere. Illud enim praeter modum ignis vi excoctum summum illius gradum obtinere videtur. sal autem suam omnem facultatem concretione plane amittit. Quamobrem in Sicilia quidem mare aestu maxime feruens, materiem Sulphuri subijcere multi arbitrati sunt, quod & D. Basilius magnus in Hexaemerone
" *homilia IV. censuit, & Philostratus Lemnius scripsit apertius his*
" *poene verbis. Insula speciem Bituminis, & Sulphuris suggerit,*
" *quippe quae a mari scaturiens multis inflammatur vaporibus, qui*
" *materiam illam irritant, quae a mari perpetuo subijcitur. Vnde & Sulphur quasi salis furfur lepide appellatum est. Aquae vero per Aluminosam terram fere pertransire testatur Isidorus, & Aristot. XXIV. Prob. XIIX. quod Alumen terrae quaedam salsugo sit, & cum Sulphure fere coniunctum sit; vtrumq. enim vel ex Isidori sententia secum ferre solent aquae calidiores; & quod priores partes obtineat salis; post sal enim, & ex ipso gignitur sale, atq. eius ope incendio protinus subuenitur; quod flammas mirifice retardet. quod sane haud latuit Archelaum Mitridatis Regis praefectum, qui omnem turris suae materiam obliuerat Alumine, quod primum Q. Claudius scripsit, deinde Agellius retulit lib. XV. C. I. & per materias vnctas Alumine ignem praeterlabi incommode testatur Ammianus lib. XX. atq. Alumen caussa est, vt ignis diutius perduret; namq. si solum sulphur subesset, continuo cuncta incenderentur, ac consumerentur. Odor ex Sulphure protinus sentitur; qui enim sagacius aquas calidiores odorant, Sulphure afflari maxime sentiunt; namq; omnes calidiores aquae sulphureo odore conditae videntur. qui ex sententia Paulli Silentiarij testis vel locupletissimus est. Hi vero sunt eius versus.*

" ὀδμὴ γάρ ἐςιν ὅιδας,
" τ. ρανδντε μαρτυρῦσα.

Vis eius in aquis feruentib. sentitur, quod scribit Isidorus origin. lib. XVI. & Varro IV. de lingua latina oppidum Puteoli dictum putat a putore, quod putidus sit odorib. semper ex Sulphure. At

sat.

sat scio multos aetate nostra repertos fuisse, qui illum non Sulphuris, sed spirituum ignitorum odorem esse aliquando censuerint; qui profecto fallacijs a veritate abducti sunt; quippe cum & Aristotelis testimonio ex lib. Metheor, & II. & III. & ex lib. Probl. XXIV. in extremo sumpto ab Andrea Baccio eruditissimo viro id luculente sit confirmatum. loca notissima sunt. huc accedunt auctoris de elementorum proprietatib. verba, quae idem egregie demonstrant. Isidorus aperte loquitur; nec alia res, inquit, facilius accenditur. Postremo Sulphur omnium metallorum materiem esse quam aptissimam notamus, quod & Chimistae optime norunt. Calidiores autem omnes aquas sacras appellat idem Aristoteles, quod olim Herculi essent consecratae, quod affirmat & Atheneus lib. XII. Cap. II. quod voluptate Hercules saepius permoueri solitus esset.

Montem hunc perpetuo flammas minime concepisse. Cap. VI.

M*Ontem hunc ignis speciem perpetuo habuisse haud facile crediderim, qui haud ignorem ex Pausania in Corinthiaca Methanam Troezemorum marittimum oppidum fuisse, cuius in agro aquarum calidarum fontes scaturiebant, qui postea Demetrij Antigonis F. Macedonum Regis tempore erupisse dicuntur. veruntamen non statim aquae profluxerunt, sed multo ante, perpetuis loca arserant ignib. flamma dein aliquando extincta calidiores, & persalsae aquae permanarunt. Principio igitur hisce in locis exortum fuisse calorem minime grauem, & ad gignendum perfructuosum verisimile est, in quo procreandi facultas aliquando fortasse agnita, ac perspecta est; at eam paullo post caloris summa vi labefactatam non dubitamus; quod aut paullulum quid, aut potius nihil ab eo postea genitum, ac procreatum fuisse obseruauerimus. inuenti multi sunt, qui Ferrum, aut Argentum in hoc monte quondam repertum fuisse affirmarunt, qui non valde me mouent, quod probe sciam, exploratores, quae minime viderunt, pro visis saepe renunciasse, atq. his auctorib. credendum non arbitror, quod agricolae rumorib. multa de suo addere, & affingere saepe soleant.*

Quia rationes ignis accendatur. Cap. VII.

Excitatur vero ignis vel sua vi, vel fulminum ictibus. Etenim
" Fulmen detulit in terras mortalib. ignem
" Primitus, inde omnis flammarum diditus ardor.
Et Arist. XVIV. Probl. XIIX. Plura autem tactu Fulminis calidiora extiterunt. subest vero etiam in terra calor; terra enim ex eiusdem Lucretij sententia

habet ignes vnde oriantur;
Nam multis succensa locis ardent sola terrae;
Eximijs vero furit ignib. impetus Aetnae.

Et quidem certe mons hic appositus fuit, vt in eo ignis protinus excitaretur; principio quod longe maiorib. circundatus est montib. quamobrem & calidior locus redditur. deinde quod duob. fluminib. radices eius alluantur, quae calorem, quem subesse affirmamus, contrahere, contrudere, ac deniq; augere facile possunt. In montib. vero subesse calorem haud vulgaris testis est auctor libelli de Mundo, qui vulgo Philoni adscribitur. Is antiquißimus scriptor & montes ab arborib. nihil omnino differre hac in re scriptũ reliquit; & vim quandam igneam in terra conditam esse, eamq. sua vi cuncta sursum rapere, & proprium locum petere tradit. Ergo nihil mirum si terra aliquando efferatur, ac ita in summo contrahatur, vt in verticem tandem desinat, qua in re mirifice naturam ignis imitatur. Aquae vero calidiores redditae (quod scriptum reliquit D. Gregorius Naziãzenus orat. XXXIV.) cum huc illuc se insinuent, in quosdam primum specus influunt, ac circumuersantur; deinde violento spiritu commouentur, impelluntur, ac iactantur; motu, aestu, ac luctatione acriori magis, ac magis inflammatae postremo erumpunt, qua, & quo diuinare minime possumus, cum inter initia nulli aditus, ac viae pateant, quas deinceps & volubilitas caloris, & locus ad eruptionem appositus faciunt. idem etiã ex sententia nonullorũ tradidit Paullus Silentiarius, qui eam caloris caussam esse censebant.
" ἔνερθε γῆς σήραγγας
" ὕδωρ ἐκεῖθεν ἔνθεν
" πιλούμενον δὲ, θέρμην

" ἄλλοι λέγουσι τοῦτο
" γῆς ἐν μυχοῖς ὑπάρχειν.

Ideſt alij hoc dicunt in terrae cauernis calorē ineſſe, quod in terrae hiatib. aqua hinc inde agitetur. Verum hanc opinionem minimo de inceps probaſſe videtur. quam tamen cum ſuperiori D. Baſilius magnus coniunxit in Hexaemerone Homilia IV. profero eius pe-
" *ne verba. Iam vero calidiore quoq. qualitate a metallis accepta*
" *cum defluit, aqua eodem ſpiritu impellente ſaepenumero efferue-*
" *ſcit, atq. conflagratur, quod cum in multis inſulis, tum vero in ple*
" *riſq. locis marittimis licet animaduertere.*

In hiſce non modo Sulphur, verum etiam Bitumen ſubeſſe comprobat. Cap. IIx.

HOc loco ne quis fruſtra quaerat Sulphuris ſigna, & quaſi impreſſa veſtigia, nos ea, quae maxime Sulphuris ſuſpicionem mouerent, paullo ante attuliſſe dicimus, qua in re nullum errorem timemus. At illos opinione plane deceptos arbitramur, qui cenſuerunt in hoc loco Sulphur tantum ignis eſſe materiem; namque merito ſuſpicamur, non huius tantummodo copiam ſubeſſe. cum autem affirmauerimus materiam caloris fontium Sulphur perpetuo eſſe, non continuo negauimus, Sulphuri aliquid aliquando admixtum eſſe poſſe; cum enim multae erumpant aquae calidiores, quae alia, atq. alia facultate praeditae ſint, alia, atque alia quoq. ineſſe veriſimile eſt, quae & ignem protinus accendere, & alere, & aquarum facultates permutare poßint. Ego vero nimium libenter in hiſce aquis Bitumen quoq. reperiri affirmo, quod quid aliud obſecro eſt, quam Sulphuris propria exhalatio? Bitumen enim Sulphurea, & cinerea parte commixta procreatur. Hinc Sulphurea quae ſunt, Bituminis odorem naribus protinus obiectare litteris prodidit Aetius lib. IIx. cap. LIII. eadem permixta ſaepe inueniri ſolere teſtis eſt Aethnae auctor.

Sicq.

" *Commixtum vento flaggrare Bitumine Sulphur.*

" *Et Silius Italicus, quemadmodum paullo ante, & Philoſtratus haec pulchre coniunxit lib. XI.*

Cum

Cum Sulphure, & igni
Semper anhelantes, coctoq. Bitumine campos
Ostentant. *Lucretius.*
Nonne vides etiam terra quoq. Sulphur in ipsa
Gignier, & tetro concrescere odore Bitumen?

Perdifficile vero semper fuisse dijudicare ab hoc ne, an ab illo ignis alatur, cum doctorum hominum controuersiae, tum vero Ouidij quoq. carmina demonstrant.

Siue Bitumineae rapiunt incendia vires,
Luteaue exiguis ardescunt Sulphura fumis.

Proprius accedo. aquae istae (vt ita dicã) vnctuosae sunt ac pinguiores; aut igitur Bitumen, aut Sulphur subsit, necesse est; namque aqua tota tenuis minime est. aliquid igitur habet admixtũ. at cum vnctuosae appareant, & crassiores, Bitumen continent; namque Bitumen Sulphure crassius est. immo vero Bituminis natura (si cum Sulphure conferas) tota terrea est. huc accedit, quod non grauem, sed nidorosum odorem afflant quae insignita est, ac certa quaedam nota Bituminis. notantur adhuc eiusdem signa Bituminis, quod aquas istas lenire, mollire, aliquando aluum exercere vrinas saepe mouere, caput haud raro deniq. implere videamus; Aqua Barnabonis purgat. id vsus praestat. aquae sibi constant quod Bitumini maxime acceptum refert grauissimus auctor Vitruuius lib. IIx. cap. III. Bituminosi (inquit) fontes interioris corporis vitia potionib. purgando mederi solent. Aquae Villenses vrinam mouent; oleo igitur quodam permixtae sunt. at hoc oleum Bitumen esse antea probauimus, quod, & ciere vrinam egregie potest, & aquarum in ventre iter munire, ac regere. Idq. oleum in ebrietatib. solere praestare Aristoteles in Problem. III. cap. extremo auctor est. Proximis regionib. reperiri solere Gagatem, quae Bituminis species quaedam est, locupletissimis testib. comprobauit Reinerius Solinander. Idem aliquando censuerunt optimi, ac doctissimi viri, quorum sententias cur nonulli contra morem, institutumq. maiorum tantopere contemnant, non video; qui in eruditorum controuersijs medij fere semper esse voluerunt; & a neutris omnino dissentire nefas esse duxerunt. Iam vero in hisce aquis innatare pinguedinem quandam, & mulieres

ipsae

ipsae sentiunt, quae comas veluti oleo delibutas post aquarum fistulas sensib. percipiunt. huc accedit, quod si caput aquis Villensib. subijcias, id neq. abluere, neque purgare illis plane poteris, quod oleo diffusum caput videatur. idem saxa ipsa testantur, quae cum attingimus, oleo quodam illita, ac omnino nigriora videntur.

Hippocratis sententiam de Aquis calidioribus explanat. Cap. IX.

Illa fere ex Aristotele, pauca haec ab Hippocratis scriptis
" *elicimus. lib. de Aere, Aquis, & loc. cap. III. Vbi vbi (in-*
" *quit) calidiores aquae exoriuntur, ibi aut aes, aut argentum,*
" *aut aurum, aut Sulphur, aut Alumen, aut Bitumen, aut Nitrum subest. qui tametsi vniuersalia, & absoluta literis mãdet, singularia tamen quaeq. ad illa facile accommodantur. & extra eos cancellos, quos ars ipsa sibi circundedit, minime egrediens cuncta fere enumerauit, quae quotidie in aquis sponte calidiorib. notare solemus. singularia minime percensuit; quae necessario consequerentur, praeterijt; quod in more positum fuit apud Hippocratem ea silentio inuoluere, quod est apud Galen. II. de Sanit. tuen. cap. IV. eius scripta qui pretermittit, aut turpiter illum relinquit, quod breuiter cuncta persequatur; aut eius loca non laudat, quantum in se est, optimi viri famam delet, & turpißimam sibi inuidiae notam inurit. Ille autem non modo calidarum aquarum differentias, quae materiem spectant, diserte admodum explicauit, sed etiam eorum facultates ante oculos posuit; etenim & si omnes calidiores videantur, virtute tamen quasdam sane frigidas sentimus. Recte igitur summis, interseq. maxime contrarijs qualitatib. rem ipsam definiuit. Quod vero cunctae exiccent, aperte eodem in loco testatum reliquit, cum subdit ad excrementorum deiectionem prouocandam plane inutiles esse. Complexiones autem, & copulationes ceterarum qualitatum omisit, quod ex illis nullo negocio colligi poßint. Proprietates silentio minime inuoluit, quas quiuis intelligentia, aut cogitatione ex ipsa re separatim comprehendere potest. Etenim si ad quid potißimum aurum appositum sit, cognouerimus, aquas quae per illum transeunt, easdem obtinere facultates censendum est. Scriptum vero reliquit. Vbi vbi aquae*

cali-

calidiores nascuntur, ibi aut aes, aut aurum, & quae sequuntur, quod non recte retro versetur oratio; namq. raro Metalla fodiuntur, vbi aquae calidiores profluunt.t
Hoc quoque minime fugit Lucreius qui lib. VI. *haec.*
" *Praeterea manare aliud per saxa videtur.*
" *Atq. aliud per ligna, aliud transire per aurum,*
" *Argentoq. foras aliud, vitroq. meare.*

Non Sulphur solum, & Bitumen, sed & alia quaedam subesse, ferri autem fodinam, fere non subesse, vbi calidiores aquae reperiuntur.
Cap. X.

Egregia omnino hactenus intelligo esse iacta fundamenta omnium earum rerum, quae paullo post in medium afferendae sũt, iam, vt inquit Tyndarus apud Plautum (vt opinor) incapteineis
Operta quae fuere, aperta sunt.
Cum enim luculente probauerimus praeter Sulphur Bitumẽ quoq. subesse, quae restant (vt spero) per se nullo negocio patebunt; tum quod cetera palam sunt, tum quod quae posthac expromam, haud vereor, ne quisquam aspernetur, quasi ea nunquam nouerit. Nihil simplex, nihil sincerum in rerum natura reperiri nouum non est, non aerem, non aquam, non ignẽ verum vsquã deprehendimus, cuncta sunt fucata, ac permixta. vnde illa Lucretij.
" *Nihil esse in promptu, quorum natura tenetur*
" *Quorum genere ex vno constet principiorum;*
" *Nec quicquam quod non permixto semine constet.*
Raro autem fontes inuenies, qui vna tantummodo re confusi videantur, saepe duo concurrunt, saepius alia, atq. alia rerum genera ad ignem excitandũ conueniũt. D. Gregorius Nazianzenus minime quidem certe futilis auctor has aquas calidiores contrarias facultates obtinere solere aliquãdo testatum reliquit Orat. XXXIV. *Longior non ero, ex concertationib. medicorum, qui earum naturam diligentißime persequuti sunt, nullo admonente idem cognosces. magna sane illa inter homines doctißimos de aquis Aponensib. controuersia minime ignota est. Sed quid ego alie-*

na

na commemoro? In hisce nostris aquis cognoscendis non ne olim de earum natura a summis medicis, ac Philosophis summa contentione certatum est? qui cum viderent ex vno, & eodem monte cunctas has aquas emanare, ita de his disseruerunt, vt nihil plane inter hos fontes habere commune, atq. coniunctum putarent; qui profecto neq. loci naturam, neq. positum sane animaduertisse arbitramur. Etenim cum multorum sententia in hoc monte ferri copia reperiatur, quod sinopicae magnam habeat abundantiam, verisimile est cuncta posse reperiri, quae ferri naturae maxime conueniant. Ferri autem, vel Rubricae primordium cum sit vaporosa exhalatio, ac siccior, quae in terrae cauernis in lapides maxime euadere solet, vnde & terra ignoscit, & conflagratur; vbi vbi autem illorum vena est, inuentum esse oportet ignem, vnde exhalatio quoque exoriatur, necesse est. non latet autem nos in fodinis calorem nullum sentiri, non quod calor nullus subsit, sed quod idem in imo coniectus, conditusq. sit. praeter cetera vero illum apprime ostendunt manantes ex huiuscemodi fodinis calidiores aquae, quae plerumq. tamen longe absunt, quas studiosi omnes ex Philemone Comico in libris Clementis Alexandrini primum vident, deine admirantur, deinde contemplantur, postremo in spem veniunt eorũ caussas ratione inuestigari, & cognosci posse. Magis autem & minus feruent pro qualitate, & copia ignis impertiti, & pro vicinia Lacunarum. Hoc loco continere me non possum, quin apud meos ciues testatum relinquam, quid hac de re potissimum sentiam. est quidem certe, cur hoc in monte nullam esse metalli fodinam merito suspicari queam vel hoc argumento, quod perraro, vel potius nunquam aquarum fluxiones calidarum in fodinis animaduertantur, & quod maximus calor maxime disiunctus sit a natura, cuius opera in terra igniculi potius quadam temperatione fieri, ac vigere obseruamus, quam ignis vi maiori, ac virtute incredibili comburendi, & quod admixtione contrarij, & calor frangatur, & odor ad nares remissius feratur. huc accedit, quod si cetera diligentius quae in terrae cauernis procreantur, perpendamus, facile animaduertimus vno, aut altero excepto Sulphure scilicet, ac Bitumine ignem vix posse capere, immo si verum fateri velimus, igni maxime esse aduersaria & sales omnes, & Alumina, & atramen-

ta. Hinc aquae ferreae vix aliquando tepescere solent; crassius enim & maxime terreum corpus ferrum est, quod Galenus confirmat IV. de simplicium medic. facul. C. XIX. Quod si ferueant, vni sulphuri acceptum referre debemus; id enim est, quod (vt antea saepe diximus) in imo ignem possit excitare. neq. si Sinopicae copia reperitur, cōtinuo quoq. ferri copia subest, immo contra vbi ferrum, ibi sinopicam protinus inueniri verisimile est. Ridiculos autem esse arbitror illos; qui eam rationem huic parem, & similem esse censent, si fumus est, igitur subest ignis. ueruntamen haec alio in loco commodius; nunc quod proposuimus diligentius persequamur alio sumpto principio.

In huiuscemodi locis esse Bitumen, Sulphur, Nitrum, Salgemmam, Alumen, Rubricam, & Sinopicam. Cap. XI.

CAlori, qui terram non adeo belle concoxerit, si frigus superuenerit, ignisq. continuo refrixetit, terramq. sua vi adstrinxerit, quaedam, quae acerba qualitate praedita sunt, linguamq. adstringunt; gignere solere a summis Philosophis iampridem traditum est. quae sane hoc in loco pulchre genita sunt; & ferrum procreatum esset, nisi loca caua sulphuris plena, ac referta fuissent, quod ignem capiens, ac alens caussa fuit, vt aquae maxime feruerent. etenim (quod & antea admonuimus) nimius ille Sulphuris ardor modicum illum teporem, quo cuncta gignuntur, pellit, & grauissimum odorem efficit, quo & Bitumen & Nitrum genitum est. Huius natura proprius accedit ad sal, at purius est; illius ad Sulphur, at magis terrenum est. Et ex Platonis (ni fallor) sententia in Timaeo, & frigore obriguit, & continuo nigrius euasit. Veruntamen cum calor ille ab ijs, quae circunstant, retusus esset, mirifica facta est rerum conuersio, ac perturbatio, & natura a ferro ad id, quod fortasse non omnes habebat numeros, procreandum traducta est. ita enim natura comparatum est, cum id, quod primo contendit, efficere non potest, id, quod potest protinus edere conetur. At quoniam eadem in operib. quae facit, medijs transactis extrema minime sequitur, Alumem primo, & Salgemmam quam

olim

olim Micam appellabant, quod Plinius referre videtur lib. XXXI. Cap. VII. alij eam sal schiston vocant, quod e terra effodiatur. deinde Ochram, Rubricam, ac Sinopicam creauit. (pars enim quae aridior est, ignis virtute, quo ad eius fieri potest, augetur propter materiae similitudinem; at eadem, quoniam caloris vis frigore tandem intermoritur, humidiori inde re admota dissoluitur, ac rescinditur, quod ex Dioscoride lib. V. cognoscitur C. XVII.) paullo post fortasse ferrum protulisset, nisi maximus calor extitisset; ita enim natura fert, vt Rubrica a naturali calore magis, ac magis concocta in Sinopicam conuertatur, eaq. tandem in Ferrum euadat. Sinopica enim media est inter Rubricam, & Ferrum de qua, vt pauca haec interijcerem, illi auctores fuerunt, per quos nunquam ociosis esse licet. D. Basilius magnus scriptum reliquit in IV. Hexaemerone siccitatem, & ariditatem proprium quoddam esse, quod naturam exprimit terrae; atq. omnino ea, quae caussa praestant, vt aliquid extet, ijs esse priora, quae postea accidunt, nemo est, qui plane ignoret. terra vero, quae inter metalla reperitur minime colliquescit, id est tota eius essentia in humorem minime conuertitur, quod & scribit Aetius lib. I. Cap. I. quam tamen madefieri. & irrigari posse haud negamus; quod contingit, cum humor corpus illud minime permeat. idem confirmat Plato in Timaeo cum tradit terrae molem ignem, & aerem minime colliquare. ea vero ex Plinij sententia, lib. XXXV. cap. VI. si calore amplius inflammetur, Ochra fit, quae non modo in Plumbi venis gignitur (in quibus a caloris vaporib. colorem accipit) verum etiam saxis vel eodem Plinio teste grauissimo adherere solet, eadem si plane exuratur, Rubrica euadit, quam nonnulli genus ad omnes huiuscemodi terrarum formas esse voluerunt. Rubricam vero si committas in calorem maiorem, sinopica euadit. quam & Auri. & Argenti, & Aeris, & Ferri deniq. venis quotidie reperimus. in ijsdem eandem Georgius Agricola se inuenisse testatur, cui haec aetas harum rerum palmam merito deferre solet. quod si sub Auri, Aeris, & Ferri calorem succedat Rubrica, nemo (vt arbitror) reperietur, qui in his maiorem multo, quam in Plumbi, aut lapidis venis Ochram calorem experiri non fateatur. has terras κίμαρα idest Cretas vocauit Plato, quae omni

absumpta humiditate sicciores factae sunt; atque eorum crassitudo calore magis, ac magis comprimitur, ac cōpingitur. Mirificus igitur est (quem nemo nescit) naturae ordo, quē in hisce reb. procreandis, nunquā non seruare solet. Usq. adeo sequitur res rem. Terra alba colore lutea plane Ochra fit; ex hac Rubrica gignitur; ex Rubrica Sinopica procreatur; haec Ferrum tandē profert. Quod an hoc loco subsit, pro certo diuinare non possū: Sūma quaeque Ferri indicia, quae solent esse quidē video: at illud adesse minime sentio; missa faciat aliquādo Ferri indicia, ipsū tādē Ferrū prodeat. Doctis viris verba dare difficillimū est; rei tristitiā mitigabimus, si dicamus Ferrū hoc in loco subesse posse haud obscuris, ac dubijs argumētis intelligi posse. Irasci illis temere minime debem⁹, qui suā libere in mediū afferūt sētētiā, sed illis, qui obscura pro certis, falsa pro veris nobis persuadere conātur. quare ego nō inficias eo sub hoc mōte Ferrū esse posse; at inanē esse omnē nostrā orationē arbitror, nisi si res quae suberit, a nobis rectè, atq. ordine percepta, & cognita fuerit. Oculis vero eam cernere debemus. ergo satis mirari non queo illos, qui, quod oculis ipsis aspicere possunt, & debent, id tanquam abditum rationū vestigijs odorari conentur. Rationes omnes contēnendas esse censeo, cum sensus, vbi consistant, locum protinus reperierunt. Atq. ego cum diligentius, quae in hoc monte notantur, cū animo meo recolo, plane video cuncta optime conuenire. Mons ipse in locis frigidissimis positus est, circumdatus est montib. altiorib. qui saepe niuib. oppleti, obrutiq. videntur. Gelu hyeme cuncta rigent. Aquilo ventus per totum fere annum continuatus permanet. obturata sunt fere omnia, qua ceteri proflare solent, eius radices subluuntur duob. fluminib. quae calorem a Sulphure excitatum mirifice frangere possunt; & frigiditas illa est plane caussa, quo minus quae consequi calorem maxime soleant, subsequantur, & deniq. alia, atq. alia procreentur, quae plurimū inter se distant. quid enim tam contrarium est quā Sulphur Sinopicae, Bitumen Ochrae? quae tametsi maxime pugnare videantur, inueniuntur tamen quaedā ferè de industria inter ipsa interiecta, nimirum Nitrū, Salgemma, & Alumē, quae si tollas, cetera labefactabis; neq. n. natura furens medijs relictis extrema persequitur. Merito igitur in imo conditū Sulphur est, quod calorē, vel potius ignem parit; hoc Bitumē creat, & Nitrum; Salgemma deinde, & Alumen contrarijs naturae studijs

conflata, & in illis locis, in quib. maxime confligunt inter se calor & frigus, procreata sũt. Rubrica vero, & Sinopica, & in superiorib. & in inferiorib. mõtis partib. genita sũt; quod illae frigore maxime frigescãt. ecquis vero vnquã ad has aquas accessit, qui animaduerterit mõtẽ hũc aquas calidiores, & perẽnes habere, meridiẽ spectare, duo flumina eius latera circũluere, planiciẽ subesse, terrã esse vberẽ, Sinopicae copiã in eo inueniri, Nitrũ, Salgẽmã, & Alumen cũ aquis efferri, Gagatẽ passim depelli, qui illico coniectura, & ratione, ad suspicionẽ Sulphuris, ac Bituminis pronior nõ fuerit? Nitrũ, & Salgẽmã, & Alumen sic è terrae cauernis excidunt,

" Vt missum sponsi furtiuo munere malum

" Procurrit casto virginis è gremio.

In abditis terrae cauernis caliditas subest, quae nulla fere est in locis cauis; caliditas sal affert, quod vicissim terrã calidiorem reddit, ac indicat. ea cum maior, atq. amplior fit, in terra praesertim pinguiori generatur & Sulphur, & Bitumẽ, quae flammã dein facile concipiunt, proxima enim Bituminis natura Sulphuri est, quod Plin. aperte tradit. lib. XXXV. c. v. super loca vero Sulphure inflammata aquas calidiores ferri solere Albertus Magn. adnotauit. dedit autẽ hoc montib. natura, vt in illos facile ignis inferatur, & quod suapte natura oẽs calidiores sint; & quod hunc montes altiores ambiãt. Bituminis indicia obscuriora nõ sũt; nãq. aquae pinguiores sũt, nidorosũ odorẽ obijciũt, leniũt, molliũt, vrinã mouẽt aluum sollicitant. ac tametsi vbi vbi Sinopica reperitur; ibi quoq. & Ferrum inueniri saepe soleat, impetrare tamen à me ipso nunquã potui, vt crederem in hisce locis ferrum genitum esse; in quib. fortasse olim, cum scilicet aquae minime feruerent, ac profluerent, tametsi generandi facultas perspecta, ac cognita fuerit, postea tamen cum aquae calidiores erũperunt, eam facultatem labefactatã esse ismus. Ocra, Rubrica, & Sinopica postremo procreata sunt. Ferrum omnino natura protulisset, nisi calor omnem generationis potestatem illi eripuisset. Veruntamen non omnes eadem habent aquae; neq. enim Villensis Nitrum recipit; in Ducciarum aquis Sinopica nõ est, in Barnabonis aquis Salgẽma nũquã animaduersũ est. quae res cũ earũ naturã facile demõstrẽt, tũ vero in ipsarũ aquarũ tractatione facile posthac vnusquisq. pspiciet. eadẽ quidẽ certe vtroq. (ni plane fallor) demõstratiõis genere patefacere conati sum.

Descen-

Descendit ad singularia, & de fonte Barnabonis, de Ducciis, de Calidiorib. Villensib. de D. Ioannis, & D. Luciae aquis. Cap. XII.

Haec quidem omnia cum ratione congruere, ac consentire videntur.

Nec contra pugnant, in promptu cognita quae sunt,
Sed magis ipsa manu ducunt, ac credere cogunt.

Quae inferiori loco defluunt aquae Barnabonis, plane feruēt, quae res Sulphuris dat significationem, Bitumine affluunt, possumus id ex eo, quod aluum resoluunt, vrinam cient, tanquam ex quodam eius naturae indice certissimo coniecturam facere. oculis insignes inferre iniurias, quib. occurrere aliquando vix potuimus, ipse testis sum; cetera minime persequar signa; neq. enim me praeterit idem intelligi posse ex odore, quem grauissimum hunc fontem eructare nemo ignorat. Nitrum, & Alumen in hoc desiderari affirmare non ausim, cum obseruauerim mirifice partibus imbecilliorib. robur addere; ac digerendi vim nactum esse maiorem multo, quam superiores, quae calidiores aquae vocantur; etenim animaduertimus, cū aquae calidiores nonullis morbis remedio esse non possent, ad hasce illico decursum esse, & morbo salutares precipue inuentas fuisse. Ducciarum vero aquae cum maxime ferueant, minime dubium dant signum Sulphuris. Nitri indicium minime latet. Nunquam (fatebor enim) portiōnem combusti marmoris coniecturam eua dere, qui eorum lacunas viderim, & nihil nisi Bitumen vnquam animaduerterim. Quod vero quidam marmor combustum putant, id Alumen, aut Salgemma conflagratum esse arbitror. quae ignis vim retundunt, & vt minus aquae incalescant, caussae sunt. Deiecimus aliquando de industria in eius Lacunas, lignum bipedale, quod aquas minime attingebat. guttas Bituminis, quamplurimas suspensas, & Aluminis combusti copiam ligno appositam, ac applicatam obseruauimus, quae ex sapore nullo negocio intelleximus. At difficile est hoc ab illo distinguere. quid ni? quod Alumen marmoris combusti quasi purgatio sit. veruntamen cum haec pauca satis, superq. esse possint ad eam vim,

quam habent, obtinendam, ac demonstrandam, ridiculum esse arbitror alia conquirere, ac inuestigare, quae idem, quod haec possunt, edant. In aquis calidiorib. Salgemma Nitrumq. copiosius apparet etiam ijs, qui in Hippocaustum aliquando ingressi sunt. Vaporib. autem Sulphureis ex locis terrae cauis easdem affluere aquas nemo sanus dubitabit. Aluminis quoq. signa cuncta conueniunt; quae alij doctissimi viri tradiderunt, inculcare ventosi hominis esset. Illud tantum, quod cum longius absint a terrae cauernis, vbi Sulphur ignem excitare multo ante monuimus, verisimile est Alumen ibi reperiri minime conflagratum. in hoc esse haud magnam Bituminis copiam vt credam, facit, & quod in his locis multi serpentes reperiantur, & reperiri solere penes calidarum aquarum fontes propter squalorem, ariditatemq. locorum Galenus de subfiguratio. Empirica C. XI. aperte indicat, quos Bitumen nidore fugare solere testis est Plinius. In aquis villensibus nulli inueniuntur, in quib. omnem controuersiam positam video. Hasce aquas Ferri nullam partem Faloppius quoq. ferre existimauit. Omnes eius facultates, ac virtutes vni Alumini acceptas refert, nihil praeterea postulat. Nos quoq. qui Ferrum subesse omnino affirmare non audemus, in eius sententiam facile iremus, nisi videremus contrariam in partem a nonullis disputari, & illum valde vrgere solere, quippe qui Sinopicam ostentent; atq. hi nisi continuo Ferrum quoq. subesse falso asseuerassent (neq. enim recte retro versatur oratio) id, quod voluissent, sane constituissent. Tantum scrupulum illud remanet. quod eos perpetuo vehentissime torsit. lutum scilicet ipsum ferrugineum, ac prope nigrum, quod ego totum Bitumini Sinopicaeque merito adscribo, cum enim pauco Bitumini, haud vulgaris sit Sinopicae copia adiuncta, lapides, lutumq. plane nigrum reddere aqua profluens minime potest. Contra vero in fonte Barnabonis euenire notamus; in ipsa enim aquarum fluxione cuncta nigriora apparent, quod nihil praeterea consociatum, confusumq. habeat, quod earum colorem mutare queat. At vbi erumpunt aquae; secum efferunt album quoddam, salsum, & adstringens, quo mulieres dentes sibi circumpurgare solent. Id cum circa fistulas frigiditate potissimum durari videamus, idem quasi sudorem quandam euocari merito censendum

dum. Neq. enim in his locis inhaerescunt, quasi Tophi, qui vasis in quib. aquam decoquimus, haerere solent; multo minus saxis insident, vt contingere solet in nonullis aquis calidiorib. quae sponte profluũt, quae multa nec caliditate, nec frigiditate praeditae sũt. atq. quae calidiores sunt, vt hae Villẽses, tenuiores semper reperiuntur, atq. in illis pauca subsidere solent. Quidam censuerunt eam esse terram omni vita carentem, ac plane calore consumptã, quae superest scilicet ex secretione, ac disiunctione Sulphuris, quod in terrae cauernis inflammatur, dum aquas calidiores reddit. Quid? nonne eandem rem in Elambicco vulgo appellato, vbi eadem aqua veluti ros quidam profluxerit, subsidere cernimus, atq. easdem plane reddere qualitates notamus? Salsedinem illam ex caliditate terram contraxisse haud negamus, & Alumen (quod ex sale, & cum sale antea gigni affirmauerimus) his quoque locis subesse omnino inficiari non debemus, praesertim cum huiusce opinionis doctissimum virum auctorem cognoscamus, qui optime sciret, Sal cum Alumine maximam semper habuisse societatem, & ab eodem sale concitatas saepe ex aluo aquas depelli nemini obscurum sit. desinant vero sibi aliquando placere illos, qui superiora, quae conuelli nullo modo possunt, occultare, ac opprimere frustra conantur. Hisce vero falso sibi persuadent facile posse respondere, equidem satis adhuc mirari non queo, quod venerit in mentem doctissimo viro, qui hac de re, quae ab alijs tantũ cognouerit, sic pronunciare litteris consignauit, vt has aquas nihil a ferro abradere, synopicã tantummodo abstrahere scriberet; qui vtrũ in hoc an in alio monte ferrum genitum sit, vtrum in hoc eodem monte aquae calescant, an aliunde perfluant calidiores, nunquam cogitarit. quod si aliunde profluunt, quid, obsecro, D. Gregorio Nazianzeno, quid Silio Italico; quid vel Aristoteli, vel Theophrasto, vel denique Philoni respondebis? qui auctores lucupletissimi sunt aquas calidiores vel ferri glebas aliquando abripere solere. quas antea nisi prorumperint aquae, propellere, ac rapere non posse manifestum est. Ferri autem ne tantillum quidem in tanta temporis vetustatem unquam in hisce locis repertum esse certo scimus. veruntamen vnde discessimus, redeamus, atq. id interea de Ferro haec scripta reliquerunt, non de Argento non de Auro. vix autem

eiusdem

dus, dem (vt ego quidem censeo) hominis animum, & mentem reb. adhibentis est docere aquas calidiores Ferrum perpetuo eluere, abluere, ac perpurgare; & nihil ab eo aliquando easdem adimere, subtrahere, ac eripere posse obstinate affirmare; praesertim cum ratio, id est Aristoteles ipsa eam opinionem plane conuellat. praetermittendum non est, quod nuper in nonullorum doctissimorum medicorum scriptis animaduerti, has aquas & frigidiores particulas calidiores reddere & frigidiores calefacere nullo negocio posse. vtrũq. præstare haud valerent, nisi si Bitumen subesse fateremur. ꝙ in his aquis modico tẽpore caleat; & adstrictionis vim, q̃ habet Alumen, deliniat; & deniq. aditus patefaciat, quib. profecto prohiberentur, nisi nactae essent vehiculum, quo per illas partes sane quam angustissimas commode veherentur. harum aquarum natura percepta mirari tandem desinamus, quid sit, quod Iecoris, ac Renum morbis tam belle subueniant. vincere autem illos egregie Iecoris morbos obseruamus, qui vel intemperie vrgent, vel cũ materia ad Iecur conuertuntur. neq. vero eam vim obtinent à Ferro, sed ab Alumine, & rubrica sinopica. de Alumine iam satis dictum est. Rubricam vero Sinopicam Iocoris morbis conflictatis recte dari testis est Dioscorides lib. v. c. LXXI. ea nullo negocio diffluit, cum diluitur. eius rei hac potest afferri caussa, quod parti, quae aridior est, ignis multum addit propter naturae similitudinẽ, ab eoq. continuo comminueretur, ac dissiparetur, nisi re humidiori adiuncta refrigeraretur, vnde in aquam coniecta nunquam concrescit, atq. consolidatur; quod bolo Armeno euenire notamus: in quo humiditas quasi gluten terra nacta est. ea igitur cum adeo exiccet, atq. adstringat, nibil mirum si adstrictio arenulas in renib. ita tardet, vt fiant saepe aptiores multo, quam antea ad calculos procreandos. ergo maior multo particulis omnib. corporis nostri ab his aquis robur accedit, quam vasorum vacuitas. eaedem morbis omnib. ex alia parte excernente, excitatis auxilio sunt. Menstrua largius profusa supprimunt; Gonorrheam sanant. summum saepissime vehicula quaedam comparanda sunt. quib. ex corpore hae eripiantur aquae. longior oratio suscipienda non est de D. Ioannis aquis; quod in eis nec ferrum, nec argentum, sed aqua tantummodo calidior sit, eaq. putissima. Vincentius Gregorius I. C.

saepe mihi narrauit, magnum serpentium numerum, a se ibi puero visum, qui delituerant. repente vero se intulerunt, cum balnea restituerentur. in aquarũ fere diuortijs D. Luciae aquae erũpunt. in quib. Salgemma, & Alumen affluit, quae oculis salutares sunt. ceteras autem, quae ex hoc monte decurrunt aquae, calore quodam tepescere manifestum est, vna excepta, quae frigescere videtur. vergit ad Orientem solem aestiuum, & iuxta viam, quae ad templum ducit, erumpit. non longe omnino abest a fonte aquae villensis, superiores montis partes occupauit. nihil ergo mirum, si hic locus propter frigiditatem alumine maxime abundat, ad eius enim generationem frigiditas conueniat, necesse est.

Peroratio. Cap. XIII.

HActenus naturam calidarum aquarum, quod multo ante polliciti fuimus, demonstrauimus; atq. ita demonstrauimus, vt remipsam auctorem dederimus; cuncta primum ex vno calore deinde ex frigiditate, quae cum calore hoc in loco prope praelio decertata est, pendent, ac orta sunt. Sulphur in imo ignem accendit, quod non modo, vt aquae ferueant, caussa est, verum etiam Bitumen, & nitrum procreat. Ex frigiditatis conflictatione alumen primo quoq. tempore exortum est, deinde Salgemma, tum Ochra, deinde Rubrica, postremo sinopica, fortasse natura ferrum procreatura, nisi calor, qui ex Sulphure excitatur, naturalem calorem labefactasset. nec vero aliud natura ipsa loqui videtur. a qua haec didicimus, non ipsi reperimus. cum aliquid (inquit) procreare consilium esset, Sulphur protuli, Bitumen genui, Nitrum peperi; frigore deinde conflictata id, quod potui, potiusque duxi, feci. Alumen & Salgemma procreaui, Ochram Rubricam, Sinopicam coagmentaui, quae iniuria, quam insignem mihi intulit frigiditas, ducta, conflataq. esse mecum omnes (quod spero) posthac agnoscent. agnouit autem & olim haec quoq. Alexander Puccinellius medicus Lucensis eruditissimus, qui & in harum aquarum natura inuestiganda, & aegrotis curandis summa cum laude perdiu versatus est. at inuentus est superiori anno, qui literis consignarit eamdem hac de re medicorum omnium Lucensium esse sententiam. id

mini-

minime verum esse certissimum probabit argumentum; quod ego & Physicus, & Medicus, & Lucensis librum conscripserim de aquis Lucensib. qui primum Lucae M D X X C. deinde Venetijs M D X X C V. impressus est, in quo aperte demonstraui, cur meam magis quam ceterorum sententiam probarem. neq. vero ad Medicinam meam operam nunquam contuli; quem rei medicae studia per tot annos stipendiariũ habuerunt. primum Lugduni M D L X V I. τῶν παρασκευαστικῶν librum dedi. alterum τῶν ἀντιλεγομένων volumen Lugduni eodem anno pependi. tertium Auenioni M D L X I X. secundum τῶν ἀντιλεγομένων minime recusaui. Quartũ Burdigalae Diuinationẽ M D L X X I. dependi. Sextum IV. de iudicijs librũ M D X X C. Venetijs primũ, dein Lugd. M D X X C I. impressum persolui. Septimum Lucae M D X X C I I. commentariolum in librum Hippocratis de morbis virginum numeraui. Octauum Lugduni libello de signis morborum iudicialib. M D X V C I V. decreuerim. quib. me vt liberent studiosi, minime postulo; namq. habeo alia quamplurima, quib. stipendia sane augere non nolim. sed vide modo, quam facile vel vno versiculo illorum euertatur firmamentum, qui cupiditatem adhibent in consilium, quae nunquã habet explicatas rationes dignitatis suae. a veritate autem nemi nem vnquam timuisse exploratum mihi est. ab altera nullum non periculum esse perspicimus; & conscientia optimorum consiliorum nulla sustentat; & malorum, quae consequi solent, nulla vera consolatio reperitur. veruntamen quid illi concupiscant, optimi, & eruditissimi quiq. videant. quod concupierunt, certe minime obtinuerunt. noli quaerere. certo scio Eccellentissimum Collegium medicorum Lucensium Petro Andreae Mattiolio per epistolam olim re-
" spondisse. illam sententiam, quae ferrum in his montibus subesse af
" firmaret, latius magis patere videri. quod minime ignoraret mul tos aliter sensisse illudq. optime teneret, eum, qui sua oratione cuncta complecti nititur, non paucorum, non multorum, sub omnium
" rogare oportere sententiam. hinc illa (vt opinor) apud Festum. nu
" mera senatum, ait quiuis senator Consuli. etsi vero in quamplurimorum sententias multis partib. plures eunt; paucorum tamen sententiae non continuo configendae, ac frangendae sunt; etenim vt plures libentius sequamur, contemnere paucos non debemus,

in quib. firmitatis aliquando satis est, fabularum parum. veruntamen quod vnum nostra dudum spectauit industria, vt assequeremur, ad id propius scilicet accessimus; namq. ineptus sim, si hac in re certi aliquid definiam, in qua haud sum nescius per multos doctissimos, & eloquentissimos viros magno cum labore versatos fuisse. quamobrem in eorum natura perscrutanda vel Platone auctore in Timaeo eorum, quae perpetua sunt, rationes si assecuti minime fuerimus, verisimilia inuestigauerimus, venia digne sumus; in quib. persequendis & voluptate haud vulgari perfundimur, & ingenuo, & prudentiori ludo ludimus; in quo nemo est (ni fallor) qui antea se accuratius exercuerit.

IOANNIS BAPTISTAE DONATII

De Aquis Villensibus Liber secundus.

De Aquarum Villensium caliditatis, siccitatis, & humiditatis interuallis, & de appellato influxu. Cap. I.

QVANDOQVIDEM *antea harum aquarum mistionis rationem satis probauimus; nunc quantũ aeedem aquae vniuscuiusq. recipiant medicamenti, significemus; & quibusnã internallis venae Bituminis, Salgemmae, Nitri, Aluminis, Sinopicae distinguantur, aperiamus. namq. illorum facultates a vobis probe iampridẽ cognitae sunt, quippe qui ex Philosophia eorum virtutes petistis, in qua egregie, & dilucide explicantur. hoc vero loco facultatum inter se proportio diligentissime est à me declaranda, quam in omnib. reb. gignendis perpetuo natura tenuit. eadem a nobis est in medicamentorum compositionib. sedulo custodienda, quod elicimus ex Galen. I. de Antid. C. 11. compositio vero certis quibdam interuallis distincta, ac firmata est, citra quae plane consistere non potest, atq. extra illos quasi cancellos egredi tutum non est; nãq. imminutio eius virtutem debilitat, additamentis autẽ aliqua praeterea illi fit accessio, vtraq. propria facultas labefactatur; vel enim vires in ea desiderant, vel plane superãt. in his igitur aquis inest (vt arbitror) Aluminis fere triens, Sinopicae quadrãs, Bituminis sextans. ex hisce manat quaedã forma, q̃ & tẽperatura harũ aquarũ dicitur, quã in secundo internallo calefacere, & exiccare; morbosq. modica exiccatione, atq. haud magna humorũ detractione percurare*

posse

posse notamus refrigerare in primo affirmare vix auderem, nisi de nostrorum, & antiquorum verbis haud inscius essem, id experientia quotidie apparere. quamobrem vnā trahor, qui ad hasce aquas caliditatem, & siccitatem permanare optime intelligam; neq. vereor, ne quisquā propter hanc rem me maledictis differat, quae experientia tota ni. itur, quam etiam cum ratione paullo post coniungere conabimur. Neq. verò ad haec quicquam diuinitus accedere praeterea verisimile est. quod extrinsecus aduenire multi arbitrantur, influxum quendam scilicet, quem & Sol, & Aër, & loca afferant; non enim eodem modo (quod tradit Alexander II. quaestionum naturalium C. III.) compositorum corporum essentiae diuina accurrit virtus; materia enim, quae per se nulla est praedita qualitatib. & sine vlla re, & (vt ita dicam) actu nacta est corpus, eadē ratione figurā, & formā desiderat; & à facultatib. quae à diuinis corporib. manant speciē & figuram obtinet; & quo magis ad diuinum corpus accedit, eo plus diuinae naturae compos euadit. forma vero, quam potissimum assequitur, caliditas, & siccitas est; haec enim sunt priores, quae ab illis fluunt, qualitates. quod autem corpus ab his [illegible]ionum, & generationum caussis longius abest, aut contrariam formam nanciscitur, aut illa quidem materia hanc, ea verò aliam pro corporis opportunitate formam, & qualitatem consequitur, quae à motu potissimum manat, & qui cietur in circulo zodiaco appellato, in quo Sol, & Luna, & cetera astra, quae errare dicuntur, ferri videmus, ab eo caliditas, & siccitas disseminatur in materiam, quae illis corporib. proxime accedit, vnde ignis procreatur. Aer humiditatem, & caliditatem adeptus est. Aqua humiditatem, & frigiditatem habet. Terra frigiditatem, & siccitatem obtinet, quae scilicet reliqua est ex priorib. simplicioribusq. contrarietatibus. huiuscemodi igitur sunt a diuina facultate in materia simpliciores, ac priores formae procreatae, quae caussae, essentiae, & naturae corporum simplicium euaserunt. quae autem ex harum mixtione, & temperamento exoriuntur, quasi plurib. praedita facultatib. alijs, atq. alijs instructa corporib. composita magis, & absolutiora multo euadunt. At perfectio, & forma eis alia, atq. alia accidit, discrimine quidem eodem, quod in primis antea obseruatum est, quod

in

in mixtione scilicet corporum notatur. sunt enim quaedam corpora tenuiora, & magis (vt ita dicam) actiua, huiuscemodi vero sunt, quae magis accedunt ad motum corporum coelestium; quaedam autem crassiora, & quae pati nullo negocio possant, quae longo interuallo ab eorum motu disiuncta sunt. illorum igitur forma absolutior est, in quorum temperatione puriora corpora, & tenuiores partes magis elucent; quae vero horum minus nacta sunt, & quae his, quae passibiles vocantur, & crassiores sunt, magis constant, eorum est etiam forma imperfectior. aquas autem Villenses calefacere, & exiccare ita affirmamus, vt ea tantummodo virtute praestent, re vero ipsa caliditatem inter initia tertij interualli collocamus, & quanitae quantae sunt, totas humidas esse censemus. calidum autem, & siccum vinum est, at totum humidum est. Acetum acre est; at idem humorem habet. aqua maris calidior, & siccior est, at tota aqua est. Alumen autem cum Bitumine coniunctum tertium caliditatis gradum ascendisset, nisi Sinopica occurrisset, quae vtriusq. caliditatem mirifice retudit. eius autem frigiditas ad secundum caliditatis gradum aquas reuocauit. siccitatem vero omnem aqua diluere minime potuit; quae & in Bitumine, & Alumine, & in Sinopica elucebat. ex harum qualitatum coniunctione, forma quaedam construitur, quam Deus, & naura praeclare intelligit; nos ex natura, & propria aquarum essentia facile cognoscimus; vsu, & experientia tenemus. qua in re omnia omnium iudicia egregie congruunt. recte igitur humidiores, & frigidiores ad hasce aquas impellimus, quod & calefacere, & exiccare possint egregie, quod & Paullus Aegineta lib. I I I. C. V. in extremo luculente tradit hisce fere verbis. Porro humidioribus quoq. aquae naturales recte adhibentur. hanc rem pauci sane animaduerterunt, qui calidiorib. corporis affectib. conflictatos ad has aquas detrudunt. At Galen. I. de simp. med. facult. C. V I. multo aliter sentire videtur, qui haec litteris consignarit. Aduersissimae vero sunt omnes (verba autem faciebat de aquis calidiorib.) calidis corporum nostrorum vitijs. Non haec scribo libenter, ne me meos Lucenses medicos minus nouisse quisquam suspicetur, quos Galeni libros diligentissime semper euoluisse constat. sed cum haud sim nescius multos in re medica minus eruditos, mea

haec aliquando perlecturos (nam quae litteris consignamus vt, & Plato scripsit, fere excidunt, ac elabuntur) ne quis Galeni verba
„ in VI. de sanit. tuen. C. Ix. Quae satius esse huiuscemodi aquas
„ experientia cognoscere significant, pro eo accipiant, ac si rationem non omnino probaret; plurib. verbis persecutus sum; nolo enim quemquam in hac re diutius haerere, in qua cuncta posita, ac collocata esse videntur. nolo Galenum inscitiae condemnari, qui
„ omnium doctissimus fuit. at quod nam est hoc loquendi genus, Sa-
„ tius esse huiuscemodi aquas experientia cognoscere? quasi ea improbet, quae antea ab illo recte, atq. ordine tradita fuerunt. minime. sed cum ille hac in re perpendenda rationem se tantummodo adhibuisse perspiceret, eandem rem experientiae quoq. pondere pēdere maxime voluit, quib. medici omnes omnib. fere in reb. examinandis, ac inuestigandis magnopere niti debere sexcentis in locis asmauit. harum aquarum vel aer, vel vapor fuliginosior vessicae sensum obtundit, qui dein purior, ac dilucidior multo redditur, humores segregat, vrinae copiam haud vulgarem cum ex omnib. venis, tum vero ex partib. illis, quas calculi occuparunt, extrudit. quae ex Aetio sumpsimus lib. x. C. xI. & xxx. cum vero his aquis & Sinopica, & Alumen, & Bitumen insit, verissimum illud erit, quod a nonnullis multo ante traditum est, & calidiores quasdam particulas frigidiores reddere, & frigidiores calefacere nullo negocio posse; etenim cum Bituminis qualitates pugnent cum ijs, quib. Sinopica praedita est, contrarias protinus qualitates aquas has obtinere verisimile est. quae res cum a veterib. quoq. egregie perspecta esset medicis, ne cui esset ignota, vt in marmoream tabulam protinus incideretur, & illustriori in loco figeretur, curarunt. verba minime adscribimus, quod visa nobis sint horridula. eadem versib. prosecuti sumus, quib. potuimus.

Partib. haec cunctis celsae iam corporis arcis
Prodest, & stomacho, pene cietq. famem.
Per totumq. cibos corpus distribuit, aufert
Et vomitum omnem, quem noxia fella mouent.
Quin Iecoris vitia abstergit, quaeq. obuia sentit,
Prouehit; & septas aperit inde vias.
Purpureusq. color sequitur, morbosq. Lienis

Ma-

Magni, & Pulmonis vlcera tetra sanat.
Eluit & Renes, rigidos scinditq. lapillos,
Trudit Arenam, cunctam abluit & saniem.
Attenuata prius pinguescere corpora vidi,
Et lepram membris tollere semianimis.
Soluit & antiquas febres, iniecta locorum
Saepe iuuat morbis intollerabilib.
Extima pars hominis, numquam non flagrat adessa
Vlcere. at hoc pestis vincitur auxilio.
Mersantur triginta dies nunc corpora, & aeger
Sumit aceruatim illam octies, & decies.
Purgamenta prius tamen extrudenda memento
Corporis; atq. haec certa est ratio remedij.

De ratione exhauriendi aqũas Villenses. Cap. II.

Fit nonullorum imperitorum vocib. vt nullum mihi liberum tempus relinquatur ad eas res persequendas, quib. nihil omnino ad vtilitatem praestantius est. qui Galenum, veteresq. nihil de aquarum calidarum natura pertractasse affirmare audent; ijdem de earundem vsu nihil plane tradidisse nunc ostendere conantur. Galen. V. de sanit. tuenda C. XII. aperte tradit, quos in balneum inducere in animo est, eos multo ante medicamentis purgare oportere. quod si obseruandum est in ijs, quos in balneum tantummodo demittimus, quid sentiendum est de ijs, quib. easdem aquas potandas damus? illos autem, qui omnib. abundant humorib. sanguinis detractionem efflagitare nemo iam nescit. quod si qualitas humorũ aegrotos male habeat, conformare debemus medicamentum ad humorum qualitatis rationem, quos tamen ad extrudendum aptiores reddere multo ante debemus. Ad hoc Thermopolium pituitosiores, & qui plurimo affluunt sanguine Autumno maxime impellendi sunt. Qui biliosiores sunt, & qui Melancholiam coaceruant, potissimum verno tempore. quas nunquam frigidas potandas dedi. Audiui tamen quosdam eas frigidas perpotasse, atq. egregie illas extrusisse. Qui quotamuis ad aquas ventitant, illi,

quantum hae aquae obtinere debeant caliditatis, ne quaerunt quidem; quod eas e fonte haurire nullo negocio possint. quae totum tertium pene caliditatis gradum assequi videntur. in eundem gradum illas collocare debent, qui ab hisce locis longius absunt. id commode fiet, si Aheno, vel olla noua ampliori parata aquam calidiorem habebunt, quae ferueat. in eam dimitti debent lib. x. aquarum Villensium vase vitreo, ac exiguum pati, dum eum illae caloris gradum ascendant, quae ex se obtinere solent, dummodo minime bulliant; namq. hac in re moderatione quadam opus est. recte, atq. ex artis praeceptis perpurgato corpore, vijs omnib. reclusis, ac patefactis, summo mane, orto iam Sole, Vere, aut Autumno post matutinam deambulationem, aut frictionem, aut gestationem maiora pocula IIx. aut x. vnciarum, exhaurire debent aegroti. IIx. autem pocula spacio vnius horae ingerere debent, quae VII. librarum summa faciant. somnum vitare debent, qui fere subsequitur, vel potius vrget. vidi tamen mulierem, quae cum somno totum mattutinum tempus traduxisset, aquas egregie extrusisse. si antequam omnes assumptae fuerint aquae, vel per aluum extrudantur, vel per vrinam descendant, modo V.I. lib. iam haustae sint, calix maior tantummodo impingendus est; reliquae abijciendae. atq. illico vnc. 5. conseruae Citoniorum. ex sacharo deuorandam damus; quod hae aquae capiti aliquam inferant iniuriam. haud sum nescius Archigenem Heminas tres vsq. ad VI. potandas praebere. at haec est potissimum ratio praebendi has aquas, qua vulgo vtimur, in qua experientiam sequimur, quae in his praesertim aquis calidiorib. praebendis vel eiusdem, Archigenis testimonio ad rationem curandi plurimum confert. Multi vt XII. librae aquarum assumantur, iubent, quib. cum non pugnamus, modo habeatur ratio, & aetatis, & aeris, & constitutionis corporis. Illud verissimum est, quod earum, quae longius exportantur, maior multo copia dari debet; fieri enim nullo modo potest, quin temporis diuturnitate paullo imbecilliores reddantur. nonulli in tres priores Scyphos, vt aluus magis, ac magis sollicitetur, vnciam 5. salis conyciunt. hoc vt facerent, Plinij auctoritas eos maxime impulit, qui lib. XXXI. C. VI. tantam aquarum multitudinem haurire minime nos debere tradit si-

ne

ne crebro salis gustu, idest sine salis (vt arbitror) additamento. Nostri autem tria pocula aquarum Tectutij, aut Barnabonis perscribunt, vt quae in primis venis superuacanea coierint, prorsus exterminentur. quidam quorum potius consilium est vrinam mouere sy. de duab. rad. dul. aut de yringo vnc. I. aut alteram addere solent. pueris IV. aut V. libras perscribimus. mulierib. quae sunt in menstr.is, recte dari minime possunt, quod sanguinem auertant; quippe quae vrinam cient. Qui has aquas potat, aut deambulare, aut gestari, & abdomen linteis calidiorib. contegere debet; ac eidem pedes, & genua implicare solent, qui aegroto assident. sudor vitandus est, quo nihil granius hac in re accidere potest, qui aquarum impetum minuit, retardat, ac comprimit. VI. hora in prandio sumat iusculum aut caponis, aut vituli, aut Perdicis, aut Phasiani. Carnem parce attingat. vinum nigrum optimum bibat adiecta pauca aqua cocta. interdiu somnum minime capiat. coenabit lautius, sed tamen cibos assumat, qui nullo negocio concoquantur, vt starnarum iuniorum carnes Perdicis, pullorum Columbinorum. in bibendo sibi parcat. VI. dieb. aquis perpotatis V. ocio fruendum est iucundissimo. quod si aquae totae minime transcurrerint, vt illae deinde faciliorem, & expeditiorem habeant cursum, postridie aut aluo aegrotos curare debemus, aut vt aliquid assumant, iubendum est, quod vrinam permouere possit: sin duarum, aut ad summum trium horarum spacio, neq. per aluum neq. per vrinam descenderint aquae, animaduersis prius, quae paullo post perscribentur, postero die bene mane vnc. VI. olei amygd. dul. recen. assumat, vt & coniecta maioris salis quantitate, longiori, diuturniori ambulatione, aut gestatione, maiora pocula, & maiorem aquarum copiam tertia die exhaurire possit aegrotus. quod si hoc tempore aliqua haud contemnenda pars aquarum eijciatur, at non omnes; & eadem die in aluum infundere debemus, quae lib. III. C. II I. dicemus eos ingerere debere, qui aquas minime extrudunt, & IV. die iterum aquas eadem ratione assumere, & lintea multo calidiora abdomini admouere. quod si eodem modo aquae restiterint, clystere eadem ante prandium in aluum agantur. V. die ab aquis omnino abstineat. ac, nisi si corpus lassitudinem sentiat, aluo aegrotum curare debemus eo Clysteriorum genere, quae leniora vulgo votantur, quae tamen commodius multo ex aquis Villensib.

excipiuntur. VI. die iterum aquas perpotet. quae si adhibita huiuscemodi diligentia minime descenderint, tunc demittere aegrotum debemus in alueum calidiorem aquarum Villensium, aut potius (vt vocatur) in sudatorium. quod si ne hisce quidem auxilijs aquae prorumpant, ad haec catapotia confugiendum est, in quib. sunt Agarici opt. Turbit gummosi, Rhab. spe. Hiera 5. sing. scrip. I. ex aqua Betonicae excipiuntur, formantur catapotia VII. prebentur in Aurora. solet interdum euenire, vt hisce aquis admissis venter distendatur, & vomitus consequatur, qua re commoti nonnulli aquas illico horrent. veruntamen illis vomitu excussis, alias iterum ingerant; namq. hac ratione ventriculus proluitur, & continuo pituitae haud contemnenda copia insequitur. quae vel optima etiam victus ratione adhibita, saepissime in imbecillioribus. superfluere solet. solemus saepe & antequam aquas Tectutij praebeamus, iubere, vt aegroti sumant vnc. VI. Olei amygd. dul. quod & in aquis Villensib. praebendis aliquando imperamus. postquam aquas hauserimus caput fistulis statim subijcere minime debemus, quod aquae villenses insignem capiti imponant iniuriam; quod Bitumen sursum vapores eructet, qui cerebro sane quam incommodi sunt.

Has aquas adstrictionis aliquid relinquere in renib. & quomodo huic malo occurri ex arte posit. Cap. III.

ILlud interea animaduertendum, quod multos quoq. alios diligentissime obseruasse video, has aquas perbelle quidem pondere, ac copia extrudere solere arenulas, lapillosq., si qui renib. adhaeserint; at in illis flexuosis itinerib. tantum vel roboris, vel adstrictionis relinquere solere, vt Renes aptiores multo dein fiant ad lapides procreandos, nisi huic malo diuinum occurrat medici consilium. illud argumento est, quod idem aegroti semper petant, quaerant, tentent remedium; & quod caliditas exiccando arenulas cogat, non incidat, aut dissipet. quod auctor libri de dignoscendis, ac curandis renum vitijs tradit. cap. extremo. huiusce detrimenti culpam sustinet Rubricae, Sinopicae & Aluminis copia, qua tantum affluunt Villenses aquae, vt vir doctissimus solum Alumen in hisce aquis inesse aliquando censuerit. Nos in tempore pro-

proferre solemus illa remedia, quae vel vrinam citare, vel particulas illas maxime lenire solent, & possunt. Si Renes calidiores sint, sy. Violaceum, aut Capill. ven. praebemus: sin frigidiores sint, & materiae frigidioris nonnihil etiam in ipsis haerere suspicemur (eas enim captam semel sedem diutius tenere solent) ad sy. Eringij, aut ad sy. Hissopi ex Oximellite, aut ad Valerianam, Agrimonium, Absinthium, Troch. Alchachengi, aut deniq. ad nostrum in huiuscemodi casu efficacissimum confugimus. decoctum ligni Sancti (illa victus ratione reiecta; qua vulgo vti solemus, cum huiuscemodi remedium vsurpamus) saepe praebui, quod humidiorib. temperaturis conueniens fuit auxilium.

Scamoneam, Elaterium reijcit, aquam Barnabonis dilaudat. Cap. IV.

P*Robare minime possum, quod nonullos factitare video, vt aut Scamoneam, aut Elaterium Villensib. aquis admisceant; quod asperiora medicamenta humores commoueant; partes principes calidiores, & imbecilliores reddant; & stomaco maxime noceant. Ego vero vel ad puluerem Lumbricorum terrestrium, vel ad Sem. Halicacabi, vel ad Barnabonis fontem recurro. Huius aquas si nihil eis praeterea additum sit, vrinam egregie trahere, sin aut Manna, aut sy. rof. lax. aut tale aliquid adiunctum sit, ventrem tantummodo exinanire vsu persaepe comperi. ad hoc probandum singularis ratio reperta iam est; etenim cum fontem illum Bitumine magis affluere, quam ceteros verisimile sit, quod prope infimum montis locum teneat (Bitumen enim post sulphur, vel potius ex sulphure procreatur) & cum simili in genere tametsi inferiori ordine collocatus sit, naturali quoq. quadam cognatione cum his iungatur, profecto fas non est dubitare; quin cum hae aquae in corpus ineant, in caussa futurus sit, vt facilius multo aquae Villenses, calore duce, comite Bitumine per venas permeent; ni vis maior aliqua accesserit, quae in intestina eas compellat. de Scamonea, ac de Elaterio plura scribenda non sunt, quod haec quid boni, quid mali afferre possint, nemini ignotum iam esse arbitrer. cum aquas Villenses praebemus, vt IV. quoq. die aegroti cõquiescãt, iubemus.*

sin

sin vomitum eaedem aquae excusserint, aliae protinus superbibendae sunt. quae excernūtur ad seruandæ; neq. enim alienum est, & aquas, & vrinam metiri, quae totae interdiu extrudi aliquando minime solent, noctu sæpissime, raro postridie. In prandio parum assumere assuescimus. in coena damus cibum copiosiorem, tenuem tamen, ac simplicem. quod autem omnib. fere aquas Tettutij inter initia praebeant, id ego omnino laudare non possum, in ijs praesertim qui temperatura sicciori praediti sunt. illud in summa nonnullorum laude pono, quod post aquas Villenses Tettutij aquis vtātur; pulchre enim medetur iniurijs, quas aquae Villenses stomacho inferre aliquando solent. illud nemo non agnoscit, easdem aquas priores venas minime transire; at nos saepe notauimus bonā, magnamq. partem cum vrina protinus excerni in ijs, in quib. vrinae itinera maxime patent. verum haec alias, & suo loco. hoc aperto per aquas Tettutij introitu indicium sane haud vulgare est ad ceteras venas facile villenses quoq. peruenturas.

De Victus ratione. Cap. V.

VIctus rationem nunc Thermopotorib. & ijs qui in alueum descendunt, accuratius persequi in animo habemus, quod in eam antea saepe inciderimus. in qua ex sententia Ioannis Alexandrini vI. de morbis vulgarib. Com. vI. pericula Iv. respicere debemus ad virtutes, & animales, & sensibiles, & naturales. Animales sunt Intellectus, Memoria, Phantasia. sensibiles sunt Odoratus, Gustus, Tactus, Auditus, ac deniq. Visus. Naturales sunt Generatio, Auctio, ac Nutritio; huiusce ancillae, ac quasi pedissequae sunt Attratrix, Retentrix, Expultrix, ac Concoctrix facultas. ceteris nunc pretermissis à nobis potissimum agendum est, de concoctione, quae vt rite perficiatur, eius instrumenta ab iniurijs, quoad fieri potest, tueri debemus. instrumenta autem, quae concoctionis munus exequuntur, tria potissimum sunt. Stomachus Iecur, & singulae quaeq. partes. eā caloris opera maxime absoluuntur, qui tametsi aethereus habeatur, aeris tamē frigiditatē mirifice postulat, atq. cū illam desiderat, calorem continuo languescere, ac tabescere videmus. Aer igitur frigidior esse debet ijs praesertim

qui

qui aut Thermopotant, aut in harum aquarũ aestib. se committunt, vt suus corpori facilius redeat calor. maxima tamen eius frigora, ac ardores vitandi sunt; vtraq. enim caput replent; q scribit Aetius lib. VI. C. XXIII. calore excitato, ac prope viuido reddito nullo negocio in suis muneribꝰ custodiemus instrumenta, si eorum temperamenta tuebimur, ac conseruabimus; ex quorum temperatione sanitas in toto corpore plane consequitur; quae omnem multitudinem, & chacochimiam, omnem inanitionem, ac repletionem reijcit. quod & Theognis cecinit:

" πολλῷ τοι πλέονας λιμοῦ κόρος ὤλεσεν ἤδη

" Ἄνδρας.

Multo plures perdidit olim homines satietas, quam fames. & Hipocrates scriptum reliquit VI. de morb. vulg. C. IV. p. XXI.
" *exercitatio sanitatis est vesci citra saturitatem, minime refugere* "
" *laborem. & ex sententia Clementis Alexandrini siue inanior, siue* "
plenior sit aegrotus, balneum continuo abijciendum est. Tota igitur victus ratio consumi videtur in labores, cibos, & Balnea. Labores autem exercitationes voco, quae cibos, & Balnea semper antecedere debent. quod egregie inculcatum fuit a Galeno VI. de sanit. tuen. C. VI. exercitatio vero salubrem habitum affert, & corporib. & spiritib. antequam igitur aquarum poculũ exhauriamus, aut descendamus in Balneas, leniter ambulandũ, aut corpora fricanda esse nemo ignorare debet, tametsi pleriq. ignorent, perpauci vero frictionib. & ambulationib. vtantur. Sine exercitatione aliqua in balneas descendere veteres minime solitos fuisse ex Galeni loco citato nullo negocio intelligitur. Tradit idem Andreas Baccius doctissimus vir, ad quos ego illos libenter reijciam, qui haec lectitabunt, ne a ceterorum lectione omnes de industria abstrahere velle videar. etenim & dum thermopotarent, voluptate quadam perfunderentur aegroti; & ventriculus calore illo aquarum, quas recipit, veluti blanditijs quibusdam delinitus, melius eas ministraret & melius ex Iecore in vessicam deducerentur; & membra deniq. ijsdem capta illecebris easdem aquas cupidius arriperent. Nostri autem ijs ludis non tantummodo delectantur, quib. cum ludunt, ociose sedendum est (aut enim latrunculis, aut tabellis pictis, aut alea exercentur) verum etiam hi ludi magnificentissimi haben-

bentur. quorum sane nullus modus retinetur. Inter exercitationes frictiones aggregamus, in quib. aliquando oleis vtimur. priusquam vero in balneum se demittant aegroti sine oleo perfricari debent; at postquam exierunt, ac sudarunt (quandoquidem in illis diutius mora facta est. nam paullo diutius his vti debemus, quod Plin. scribit lib. XXXI. C. VI.) oleum adhibetur. nec vero procedere debent, nisi bene tecti. post Balneum paullulum quiescendum, deinde deambulandum, postremo cibus assumendus. qui plenior esse debet in coena, quam in prandio, praesertim si ad solium iterum redire debent aegroti, saepe vero imperant medici, vt bis in die in solium inducantur. partes autem corporis nostri, praesertim cum belle se habent, solidiores sunt, quamobrem solidiorem quoq. cibum expectant, nam ex Lucretio

" *priuata cibo natura animatum*
" *Diffluit ammittens corpus.*

quem boni succi esse oportet, & qui facile concoquatur, neq. crassior sit; cum autem eaedem affectae sint, non modo alere debet cibus verum etiam illud in illo esse conuenit, vt quasi medicamentum intemperiem, si qua subsit, corrigat, obstructiones abstergat, humores aut leniat aut certe extrudat. namq. ex Aetio lib. IX. Cap. LIII. cibus, qui in ventre minime concoctus moram trahit, neq. infra extruditur, in caput impetum facit. hinc Ennius satir. lib. I.

" *Malo Hercle suo magno conuiuat sine modo.*

Atq. haec omnia fere amplectuntur. singulae res magis, ac magis notandae. curandum ne in multis, ac multis cibis concoquendis stomachus defatigetur. quae autem facile concoquuntur, ijs quae minime concoquuntur, paria sunt, si praeter modum ingerantur ex Aetio lib. IX. C. XXIV. animaduertendum ne ciborum qualitatib. luctetur stomachus, quod contingere solet, cum cibos aegre concoquit, atq. stomacho nimiam humiditatẽ regerant. prouidendum praeterea, ne superuacanea sicciora euadant, ac ne praui in stomacho, ac in toto corpore humores coaceruentur, quod & idem Aet. scriptum reliquit lib. IX. C. XXX. ac quod dictum est de stomacho, idem dictum puta de Iecore, in quo secunda absoluitur concoctio, quae si recte, atq. ordine perficiatur, eo plus accedet ad tertiam; nam si quid in secunda concoctione offenditur, culpae plus in

primam, quam in secundam confertur. hanc igitur cum recte atq. ordine natura moliatur, & virtutes naturales summam capiunt vtilitatem. cum autem dicimus naturalem virtutem, vitalē quoq. intelligi volumus, a qua hanc neq. separarunt, neq. disiunxerunt antiqui Philosophi, praesertimq. Aristoteles, & eius sectatores, in quorum numero auctorem de alimento plane conijcimus, qui facultatem esse unam, quae cuncta haec, & cetera regit, ac gubernat, aperte scribit I. *de Alimento p.* xvI. *Animalis autem virtus sine concoctione, ac nutritione consistere non potest, quod & D. Gregorius Nazianzenus orat.* x I. *confirmauit. Ordine enim naturae, ac lege contingit, vt illa mutuo nexu cuncta inter se deuincta sint; mutua. n. societas est, naturaeq. concordia, ac conspiratio. vbi ventriculi concoctio labefactata est, nulla fere corporis pars est, quae mala non sustineat. Iecur abesse ab iniuria cruditatis non potest, Renes ijs humorib. refertae sunt, quos, vesica nullo modo aliquando extrudere potest. Pectus ab ijsdem humorib. crudiorib. liberum non est, caput superuacaneis oneratur, mens labat, memoria laeditur, nutat cogitatio, sensus deniq. omnes hebetiores redduntur. Hinc illa elucent. Confluxio vna, conspiratio vna, consentientia omnia. qui igitur temperamento biliosiori praeditus est, inter initia in prandio assumere debet Cerasia, Pruna, Mellopepones, Oua sorbilia, praesertim si vires imbecilliores sint, deinde iuscula ex vitulae, veruecisq. carnib. vel ex Perdice, vel ex pullo Gallinaceo. in illis coniecta laudantur, Lactuca, Intub. Borrago, quae salubrius apparari debent, quam luxuriosius strui. in secunda mensa carnes Citoniorum ex saccharo dantur. nec quantum appetit aegrotus, tantum praebendum est. in coena Ptisana primo quoq. tempore probatur, deinde dictae carnes assae&, largius praebendae; namq. natura noctu vires conconquendi maiores habet. q si frigidus temperamentum nactus sit aegrotus, condimentis vti poterit. in dere poterit Piper, & Cinnamomū. abstineat ab ijs, quae aut crudiora sunt, aut sicciora. quod si stomachus calidior sit, nimium melius fructus apponuntur frigidiores. veruntamen in appetendo ne nimis efferatur, videat.*

Quod Bion cecinit

Ἐστὶ νόσον ὥρια τίκτει.

Quoniam morbos fructus afferunt.

Veruntamen cum omnis cibus natura crassior sit, facile occursu crassioris materiae cuncta in corpore obsepta inuenirentur, nisi quae assumimus, potione includerentur,

scilicet & nisi nos cibus aridus, & tener humor
Adiuuat amisso iam corpore vita quoq. omnis
Omnib. e neruis, atq. ossib. exoluatur.

necessario igitur potio nobis data est, quae ciborum quasi vehiculum quoddam esset, quod & litteris consignatum est in extremo libri de Alimento: Humiditas alimenti vehiculum est. Potio autem vinum fere est; quod, dum harum aquarum perfugio vtimur, nec austerum, nec vetus, nec album esse debet, sed rubrum, ac mediocre. quod cum calidius sit, & in eo insit succus suauior, ac temperatior, caliditate superuacanea foediora colliquat, acriores, ac prauos succos optimo odore delinit. Vini vis frangitur, ac debilitatur, si panis crustula in eo duarum horarum spatio demittatur, atq. dein assumatur. nec in eo tamen ingerendo nimium se offerre debet aegrotus, tametsi illud magnopere appetat. Lucillus XXX.

"" *Scito enim bene longinqum mortalib. morbum*
"" *In vino esse, vbi qui inuitauit dapsilius se.*

austerum aegrius distribuitur, vetus & album caput ferit, vtrumq. calore infestat. de frigida vel ex sententia Cyclopis (quod testatur Theocritus εἰδυλλίῳ XI. ποτὸν ἀμβρόσιον) ingens pugna est. quorum stomachus plane aestuat, ijs frigidam prodesse putarem, nisi ea altiora percutere saepe expertus essem, quod & Aet. animaduertit lib. IX. C. XII. vel enim ob eius stuporem, stomachus summopere offenditur, vnde cruditas continuo consequitur; vel stomaci, ac viscerum inflammationem accersit. itaq. illam omnino vitare debere censeo, qui eam bibere minime consueuerunt. quod si qui sunt, qui eius frigore minime infestentur, aut quod ea vti saepe soleant, aut quod eorum praecordia plus roboris, ac firmitatis nacta sint, si eam assumant, nihil a medicis rationib. alienum committere arbitror. post cibum & potionem, de somno & Vigilia agendum est. somnus enim fere vinum, & cibum consequitur; cui, qui

humi-

humidiori praediti sunt temperamento & qui in stuporem inciderunt, diutius indulgendum non est; & quod humectet, & spirituũ profluuia coerceat; & capitis grauitatem afferat, & totum corpus fere excoquat, quod ob calidiorem humiditatem accidit; idq. scribit Hipp. II. de victus ratione in morbis acutis p. LV. noctu tantummodo dormire, interdiu somnum prohibere debemus, lucri sunt vigiliae. in ijs autem, qui calidius, & siccius temperamẽtum nacti sunt, somnus impediendus non est. quod si in hisce cibi quoq. in stomacho natent, necessarius etiam somnus de prandio est. veruntamen ad mediocem antea exercitationem aegrotus euocandus est, vt cibus in stomacho subsideat, & vt calor melius concoctionem moliatur. a venere omnino abstineant; & quoniam cruditas, & obstructio illico consequitur; & quoniam Apoplexia accersitur; in tanta enim commotione & totius corporis perturbatione primariae, & nobilissimae quaeq. partes afficiuntur; atq. huc, & illuc superuacanea feruntur. quae saepe cor occupant, & sincopim afferunt; saepius multo cerebrum corripiunt, & apoplexiam (vt diximus) adducunt. omnes autem animi perturbationes, thermopotorib. fugiendae sunt. Etenim Accius Alphesibea,

» *Membra animo aegroto cunctant sufferre laborem.*

iucunde vita traducenda; postulant enim hae aquae, vt omni molestia vacent aegroti, a qua si seiuncti fuerint, primariae omnes corporis partes munera pulchre sua exequuntur. summa vero animi quies sanitatis fere nutricula est. Balnea vero aquarum calidarum (cetera autem nunc consulto omittimus) non modo sanitatẽ tuentur, verum etiam amissam restituunt; namq. humidiora corpora egregie exiccant; humores, qui per totum corporis habitum saepe diffunduntur, discutiunt; superuacenea, quae inter laxiora corporis spatia huc, illuc confluunt dissipant. quamobrem ad hasce calidiores aquas recte impelli eos possunt, qui humidiori temperamento praediti sunt; & qui in illos morbos inciderunt, quos vel humor frigidior, vel humiditas plane concitarunt. frequentior vero balnei vsus vires labefactat, naturales facultates loco dimouet, saepe vtrasq. dissoluit. aliquando autem animo in balneis concidunt aegroti.

De Balnei vsu. Cap. VI.

HAec de aquarum potu. vt in alueum descendant aegroti V. *hora post prandium cohortari solemus, qui assa potius, quam elixa sumere debent, nisi si aut sitis vrgeat, aut graciliores sint, & biliosiori temperamento praediti aegroti; quod Balneum calidarum aquarum & haec magis, & horum succum, quam illa, & illorum succum per totum corpus distribuat. quod si sitis excitabitur, aut aqua calidiori, aut vino dulci protinus sedanda est; quod vinum dulcius, difficilius multo transcurrat, & ad vltima perueniat. nec sudare, nec aestuare in Balneis debent. in quo spatio unius horae ita in alueo se collocare debent, vt sedeant, neq. se mouere, neq. manu aquas huc illuc impellere debent. ex Hipocratis sententia* III. *de victus ratione morb. acut. p.* XLIIX. *verbum non faciant, foueant se ipsos, nihil agant praeterea. tan diu autem ad vsum balnei redire debent, donec & precordia refrigerentur, & robur accipiant. nostrum studium ad inania prope conferemus, si & hoc loco iterum admonebimus omnes medicos iuniores, vt egrotos, quos in Balneum ducere consilium est, Balneo idoneos illico facere conentur; namq. alienis, & superuacaneis humorib. corpore, toto minime liberato Balneum partib. aegritudine affectis humorum profluuium affert. hoc perpurgato concoctionem iuuat. huc accedit, quod vacuo toto corpore facto balneum exinaniendi corporis facultatem continuo obtinere videtur, quod ex Galeno afferimus* III. *de victus ratione in morbis acutis p. extrema. in Balneum sensim aegrotos dimittant. post Balneum lecto se continere debent vnius item horae spacio. somnum minime capiant. si sudor aliquis consequatur, abstergendus diligenter; sin copiosior prorumpat, aegrotus quiescere debet, atq. eum coercere, aut aqua egelida, aut certe Oleo frigidiori rosato scilicet, vel violat. aut Neuuphar. antequam in Balneum ducatur aegrotus os ventriculi inungere debemus oleo aut Garioph. aut nucis muscatae, aut Masticino, aut Absinthino. a Balneo continuo bibendum, aut coenandum non est. cauendum deniq. est, ne ij, qui in Balneum descendunt, medicamentum assumant, quoniam aquae calidiores ex Galeni sententia* V. *senten.* V. *medicamentorum facultates abstrabunt.*

bant: & morbos, qui alia parte excernente concitant, inducunt, ut tradit Ioannes Alexandrinus VI. *de morbis vulg. C.* V. *p.* XXXI. *Aet. lib.* XI. *Cap.* XV. *scriptum reliquit, post calculos expulsos na-*
» *turalium quidem aquarum vsum probari. at subdit; lauent non*
» *saepe, vngantur autem frequenter. Nimirum videbat vir ille, cui haec eatas merito plurimum defert, quod si prolapsis calculis frequenter in calidarum aquarum balneis descenderent aegroti, necessario primo calefieri renes, & continuo arenulas renasci, deinde calorem illum caussam esse posse, vt humores in partem aegritudine affectam facilius delaberentur, praesertim si totum corpus superuacaneis omnib. liberatum non esset. at Sinapismos adhibet idem, inquies. quid tum? qui illud κοινὸν παράγγελμα memoria teneret, quod a Galeno traditum est* XIV. *Meth. med. Cap.* VII. *in omnib. fere morbis, quos vitiosi succi excitarunt, in extremo calefacientib. & exiccantib. vtendum esse, quae & auertere facile materiam possunt; partem enim aegritudine affectam tuentur, & ne grauius laedantur, caussa sunt. Quantum vero interuallum interiectum sit inter ea, ad quae decurrere solent antiqui, & Villenses nostras aquas, nemo non videt; vt enim hae maxime calefacere, & exiccare possint, in aquae tamen dominatu sunt eius opes, ac potentiae; quicquid autem δύναμιν est, alterius, quod suapte ui esse dicitur, tutelae protinus subijciatur, necesse est; atq. hic illam omnium iudicio vincit, ac superat. nos vero non modo, vt aegroti in aquas has villenses bis in die descendant, admonemus, hortamur, iubemus, quos notaui tardius omnino percuratos esse, & morbum aliquando se extulisse; sed etiam haec iacent remedia, in quib. posita est multorum sanatio. Adscribit Aetius loco paullo ante laudato Malagma ad hoc maxime efficax, ad quod ego decurrere soleo, cum cetera nulla sunt. Id vt perpendant studiosi, & eius opera aliquando vtantur, adscribere volui. in eo sunt Picis liquidioris Hem.* II. 5. *Cerae, Resinae pini, Sulphuris viui, Singul. libr.* I. 5. *Staphis agraestis. Bessem. Galbani Sexuncen. quod ne intereat a vobis maxime prouidendum est, qui strenue rem medicam excolitis, qui optimis disciplinis instructi, summa cum laude languentes leuatis,*

ac iuuatis. Omnem his aquis facultatem eripiunt, qui in alueis illas frigidiores adhibent; potestas enim aquarum sine gradu illo caliditatis extare non potest, & Renes intus inclusi aquarum vires integras exquirere videntur; calefacere enim & exiccare debent, indicant cetera, quae cum his consociantur, auxilia, quae idem egregie praestare solent, dropaces, sinapismi, & quae cutem rubriorem reddunt; coniunguntur vero & ab auctore libri de Renum cum cognoscendis vitijs, tum curandis C. V. Haec pauca de aquis Villensib.

IOANNIS BAPTISTAE DONATII

De Aquis Lucensib. Liber III.

De Aquarum calidarum natūra proprietatib. ac interuallis. Cap. I.

NUNC de calidiorib. aquis vulgo appellatis agendum nobis est. de quib. quamuis antea ita egerimus, vt totius operis fundamenta egregie iacta videantur, quib. vnusquisq. innixus ad cetera peruenire facile potest; multa tamen restare perspicimus, quae diligentissime a nobis sunt explicanda. haec vero non modo tractare, verum etiam comprobare consilium est. in aquarū igit Calidarū procreatione cū priore libro principia, ordinē, & progressum naturae dilucide explicauerimus; modo earum naturā, & qualitates, & effectus proponamus; hac enim ratione si cuncta posthac persequemur, nostra (quod spero) illustriora multo videbuntur. harum autem aquarum naturam aperte in mediū afferemus, si primum illud exploratum nobis erit, quod tamen scriptum reliquit Galenus IV. de simpl. medic. facultatib. C. XV. cuncta haec corpora ex quatuor elementorum alia, atq. alia coniunctione constare, quorum multa (vt idem Galenus tradit lib. III. eiusdem C. XIV.) quae sensu simplicia videntur, natura composita sunt. cetera omittam. hae aquae, quae simpliciores videntur, nactae sunt varias facultates; namq. & calefacere, & exiccare, & attenuare, & rarefacere obseruamus, & tenuiorib. partib. eas praeditas esse videmus. quas facultates inter se commixtas vnam quandam efficere formam intelligimus. in omnib. enim reb. (quod

&

& scribit Galen. IX. metho. mende. c. I.) quaecumq. sub vno genere continentur, ac naturae quadam cognatione iunguntur, atq. eam ob caussam mutuo inter se commutari possunt, tertia quaedam forma in eorum commutatione suppeditatur, quae extremorum formam minime secum affert. vbi vero plures qualitates in vna essentia notantur, (quod tradit Galenus II. de locis aegritudine affectis. C. VII.) ibi & proprietates exoriri contingit, mixtorum autem proprietates ex impari simplicium corporum temperamento excitantur, quod affirmat Galenus IV. de simpl. medicam. facult. C. XV. etenim corporum proprietates acceptas maxime referre debemus ipsarum temperamento. quod idem litteris consignauit XII. de temperamentis C. IV. in extremo. proprietate igitur inuenta, forma facile suos parentes reperit; proprietates enim tamet si formas sequantur, illas tamen mirifice ante oculos ponunt. quae quicquid proprietate moliuntur, idem & secundum tota essentiam agere in dubium vocare non licet. dubitationem vero omnem abstergit Galenus VI. de simpl. med. facult. loco saepius antea à nobis laudato. harum aquarum proprietates inlustriores sunt; morbos enim omnes frigidiores, & humidiores optime percurant, resolutiones abstergunt. Coxendinm morbos sanant, tumorib. frigidiorib. salutares sunt, capitis discussis humorib. frigidiorib. vires recreant, neruorum vitia summouent. capitis perantiquis dolorib. remedio sunt, surdis, nec non & caligantib. oculis medentur; recte igitur antea & Salgemma, & Nitrum, & Alumen in illis reperiri comprobauimus, Salgemmae vero, & Nitri sextans, Aluminis quadrans in iis aquis inesse, vt credam, facit, quod illas inter initia II. interualli calefacere, in extremo autē eiusdem exiccare, & corroborare obseruemus; digerere vero magnopere possint. omnes autem huiuscemodi aquae maiorem exiccandi facultatem nactae sunt, quod nullum fere metalli genus sit, quod egregie exiccare non possit. lapidum enim essentia constans, stabilisq. propter siccitatē & frigus est ꝙ & animaduertit Gal. IX. de via, ac ratione curandi C. XVII. Alumini autē & Salgemmae, & Nitro insignis exiccandi facultas a natura tributa est. aquarum quidem caliditas ad tertium interuallum peruenit, uel Sauonarola teste locupletissimo. ego uero saepe, ut harum aquarum lib. VII. in uas uitreum conij-

ecren-

erentur, ac igniculo subijcerentur, curaui. aqua tota discussa in vase subsidere vidimus album quoddam calce extinctae simillimũ; quod si in ore paullulum modo contineretur, id acre continuo, & acerbum sentiebatur, quod secum Alumen, & Salgemma, & Nitrum mixta efferre solent, ita tamen debilitata, ac edomita, vt neq. Nitrum, neq. Salgemma, neq. Alumen plane viderentur. rediuiuum igitur erat, quod ex illis exoriebatur, & illorum qualitates tametsi retusas pulcre referebat. ex impari igitur horum temperamento proprietas excitatur. quae emanat ex primarum qualitatum, quae in Salgemma, Nitro, & Alumine reperitur, actione; & in mistorum ortu, & generatione egregie retinetur. quamobrem haec forma erit qualitatum horum corporum temperamentum quoddam, quod naturam paullo ante vocauimus, quã & primo quoq. tempore inuestigare nobis propositum fuit.

De calidarum aquarum vsu. Cap. II.

AD has aquas olim ducebant, qui in neruorum potissimum resolutiones incidissent. in Balneum vero descendebant tantummodo die Veneris, qui primus mense Martio obrepebat. nunc autem earundem aquarum facultatib. satis perspectis, illius diei obseruatione abiecta Vere, & Autumno potissimum has aquas tentamus, ac experimur. neq. vero res exitum habet alienum, fere enim omnes ad sanitatem perducuntur. vidi ego multos, ac multos capitis dolorib. diuturniorib. conflictatos, resolutione oppressos, spasmo prope absumptos, oris tortura deformatos, obliuione afflictos, grauiori destillatione vexatos, lacrimarum vi infestatos, aurium sonitu correptos, lingua haesitantes, stomaci dolorib. fere peremptos, regio morbo tentatos, in colicum morbum coniectos, vuluae vitijs periclitantes, articulorum morbis debilitatos, scabie obiectos harum aquarum beneficio pristinam valetudinem breui assecutos. hoc loco non commitam, vt quemquam nominem; vereor enim, ne quem honoris caussa nominatum velim, ille id sibi sordidum esse arbitretur ad famam. sunt vero multi,

qui contumeliae caussa patent in re medica de se praedicari. neminem igitur nomine compellabo. rem ipsam explicabo. Aestate in Balneum aegrotos minime inducimus; quod eo tempore corporis vires imbecilliores sint, quae aegrotantes desudare minime patiuntur. febres subrepunt, sitis accedit, praecordia inflammantur, corpus macie extabescit. maledicere doctissimis viris nō soleo; communis tamen vtilitas, id vt faciam, maxime impellit. cupio enim omnes ingenio, operaq. mea non adiutare, sed excitare. sunt quidam, qui aegrotantes ad haec balnea Aestate adlegent, quos male sane aquae accipiunt. ego vero comitem habeo Poetam nescio quem, qui scriptum reliquit.

Balnea

non adeunda Cane.

ducem rationem, & experientiam; ratio iampridem in medium allata est. experimento id exploratum habemus, omnes fere, qui in his balneis Aestate summa diutius sederint, febrib. correptos fuisse; aquarum enim, & aeris ardorib. ita fervet sanguis, vt venis contineri amplius non possit, qui quamcumq. corporis partem occuparit, in eā inflammationem concitat, atq. haec continuo febrē accendit. inter Aestatis initia, cum nondum ardor nimius est, cum adhuc veris morbi vigent, aquis recte vti possumus. atq. idem fere calor Aestatis principio erumpit, quod in eius extremo abundat. illud argumento est, quod in Aestatis initijs eadem morborum genera notemus, quae in extremo eiusdem euenire obseruamus. At cum solis radios vehementissimos sentimus, has aquas incōmodas, plenas laboris, & periculi quotidie experimur. corpora vero balneo idonea fieri debere, antequam in id immittantur aegroti, moleste ingerere non debeo, qui in secundo libro idem inculcarim. apposita autem & accommodata reddemus, si neq. plethorica, neq. cacochima vt sint, curauerimus, quod notat Galenus IV. de victus ratione in morbis acutis p. XC. etenim ex sententia eiusdem XIII. meth. med. C. VI. si plurima succorum sit copia, nec exercitatione, nec balneo tuto vti potes, sin exigua sit, licet & per haec remedia superuacanea extrudas. Illa vero ex Euripide in Hexametro praetereunda non sunt, quae in D. Clemente Alexandrino legimus.

Qui-

» *Quicunq. recte autem sciunt mederier,*
» *Hos rationem victus tum respexerint,*
» *Et regionem ciuium, morbos discernere*
» *Decet.*

vberior oratio omnino suscipienda est alia in re explicanda. quid illud est? morbo ad sanitatem inclinante aquarum sua vi calidarum vtendum perfugio; eo enim tempore si quid materiae subsit, nullo negocio discutitur, & pars aegritudine affecta suum robur recipit, & intemperies, si qua reliqua est, plane abstergitur. inter initia vero morbi cuncta sunt crudiora; materiae multitudo haud vulgaris est, pituita crassa, ac concreta, quae nisi ex artis praeceptis tractetur, nisi diffluens coercatur, nisi cocreta diffindatur, priusquam ad hoc praesidium decurramus, nullae sunt aque. vidi ego multos ad hasce aquas venientes, qui nunquam defatigabantur, nunquam diffidebant harum aquarum praesidijs morbum posse propelli, quos nunquam illo leuatos notaui. quamobrem principio aegrotorum corpora recte, atq. ordine perpurgare, deinde morborum tempora obseruare debemus; à naturae enim commotionib. nunquam oculos deijcere oportet. postremo illud animaduertendũ, quod in pituita crassiori maturanda, non semper calidiora quaeq. remedia sunt efficacissima, sed interdum quae humectant, conuenientissima sunt, praesertim cum nacta sint facultatẽ quandã, quae illorum crassitiem facile extenuare possint, quod scribit Aetius lib. IX. C. LIV. in extremo. magna omnino vis, magnumq. momentum positum est in hac animaduersione, quae magis, ac magis (quod facile spero) experiendo enitebit, quam hoc in loco, in quo disciplina non est tradenda tantummodo esse censeo significandam. in aluеum descendere non debent ex Hippocratis sententia III. de victus ratione in morbis acutis p. LIX. qui aluuo laborant; multo minus quib. eadem suppraessa est, nisi si antea soluta sit, nec qui nacti sunt vires imbecilliores, nec qui ad omnes cibos habent offensionem, neq. qui biliosa per os reddunt, neq. quib. sanguis nullo negocio e narib. profluit, nisi si minus, quam morbus postulet, effusus sit. in Balneum autem totum corpus illicò demittere non debemus, cum fieri omnino non possit, vt illi familiaris aquarum calor sit. earum calorem pedetentim corpus ferre, ac sustinere assuefaciendum

est; repentina enim quaeq. naturae commutatio insignes infert iniurias. neq. vero nos conturbent, quae scripta reliquit Galenus III. de sanitate tuenda C. IV. nanq. iuuenis ille in frigidam non in calidam descendit; atq. id eius consilij est, vt vno, & eodem tempore aqua frigidior totum corpus perfundatur. curandum etiam ne altera pars frigore infestetur, altera vero aqua mersa exudet, quod Plinius animaduertit lib. XXXI. C. VI. bene autem mane perfecta, ac absoluta stomaci concoctione facile ijs, quae venter accepit, redditis post deambulationem, aut frictionem in balneum, vt aegrotus descendat, imperamus; in quo vnius horae minimum, summum vero duarum horarum spacio sedere, neq. se mouere, neq. verbum facere debet. quod antea vel Hippocratis testimonio comprobauimus. hoc autem tempore lassitudinē eximere solent aquae, dolor resedit, aegrotus melior est. in illis vero morari debent aegroti, dum infirmando non offenduntur, dum cutis digitorum pedis minime contrahitũ, dum calor in corde incendium non facit, dum deniq. circa frontem sudor oriatur, qui significet superuacanea ad cutim perducta esse, atq. eadem sudore resolui. quo tempore continuo de solio exeundum, ne vires plane effundantur. ad vsum balnei vespri quoq. redimus, VI. scilicet hora post prandium, aliquid vero demendum de cibo est, ne inconcoctus a balneo excipiatur. postquam de balneis exierit aegrotus lecto collocandus est stragulis duob. saltem strato. somno minime indulgendum, sudor equalis eliciendus; exhauriendi enim, ac purgandi corporis caussa aegrotos ad hasce aquas perducimus, quod Gal. significat III. de victus ratione in morbis acutis p. II. sudor cum se remiserit, continuo abstergendus. quod si quando sudorem magis ac magis diffundere velimus, non inter initia oleo calidiori perfundendus est, sed vbi sudor euocatur, ac iā iam humor fertur, tunc perungi debet aegrotus. quod animaduertit Galen. II. de simplicium medic. facult. C. XXIV. & III. de victus ratione in morbis acutis p. III. & quoniam haud sum nescius ab omnib. minime postulari; vt in has aquas totos se demittant: non enim omnes eodem morborum genere conflictari verisimile est, iccirco cunctos monitos velim, vt ita his aquis vtantur, vt aegritudinis ratio maxime postulat; ab eo enim, cui alterum crus debilitatum est, non requiritur, vt se

totum

totum in balneum demittat. non expectatur, vt mulier, cuius loca tantum agritudine affecta sint, tota se in hasce aquas immergat. atq. eius, qui coxendicis, & articulorum morbis vexatur, totum corpus aquis minime obijciemus. fieri vero etiam potest, vt qui minus recte nunc concoquit, illi haud satis firmi sint pedes. & qui satis firmo vtatur stomacho, parum Iecoris vires validae sint, quod calidius videatur. Mediastini igitur (sic enim ex Nonio Balnearum ministri, ac curatores vocari arbitramur) recte, atq. ordine quaedam excogitarunt instrumenta, quae fructu potius, quam specie adducti probamus, quae ita certa ratione vnumquodq. membrum collocant, vt opportunissimum sit aquis, quarum ope egregie releuari possint. in his Balneis diutius mora facienda est. quod & Plinius memorauit lib. XXXI. C. VI. & auctor VII. de mo. v. c. II. p. XXIX. testatur Nisantidem diutius in solio aquae Maris moratum fuisse. & postquam sudor absterfus est, frigida vti debemus; sudorem enim copiosiorem prohibere oportet. tandiu autem pati debemus aegrotum desudare, quamdiu vires corporis sinunt. neq. vero tantummodo frigidae praesidio vtendum, verum etiam oleo aut ros. aut de nimph. aut viol. namq. cutis & aridior, " & siccior, & densior euadere solet. demonstrant id rugae, quas " cutis habet, quae corpora in multa morborum genera conijcit, quod & Hippocratis memoriae mandauit in II. de Alimentis p.
" VI. Densitas corporis ad perspirationem, quod minus aufertur,
" morbidior. Multa autem in corpore aggregari necesse est, quae recte emitterentur; quamobrem procliuiores multi sunt ad morbos. quod minime animaduertentes nonnulli, morborum caussas plane ignorant: nam id quod ex hac efficitur, ad aliam temere transferunt caussam. idem Plinius (vt arbitror) notauit, cum scriptum
" reliquit. Iccirco non alibi corporib. magis obnoxijs. Balnei vsus longe procedere non debet. finis imponitur balneis XXX. deniq. die. nonnulli XX. quidam XV. salutem suam minime desiderarunt.

De sudationib. quas stuphas vulgo vocant. Cap. III.

IN cauo, atq. tenebricoso specu, vnde aquae calidiores fluunt, efferuntur vapores, qui corpora sudorib. degerunt, sub monte intus patet. Stupha, & cisterna vulgo appellatur, δεξαμέ-νας Graeci vocant. Hesychius ὑδάτων δοχεῖα idest aquarum receptacula interpretatur, nostri sudationes. Ego vero mirum im modū cuperem illud sudiculū nominare, tametsi video doctissimos viros multo aliter sentire. Flagellū vero non sudiculū sed sediculū appellatum censeo. Naturales, & siccae sudationes super Baias habebant & antiqui in Mirthetis. quod tradit Cornelius Cel. libr. III. C. XXI. qui locus, quoniam in duob. manuscriptis codicib. multo aliter legitur, id vobis statim indicandum putaui. horum alterum Bertolinius, alterum vero M. Antonius Menochius mihi dedit. Super vias Bertholinius semper, & in lib. II. C. XVI. Menochius Superius habet in III. lib. in II. super vias in Murthetis. vtrumq. mendosum. Primum quod in Baianis montib. sudationes essent, quod aperte scribit Vitruuius lib. IIX. C. III. In
" *Baianis montib. sunt loca sudationib. excauata. merito igitur loca*
" *illa super vicos posita fuisse verisimile est; & loca Murthetis consita in montib. esse solent. Vicus autem ad radices montis positi erāt, in quo aquae sulphureae, quae morbos diuturniores abstergebant, profluebant. quod & Horatius Epistolarum I. ad C. Numonium Volam aperte scriptum reliquit.*

sane Murtheta relinqui,
" *Dictaq. cessantem neruis elidere morbum*
" *Sulphura contemni. vicus gemit, inuidus aegris,*
" *Qui caput, & Stomachum supponere fontib. audent.*
" *in oras libri fortasse ab aliquo scriptum erat Baias, hinc vicos in Baias mutatos esse arbitror. nunquam vero crediderim antea scriptum fuisse Baias super vicos, illud praeterire non possum, quod in codice Menocchio Murthetis legitur, & ita legi audiui in multis perantiquis codicib. in versib. etiam Horatianis. veruntamen idē valet: a Murto enim Murtiam venerem appellatam fuisse obscurum non est. mihi aliquando venit in mentē suspicari in margine in codice aliquo scriptum fuisse super Baulos, quod a nescio quo deinde*

in

in contextum traiectum fuit. id postremo mutatum est super Baias. qua de re cum minus recte iudicatum sit, nihil mirum videri debet, si misere locus deprauatus sit. Bauli autem villa Hortensij oratoris fuit. Vicus inter Baias, & Missenium qui erant ad Baulos Puteolos videbant. in codice certe Bertolinio in margine Balas legitur. Locus vero hic vaporib. plenus, ac refertus est. corpora in eo magis digeruntur, calefiunt, exiccantur, quam in Balneis; particulas duriores emollit. Hidropicis remedio est. Oedemata discutit. Coxendicis morbo, & Podagrae optime facit. humores deniq. omnes colliquat. quamobrem antequam quis in sudiculum se conferat aegrotus, totum corpus recte, atq. ordine perpurgandum est, ne aliqui nobis extimescendi sint casus, qui prope innumerabiles manent. Cum solio sudiculum vulgo colligatur. vidi ego saepe multos, qui cum coxendicum morbis conflictarentur, & in solium descenderent, quarto quoq. die ad sudiculum redire, quib. praesens medicina fuit; namq. egregie emolliebat, ac discutiebat, si quae coierant humorum reliquiae, quae deinde per totum corpus manabant. aegrotos autem, qui meae commissi sunt fidei, in sudiculum inducere soleo, vel post aquarum vsum, vel certe morbo debilitato; namq. crassiores humores, si qui modo reliqui sunt, facilius multo sudiculo attenuari, & sudorib. effundi obseruaui. & quam semel inire uiam coepi, ea semper pergi. Petrus Lilia Pollonus per epistolam a me quaesiuit, an canalib. sudiculum ex artis praeceptis coniungi posset. respondi si bene norat corpus totum humorib. superuacaneis plane uacuum esse, si idem morbus postularet; si naturae vis canalib. defessa periculum non sit, ne defatigetur; si deniq. sudiculis assuetus esset, minime meo iudicio offensurum, si post canales ad sudiculum decurreret; namq. id superuacanea egregie discutere potest; toto vero corpore alienis liberato caput quoq. exinaniri posse sperandum est. Veruntamen non omnes caloris illius aculeos ferre posse credibile est, non pueri, non mulieres, non qui rarius corpus nacti sunt, ad illud temere sunt impellendi. Autumno raro eo vtendum, quod corpus Aestate siccius redditum sit; inter initia Aestatis in sudiculum veniendum, quo tempore Solis iactus est, qui corpora nostra tepefiant, non comburantur.

De

De Ducciarum vulgo appellatarum natura. Cap. IV.

Scio ego mihi tentandum esse scribere aliquid de canalib. vel potius de aquarum fistulis, vt Varro appellat lib. IV. de lingua latina, quae in capita concidunt. Fons (scribit Varro) vnde funditur e terra aqua viua; vt fistula aquae, fusus aquae. & Isidorus lib. XV. Fistulae aquarum sunt. inquit, dictae, quod aquas fundant, & emittant. Duccias vulgo vocant. καταχλύσμους appellant Graeci, quod scripsit Coelius Aurelianus I. Tardarum C. I. prope in extremo. inlices ex Festo fortasse dicere liceret, qui canales sunt, in quos aqua confluit in vijs lapide stratis ab eliciendo dicti. verum, quoniam in hoc munere praeclare me gesturum intelligo, si verbis reiectis, quae in scientijs postremae semper conditionis habita sunt, rem ipsam aperte explicaro, de nominib. minimũ laborabo, de quib. plus loqui, quam sat est, minime debemus. ergo, vt cuncta ab omnib. certius cognoscantur, has aquarum Fistulas perpetuo vocare consilium est. quod nomen bis aquarum fusib. esse maxime velim. praesertim cum illustrius videatur. & ex M. Varrone petitum sit. Corn. vero Celsi canales praestare non debeo, qui sciam illum inter eos scriptores a Nonio Marcello iampridem connectum fuisse, qui minoris sunt auctoritatis. Fistularum vero auxilio caput calefit, ad cuius frigiditatem (quae quidem & a natura est) hoc remedium diuinitus excogitatum videtur. quarũ temperamentum ignotum esse non potest; nam accurate de eo in priori libro sane disputauimus. namq. aquae, quae e terra funduntur, aut frigidiores sunt, aut calidiores. Calidiores aut Metalla habent, vt Aurum, Argentum, Aes, Ferrum, aut humores, concretos, vt Sulphur, Bitumen, Alumen, Nitrum; aut puram, & liquidam terram Ochram, Rubricam, Sinopicam; aut lapides, Marmor, & lapides appellatos praeciosos. aut cuncta haec, aut quaedam tantummodo. quae vnum horum nactae sunt, simpliciores appellantur, atq. vna tantum praeditae videntur facultate. Sal salsas, Bitumen Bitumineas, Sulphur Sulphureas, Ferrum ferreas aquas reddunt. quae vero plures, alias, atq. alias facultates obtinere credibile est. Omnes autem concoquunt ac exiccant, quod tradit Aristoteles XXIX. Probl. XIV. quam in cunctis contineri,

neri,

neri atq. inesse qualitatem ex Hipp. antea testimonio aperte comprobauimus. multae ac multae reperiuntur, quae aut molliunt; aut durant; digerunt, aut obstrunt; dissipant, aut coercent; incidunt, aut crassiores reddunt humores; aluum deniq. mouent, aut supprimunt. quaedam cuncta haec praestant; varias enim vires nactae sunt, ac inter se maxime pugnantes; nam frigida cum calidis, sicca cum humidis in illorum generatione commixta sunt: quamobrem diuersas, ac inter se contrarias vires obtinent. balneum quidem certe aquae dulcis calidiores, & frigidiores siccitates sanat; & sitientib. sitim depellit, & minime sitientib. sitim excitat, quod facile colligimus ex lib. de Tab. C. VII. in his autem aquis calidiorib. si cetera diligentius consideremus, facile animaduertemus Sulphure excepto, & Bitumine nullum praeterea ignē posse capere. at Sulphuris odor ad nares, in his, de quib. agimus aquarum Fistulis, minime fertur, quod Sulphur in abditis terrae partib. altius reconditum videatur; quod tamen ignem accendisse ambiguum non est, atq. vt cetera incendantur, auctor est. Bitumen in hoc minime desideratur; namq. ligno bipedali aliquando id circumfusum multos vidisse antea nos ipsi testati sumus. nec non & fistularum facultas facile demonstrat; etenim non modo exiccant, & calefaciunt, verum etiam digerunt. diuturniores autem morbos (quod & scribit Aetius lib. IIX. C. XL.) fieri non potest. vt repellentib. tantummodo percuremus, praesertim vbi aegrotorum corpora plurimis humorib. referta sint; aut particula affecta natura sit imbecillior. recte igitur atq. ordine natura his aquarum Fistulis, quae diuturniores morbos, & crassiores, atq. humidiores humores in capite conclusos digerere maxime deberent, aliquid ex discutientib. ad adstringentia optime addiunxit. adstringentia autem aut Alumen, aut Salgemma sunt, quae cum Bitumine confusa & exiccandi, & calefaciendi, & digerendi facultatem nacta sunt. Aluminis vero & Salgemmae quasi quadrans, Bituminis sextans in illis esse arbitramur. Atq. in secundo interuallo exiccare; at digerere inter initia secundi censemus. nam frigidiores capitis morbos perpetuo sanasse vidimus; At calidiorib. capitis temperaturis nimium graues, ac infensas nunquam non obseruauimus. aegritudinib. diuturniorib. oculorum, & aurium reme-

dio esse animaduertimus; ac deniq. neruorum, ac iuncturarum vitijs, quorum culpam cerebrum, & destillatio sustinet, vel optimũ medicamentum esse experiendo notauimus.

De forma & vsu Fistularum. Cap. V.

MOntis latus, ex quo aquarum Fistulae scaturiũt, a septemtrione auersum, ad hybernum solem occidentem obiectum est. in quo multa sunt aedificia. primum Virginis aedicula, deinde Apodeterium. ad dextram subiectum est alterum domicilium, ex quo quinq. emanant aquarum Fistulae, quib. quasi foeminis quibusdam indita nomina sunt haud paruo sane cum lepore. earum prima Fortunata appellatur. II. spes. III. Prosperata IV. Desiderata, V. Corona. Ab hoc descendimus in tertium domicilium, in quo etiã V. reperiuntur aquarum Fistulae, quarum I. Benignam, nos antea appellabamus; nunc vero Gentilem vocabimus; nam huic fistulae id nomen esse voluit Flammius Nobilius; qui haec nostra perlegendi molestiam peramanter sustinuit; qui quicquid sentiret, ita in medium attulit, vt dignitate, & auctoritate, quae in illo, magnis eius in Christianam Remp. meritis suma iam sunt minime abuteretur. II. Blandula. III. Delicatula. IV. Lepidula. V. Suauis dicitur. Ad laeuam est quartum domicilium, in quo VI. efflue re videmus aquarum fistulas, quarum I. Ludulus. II. Desperata. III. Amans IV. Desponsata V. Puellula. VI. Stomacho idonea vocata est. Has aquarum Fistulas diligentius aliquando confectati sumus, reperimus illas ex trib. fontib. scatere, qui tamen longius disiuncti non sunt. Primus eam aquarum Fistulam conflat, quae ludulus appellatur. secundus Desperatam, quae omnium calidissima est. Tertius Coronam, cuius iter longius est. Desperata belle fluens in primum domicilium ducta est, & IV. aquarum Fistulas efficit Amantem. Desponsatam. Puellulam, & Stomacho idoneam. eadem breui errore fluens in secundum domicilium deducitur, ex quo & Fortunata, & Spes, & Prosperata, & Desiderata gignitur. Corona ab alio fonticulo profluit, qui non longe abest a Desperata. haec in quartum domiciliũ se insinuat, & V. illas aquarum Fistulas procreat. Gentilem, Blandulam, Delicatulam, Lepidu-

pidulam, ac Suauem. In Apodeterio. Mediastini nouacula nudant rotunde, vel per gyrum pilis eam capitis partem, sub qua futura Coronalis est; quod eà parte capitis rasa melius multo membranae, & cerebrum ab aquis quatiantur. aegrotos supinos collocant porrectis currib. vt aquarum Fistulae commodius in caput, ac super futuram incidant, qui eodem, quo primo coeperunt, situ manere debent vnius horae spatio. ex aquarum Fistulis interea demanant aquae in Coronalem. quae ne latius dissipentur, curandum. bis in die caput aquarum Fistulis supponitur & bene mane, & vesperi. dies XXX. *ad summum, idq. quotidie factitare debent aegroti minimum* XX. *medium* XXV. *ad aquarum Fistulas hora* IX. *aut* X. *conueniunt.* VI. *scilicet hora post prandium. Caput summittunt primo aquarum Fistulis, quas in quarto domicilio antea collocatas diximus, atq. a Suaui exordiuntur vt eius calor caput primo quoq. tempore experiatur. biduum ibi morantur, totidem in veteris semper ascendentes, quousq. ad calidiores perueniant. Coronam praetereunt, & ad Fortunatam, Spem. Prosperatam, & Desideratam pergunt, inde reuertuntur ad Gentilem, sub qua* III. *vel* IV. *ad summum dies consumunt. his praeteritis ijdem Mediastini aegrotos perducunt ad Amantem. Desponsatam, & Puellulam, deinde ad Coronam deducunt, sub qua tandiu commorantur, quamdiu illam sustinere possunt, & temporis ratio patitur. postremo ad Desperatam accedunt, quam patienter ferre multos, ac multos vidimus, cui si pullum supponas, paulo post eidem plumas de corpore decidere videbis. atq. haec ratio est, qua vulgo vtuntur. qui autẽ nihil agunt non apte, iubent ijs, qui nondum satis experti sunt harum aquarum caliditatem, vt operis initium faciant a Blandula, vel Delicatula, in quib. quatriduum totum extrahunt, deinde ad Gentilem decurrunt, cui vel* X. *dies tribuunt.* VI. *in Amante vel Desponsata, vel Puellula consumunt; ceteros, Coronae destinant. sunt tamen multi, qui & Desperatae aliquot constituant dies. quos omnes caloris acerbitates ferre posse arbitror. ego vero hac in re nihil certi perscribere audeo. Medicus ex capitis temperatura, ex aetate, sexu, & ex materiae genere, quae morbum facit, nec non ex consuetudine, atq. ex euentis consilium capere, aut commutare debet. postquam aquae capiti instillarunt, super coronalem imponen-*

ponendum est tantillum serici, ne aer capiti aperto aliquid incommodi, ac detrimenti importet. his vero aquarum Fistulis eos recte committimus, qui diuturniorib. morbis conflictantur, qui ex Aetij sententia potis non est, vt repellentib. tantummodo auxilijs pristinam valetudinem assequantur, sed discutientia expectant; nãq. iam iam facti morbi non ita curandi sunt, vt non augeantur, sed cuncta nostra remedia ad ea, quae digerunt, spectare debent. quod & animaduertit Galen. I. κατὰ τόπους C. II. illi autem sunt ad haec remedia aptissimi, quorum caput aut imbecillius, aut humorib. plane non vacuum est. qua in re illud minime ommittendum quod aperte scribit Galen. II. de Febrib. C. XI. quod tamen multi praetériere; quod caput male se habens, ijsdem malis tentatur, quib. partes illae, quae sanguine nec vtili, nec bono aluntur, conflictantur; nam plura, & deteriora consequuntur superuacua, atq. ad haec depellenda, qui a natura constituti sunt effluxus, minime sufficiunt. & quoniam in destillationis mentionem incidimus, non modo caput vniuersum, verum etiam quaedam eius pars membrana scilicet aut superior, aut inferior ita affici potest, vt ex non bono alimento talia, ac tanta statis quibusdam temporib. in illis coaceruentur superuacanea, vt deinde ad partes inferiores defluant. veruntamen si iterior membrana aegritudine afflicta erit, interiores magis partes destillatio corripiet, siu superior extrinsecas magis occupabit; quod si cerebrum neruos potissimum infestabit. plura verba facere non debeo, quod ad has aquarum Fistulas aegroti ij maxime impellendi sunt, quorum morbus iam iam imminuitur; namq. longiorem ea de re antea suscepimus orationem. quem vero primo, aut secundo anno morbum non absterserunt aquarũ Fistulae eundẽ III. anno ijsdẽ aquarũ Fistulis destinare debemus; neq. enim fieri potest, vt primo quoq. anno hoc remedio tametsi praestantissimo morb. propulsetur; nam cui paullo ante cuncta remedia modica fuerunt, nemini mirum videri debet, si hoc aliquando repertum sit imbecillius. quod aũt priori anno expertũ fuit, II. vel tertio cunctis maxime salutare est; atq. humorib. repulsis vires capitis pulcherrime recreantur. hae aquae Lucã vt importentur, saepe curamus, principio Benignae, deinde Desperatae aquae vt hauriantur, imperamus. hae vero aquae in illum caliditatis gradum, vt collocentur,

tur, iubemus, quem suapte natura solent obtinere. quas duob. ma ior b. vasis figulinis conculis vulgo appellatis includimus, quae ita collocanda sunt, vt superius influat in inferius. quod distare debet a capite aegrotantis cubiti altitudine, vt aliquem habeat ictum, quo aquarũ facultates ad interiora magis, ac magis perueniant; & pellere possint humores commodius. in capite enim aliud est, quod ictum excipit, aliud quod curat. illud ictum minime sentit; at facultate cerebrum fruitur, quae aquarum casu ad ipsum permanat. in duob. autem vasis aquas deducimus, vt vno tenore profluant. Epistomion, foramen scilicet, per quod aquae effluunt, lenius esse quidem debet, at minime angustius. CXXII. lib. aquarum quotidie mane, & vesperi calefiunt, quae post triduum non veniunt amplius in vsus.

De calidarum aquarum Fistulis. Cap. VI.

QVod si crudioris humoris ea in capite sit copia, vt discuti magis, ac magis postulet, atq. ea eiusdem frigiditas, cui calidiores aquae mederi possint, nec non & id deniq. medico consilij sit, caput multo firmius, ac calidius reddere, ad calidarum aquarum Fistulas (de quib. antea de industria ne verbum quidem) deducendi sunt aegroti. hae enim manifesta remedia sunt ijs praesertim, quos superiores euincere minime potuerunt, & diuturniorib. morbis, & ijs, qui ad eundem impetum saepe redierunt, egregie auxilio sunt. Notaui ego multos morbos a superiorum aquarum Fistulis quasi mitigatos a calidiorib. his tandem aliquando abstersos fuisse.

De aquarum Villensium Fistulis. Cap. VII.

ILlum vero, qui primus villensium aquarum Fistulas instituerit, ornandi locus praetermittendus non est, atq. eius honori, qui omnem suam industriam, curam, operamq. ad nostram vtilitatem egregie contulerit, nostrum vicissim studium aliquo in loco deesse turpe, atq. adeo nefarium est. eas vidimus optimum, manifestumq. remedium esse ijs, qui capite praediti calidiori aut vertigine, aut aurium sonitu, aut materia haud ita multa, at frigidiori opprimerentur; quib. ceteras aquarum Fistulas magis nocere, quã

pro-

prodesse solere euentus ipse plerunq. comprobauit. nam cum eas, quae Duciae passim vocantur, magis calefacere, & exiccare experiremur, quam capitis calidior temperatio postularet (habent enim Alumen, & Bitumen) ad has aegrotos compellere solemus, quae minus omnino calent; digerunt siccant, vt pote in quib. sit Bitumen, Alumen, Sinopica. huc accedit, quod in pituitae crassitie magis interdum prosunt, quae humectant, cum facultatem illam minime desiderent, quae attenuare possit. nos autem in his curandis Galeni instituta sequimur. at quosdam habemus Galeni sectatorib. acerrimos aduersarios, qui pernegant huiuscemodi capitis temperamento calidiori aquarum Fistulas illas aliquam inferre iniuriã posse. quib. cum nescio quid afferimus ex Galeno, qui ita de hac re disputat VI. de Sanit. tuenda. CLX. Aquarum autem calidarum, quae sponte nascuntur, vsus his maxime nocere solet. etenim quae ex his Sulphurae, Bitumineaeq. sunt, propterea quod calefaciunt, calido naturaliter capiti sunt inimicissimae. Aluminosae vero, quoniam perangustos habitus meatus praecludunt. eas autem solas minime infestas experiremur (si tamen ad ipsas aliquando decurrendum est) quae dulciores sunt; hoc enim pacto commodius, tutiusq. multo dixeris; namq. quod vtilitatis etiam nonnihil consequuturum sit, non perinde tuto dixeris, quandoquidem nec calidiores protinus forent, si nulla calefaciendi praeterea facultate praeditae essent; & quaedam Aetij interijcimus ex lib. IIx. C. LIII. qui in ijs, quorum capita a caussa calidiori vexantur, cuncta calidiora medicamenta explodit, ac eijcit, praesertim vero nocere (inquit) solet vsus aquarum sua vi calidarum, deinde Galeni verba adscripsit; quae enim Sulphurea sunt, ac Bituminis odorem narib. obijciunt, ob eius scilicet caliditatem aduersissima sunt capitib. temperatura calidiorib. quae autem Aluminosae sunt, propter adstrictionem capitis temperamento calidiori minime conducunt; neq. enim potis est inueniri, quae sua sponte calidiores sint, quib. non aliqua medicamenti vitiosa qualitas sit coniuncta; Operepretium saue est eorum audire audaciam, nullo animi motu perturbati audacter affirmare audent Galenum calidarum aquarum naturam plane ignorasse. primum quod libri illi, quos conscribere aliquando pollicitus fuerat, plane desiderentur; neq. adhuc inuentus

est

est aliquis, qui illos vnquam lectitasse memoriae mandarit; & ipse in duob. illis voluminib. quae de proprijs libris inscripta sunt, de his nullam mentionem fecit; deinde quod ipse statim tradidit. Satius esse huiuscemodi aquas experientia cognoscere, quod raro extent. Proh Deus, quae est eorum ratio? qui te, hominesq. contemnentes haec in medium afferre conantur. quae falsa esse vel ii, qui haec promiscue produnt, ac promunt, haud sane ignorare arbitror. adeo ne desidia eos inuasit, vt cuncta miscere minime dubitent? Galenum de aquis quidem calidiorib. luculente scripisse; at librum aliquem de illis separatim minime confecisse notamus. quid tum? an si librum non confecit, continuo quaedam aut ignorasse. aut potius praeterijsse dicendum est? non dicam id, quod ingeniosissimi quidam viri tradiderunt, obscura multa apud alios quoq. grauissimos scriptores reperiri, in quib. illustrandis diu, multumq. a nostris elaboratum est; plura in ijsdem saepe desiderari, in quib. inuestigandis omne industriae nostrae curriculum aliquando versatur; illud etiam silentio inuoluam, quod nemo non videt, nisi qui exorto Sole plane caecutit, quo magis ad haec explicanda accesserit Galenus, eo clariorem orationis maxima cum dignitate splendorem quendam illuxisse. id certe firmissime asseuerare possum (quod magis ad eam rem sane interest) quaecunq. de aquis calidiorib. ex eius libris effluxerint (multa enim, eaq. minime contemnenda ad nos peruenerunt) ita absoluta, ac perfecta esse, vt nihil ab illis abradi, nihil plane ad illa adiungi queat. Scriptor hic prudens, & accuratus caussam caloris fontium ne attigit quidem, quod eam ad Philosophos maxime pertinere haud ignoraret. aperte explicauit I. de simpl. med. facult. C. IV. in calidiorib. quib.q. aquis easdem residere facultates, quas obtinere solent illa, a quib. aut ignis excitatur, aut per quae ipsae aliquando percurrunt. Adnotauit. I. ad Glauconem C. IV. Sulphureas, & Marinas aquas bilem educere; Bitumineas, & Nitrosas calefacere attenuare, ac deniq. exiccare tradidit VI. de morbis vulg. C. V. p. XXXVI. & VII. de comp. med. S. loc. C. I. & easdem vt experimentis maxime cognoscamus, auctor fuit VI. de Sanit. tuend. C. IX. cum enim in vnaquaq. re vel inuestiganda, vel praecipienda ratione primum, deinde experientia semper nixus sit; cum rationem satis superq. secu-

tus

tus videretur, dextro innixus pede sinistrum tollens quasi progredi vellet, rationi experientiam adiunxit, idest, vt ad experientiā decurreremus adhortatus est; quae singularium est. quare merito VII. Meth. Meden. C. IV. laudauit Empiricos, qui Stomacho imbecilliores ad aquas calidiores detrudebant, quas vere, & Autumno, vt perpurgemur, recte assumi posse tradit. & salutariter in easdem aegrotos aliquando descendere solere memoriae mandauit IV. de Sanit. tuen. C. IV. commemorauit IIX. Meth. C. II. Albulas aquas vlcerib. atq. ijs, qui morbis, qui alia parte excernente conflictantur, efficacissimum esse remedium, quod essent Aluminosae. Bituminеas, Nitrosas, Sulphureas aqua intercutem laborantib. salutares esse testatus est. Narrauit XIV. Meth. Meden. C. XV. In Lesbo longe a Mythilenis stadijs fere XL. reperiri aquas calidiores, quae digerendi facultate praeditae essent, turbidiores, crassiores, salsiores, nimirum quod aqua Maris floris Sale inquinata videretur. haec egregie Galenus. qui aliud inquit ratio, aliud experientia, sed affinis; vt & dextra tibia alia, quam sinistra, ita tamen vt sint quodammodo coniuncta; quod est altera eiusdem carminis modorum incentiua, altera succentiua. quod M. Terentius Varro I. de re Rustica scribit C. II. & quidem licet adijcias rationem esse incentiuam, experientiam succentiuam vel me auctore. quid caeteri? nonne eadem, quae ipse reliquit, vestigia persequuti sunt? praeclare inquies. at nefarium eosdem affirmare, in ijs minime suam exercuisse industriam Galenus, qui quas nunquam viderit aquas calidiores, pro visis nobis non tradiderit: hi tametsi a Galeni via, ac ratione numquam discedere videantur; in hac tamen re mirum quantum se ab illa abstraxerint. homini imperito tu, qui calidiores aquas nunquam fortasse videris, Lucensium aquarum naturam temere obtrudere audebis? Haud magno sane negocio, quae alij luculente persecuti sunt, apertissime compilamus, festinanter excribimus. Andrea Bacce te appello doctissimum virum, qui egregium de Thermis volumen paullo ante nobis iterum edidisti, doleo, ac ita doleo, vt nemo magis, multa tibi falso de aquis Lucensib. cuncta renunciata fuisse minutule. hoc tibi pro meo in te amore, & obseruantia loco quam aptissimo significandum putaui. Deus bone, quantum Galeni consilia distant a nonnullorum

cogi-

cogitationib. Galen. nihil nisi, quod compertum haberet, tradere deliberatum erat; cupiebat enim, vt studio maiori in aquarum calidarum natura cognoscenda operam nostram nauaremus. & omnino industriae plurimum adhibendum est in ijs reb. quae cum vulgo obscuriora semper habita sint, tum vero perpetuo prolabuntur.

» quoniam minui rem quamq. videmus,
» Et quasi longinquo fluere omnia cernimus aeuo,
» Ex oculisq. vetustatem subducere nostris.

Scamandrum fontes habuisse duos, quorum alterum calidiorem, alterum vero frigidiorem fuisse multi tradiderunt. at Strabo, qui Augusti temporib. floruit, frigidiorem tantummodo reperiri testatum reliquit. & multa quotidie in conspectum se dant, quae antea a natura, quasi studiose abscondi videbantur. quod & Gentilis Fulginensis in aureolo suo libello de Balneis ab ipso inscripto diuinitus animaduertit. qua re commotus iustissimam ab antiquis dissentiendi caussam se obtinere putauit. Haec cũ diligentius cõsideramus, faciliorem multo faciunt cognitionem caussarum. nihil ergo mirum si quando maiores nostri his de reb. minus recte iudicare potuerunt. & est, cur illos merito aliquando excusemus; nam in ea quoq. tempora inciderunt, quae praestantissimas quasq. artes expulerunt. nos vero Dei; Opt. Max. benignitate, patrum nostrorum virtute Galenum habemus, in cuius voluminib. cuncta fere reperiuntur, quae iuniores in sua commentariola coniecerunt; cui cum summa debeant, tantum abest, vt ea aliquando soluere conentur, vt in eum acerbissima quaeq. iactent. sed quid hoc tantum? verum etiam falsis, ac insulsis declarationib. cuncta interturbant. idcirco scribunt has aquas calidiores experientia esse cognoscendas, quod aliquid praeterea diuinitus eis accesserit. cum capiti instillant, inquiunt, continuo propria vi, id quod possunt, edunt, proprietatem vero maxime a ceteris priorib. ac posteriorib. qualitatib. seiunctã esse asserunt, hi cum sensus, & experientiam praetergrediantur, & vanam rem sectentur (quippe quae nunquam nisi posterius elucescat) nihil mirum, si in tam difficili, ac lubrica re aliquando turpiter offendant. Sensus enim quasi columnae quaedam Herculeae a natura in his reb. quasi Mari immenso egregie collocatae

sunt, in quas incurrere quidem licet, at easdem euertere, ac praeterire non licet, hinc illa Pindari ode III. in extremo.

τὸ πόρσω
δὲ ἐστι σοφοῖς ἄβατον
" ἢ ἀσόφοις. *Idest vltra quas nec sapientem, nec insipientem progredi par est. Attamen id hoc pacto comprobare nituntur, quod aquarum Fistulae, quae calidiores omnino sunt, capitib. temperatura calidiorib. maxime prodesse nonnunquam obseruauerint. audisse nonnullos ita disputantes Faloppium arbitror, qui ad haec nihil responderit, nisi vanam esse illorum rationem. noluit scilicet vir ille tempus terere in illis refellendis, quae nullam plane habent rationem. facile perspiciebat ad proprietates continuo confugere rerum imperitos, qui nihil reperiunt, quo id, quod volunt, efficiant. etsi enim a tota essentia, vel proprietate excitetur vniuscuiusq. munus; cũcta tamen ita effecta esse necesse est, vt habita ratione gradus temperaturae, ad quem se ipsa iam extulerunt, munus suum exequantur. illud enim exploratum est formam ab essentia remoueri non posse; atq. idem, cui acceptam referimus temperiem, formam quoq. protinus excitare. qualitates vbi certae consequutae sunt, aliae, atq. aliae necessario procreantur temperaturae, ex quib. colligi posse formam, quae cum qualitatib. plane pugnet, minime sit verisimile. & si in mixto contrariae notantur qualitates, non continuo forma, vel proprietas qualitatib. contraria exorietur; imo vero formarum similitudines similitudinem mixtionis excipere manifestum est; quam forma, vel proprietas consequitur; quasi quaedam eius perfectio, atq. absolutio, non euersio, atq. demolitio. argumentum autem. quod addunt; nugatorium est; tentant enim haec remedia in capitib. calidiorib. contra atq. rei medicae ratio, & ordo postulat. praecepta Galeni II. Meth. Meden. C. VI. cuius disciplinam falso se sequi dictitant, minime recipiunt; atq. experientiam deniq. aliter multo atq. curandi leges imperitant, accipiunt; namq. in illis aperte cauetur, ne experientia a recta ratione desciscat. de hac lege quicquam diminuere nefas est. quam nobis non Galenus reliquit, sed natura eam nobis imposuit; Biuium enim nobis ad rei medicae culturam dedit natura, experien-*

rientiam, & rationem. at nihil aliquando ex illa detrimenti importatum est. quid ni? qui illos ad has aquarum Fistulas maxime impellant, qui humorib. minime redundent; qui humidiori victus ratione perpetuo vtantur; qui mane, & vesperi lactucam assumant. huc accedit, quod aliquando hae consequuntur tempestatum qualitates, quae ad calorem frangendum quam aptissime sunt; postremo quod aquae coelestes minime saepe desunt, quae in his regionib. Vere, & Autumno praesertim largiores decidere solent, neq. vero ea certa, rataq. habere oportet, quae bis, terue dubia experientia docuit; etenim infirma omnis experientia est, quae rationis auxilio quasi non confidat; Rem enim Medicam & ratione, & experientia procedere nouum non est. vtraq. per se indigens altera alterius subsidio eget. Omnib. igitur meis sermonib. nomen eius merito illustrabo, qui aquarum villensium Fistulas excogitauit, quarum bonitas cum iampridem a multis, ac multis sit explorata, tum vero, quod frigidiores propter Aluminis copiam vulgo recte habeantur, quam aptissimae sunt ijs, qui Vertigine conflictantur, quod est apud Aetium lib. VI. C. VII. atq. vt post calidarum vsus ad has protinus decurramus, dignissimae sunt, quae vt interdum magis prosunt, sic post illas calidiores adbibitae praecipue salutares sunt; robur enim egregie capiti addere & calorem, si quis fore suberit, perbelle finire solent. antiquiores quiq. Medici, vbi multa aqua calida caput perfudissent, primum tepida, dein frigida vtebantur; quod frigida mirifice capiti prodesse existimarent; quid nos facere debemus, qui antiquorum disciplinam, institutaq. sequimur, qui has aquas quasi praeclarissima dona quaedam Dei opt. Max. habemus, quae frigiditatem illam summam minime nactae sunt, quam nostri tantopere reformidant? hoc non modo Corn. Celsus lib. I. C. IV. verum etiam Coelius Aurelianus, vel potius Soranus I. tard. passio C. I. egregie animaduertit. eius haec sunt verba.

» *Vtendum etiam fomentis, siue vehementib.*
» *illisionib. aquarum (Graeci catheclysmos appellant) & primo ca*
» *lidarum, deinde frigidarum. Ordinandae etiam mutationes earum*
» *ad vsus naturalium aquarum scilicet, quae odore minime praecur*
» *runt. & alio loco lib. V. C. II. item vsus adhibendus aquarum na*
» *turalium tum calidarum, tum frigidarum, vt sunt in Italia, quae*

 appel-

appellatae sunt Albulae, vel Cotilae. Albulas vero frigidiori facultate praeditas esse paullo ante tradiderat. his autem Fistulis capita sopponere debemus morbo praecipitante, praesertim si intemperiē curamus, quod Alex. Trall. significat lib. VII. C. III. *Villenses aquas non modo Lucam, verum etiam in vltimas fere terras exportantur; nam & Lutetiam Parisiorum, & Antuerpiam vsq. eas inuehunt, quas & exhaurire solent. at nos & has, & Duccias vulgo appellatas Lucam vt importentur, & capiti instillentur, curamus. in duob. maiorib. vasis aquas concludere solemus, vt e Superiori quasi gradu extrudantur ad vas inferius. illud eas celerius quidem accipiat, at hoc tardius multo emittat; alterum enim superiori loco ponitur; alterum autem subÿcitur. id quod in inferiori loco collocatum est, in caput aegrotantis aquas praecipitat. vas illud, a quo aquae in coronalem dimanant, cubiti altitudine distare debet, vt aquae in caput acrius concidant, atq. ictu maiori illarum facultas intus magis, ac magis compellatur. nec vero eos laudare possum, qui iubent, vt fistulae tenuiores sint; atq. experientia compertum habemus eas id, quod possunt, ac praestare solent, minime edere, cum in eum caliditatis gradum constitutae non sunt, quem sua vi obtinere maxime debent.*

De victus ratione. Cap. IIX.

VIctus rationem non eam modo appello, quae cibum, & potionem habet, verum etiam, quae ocium, & exercitationem continet, Balneum, Venerem, Somnum, & Vigiliam, & quae aliquo pacto humanum corpus commutare possunt, quod tradit Gal. III. *de m. v. C.* III. *p.* IX. *declinēt aegroti cruditatem ex Aetij sententia lib.* VI. C. XXIII. *vitent omnem prorsus lassitudinem, cum ceterarum partium, tum vero capitis, ac mentis. Hippocratis* II. *de victus ratione p.* LV. & LVI. *in solium is descendere non debet, inquit, cui data sit sorbitio, aut potus; namq. inconcocta distribuntur. neq. illico post balneum aliquid sumendum, aut bibendum; post perturbationem enim ex balneis cibus in Stomacho natat, & caput repletur. frigora, & calores vel maxime effugiant; vtraq. enim in capite humorum haud vulgarem copiā coaceruant.*

ab-

abstineant ab omnib. ciborum generib. qui halitus humidiores sur sum ferre possunt. Lactuca, Caepis, carne praesertim Bubula, vino antiquo, & quod vapores ad caput nullo negocio refundat. Veneris vsus omnino in his alienus est. Coercere deniq. debemus aegrotos ab ijs, quae humores crassiores reddere, & flatus efferre, & corpus deniq. humectare possunt.

De aquarum Fistulis pro Stomacho. Cap. IX.

Subijcitur etiam Stomachus illae aquarum Fistulae, quam Stomacho aptissimam esse antea diximus, XXX. vel XL. dieb. praesertim si langueat, aut resolutus sit, aut accepta facile reddat. in harum Fistularum vsu haec animum Medicorum ad se maxime traducere debent, primum vt naturale Stomaci temperamentum conseruetur, deinde ne eius essentia labefactetur; namq. aquae calidiores, qua siccitatem obtinent, similarium partium rorem absumunt, qua humidiores sunt eundem digerunt, praesertim si diutius illis abutamur. quod scribit Galen. VII. de ratione, & lege curandi C. VII. in extremo. huc accedit quod rarior cutis redditur, & frigori opportuniorem obijcimus Stomachum. quod si cui Iecur aestuet, illi superimponimus ceratum Sandalinum, & diligenter Mediastinis imperare debemus, vt quantum possint, Iecur declinēt; quod facile praestabunt, si locum, in quo aquae praecipitare debent, eis recte, atq. ordine medicus vel digitulo ostenderit. Supponere autem Stomachum debent aegroti sub aquarum Fistulis, non post prandium, sed bene mane perfecta, & absoluta Stomaci concoctione; Stomachum enim calidiorem reddunt. quod si forte animaduersum sit, in eo aliqua residere, medicamentis primum ad id aptissimis ea extrudere, deinde ad aquas Tectutij decurrere debemus, quae mirifice frigidiora Stomaci vitia comprimũt, atq. post illas aquas hoc perpetuo valentissimũ medicamentũ experiendo cognouimus. quater aũt, aut quinquies aquas Tectutij, vt ingurgitent aegroti, iubemus. quod tñ ne factitēt singulis qbusq. dib. impamus. imbecilliorũ. n. vires frāgũt. grauissime peccare mihi viderer, si reticerē me Fistulis aquarũ calidarũ in Stomaci morbis saepissime vsum fuisse; & quod bis me consequi posse diffidebam, calidarum aquarum

persu-

perfugio non modo sperare, verum etiam obtinere mihi licuit. Illas autem aquas calidiores esse, quis vnquam negauit? atq. vt multa in his sint, quae languentes Stomachos ad sanitatem perducere possunt; in calidiorib. quidem certe plura contineri paullo ante affirmauimus. atq. haec non modo caliditatem maiorem afferre, verum etiam ceterarum facultatum imbecillitatem temporis exiguitate egregie subleuant. qui paullo ante admonui, vt postquā aquae capiti deciderint, illico sericum coronali imponeretur, idem nunc vt post aquarum Fistulas Stomachus inungatur, animaduerto; namq. si post cataplasmata nudas partes relinquere minime demus, quod significat Galenus lib. VII. κατὰ γένος C. III. & aperte scribit Aetius lib. VI. C. III. & auctor grauissimus de morbis muliebrib. confirmauit lib. I. com. V. p. II. quid post has aquarum Fistulas agendum est, quae calorem maiorem nactae sunt, atq. ictum praeterea habent? inungitur autem Stomachus Oleo aut Nardino, aut Absinthino, aut Nucis muscatae. nos autem saepe Nardinum, & Absinthinum, cum rosat. aut Masticino consociamus. hoc loco quaerunt multi, quid sit, quod aquarum Fistulis eam corporis nostri partem non subijciamus, quae a scapulis contra Stomachum sita est. Obijciunt illico Corn. Celsum. qui lib.
" *IV. C. V. satis plane loquitur. Canalib. eiusdem subijcere etiam*
" *Stomachum ipsum, & magis etiam a scapulis id, quod contra Sto*
" *macum est. Ego vero primum congeram hic duos tantummodo locos Galeni, qui illius sententiae plane repugnant, deinde Cornelio Celso respondebo, primus est XIII. de via, ac ratione curandi C.*
" *XVII. Veruntamen in Gula, quae proprie vocatur Stomachus, ca*
" *taplasmata super spinam dorsi imponimus, non autem in parte ante*
" *riori, quemadmodum cum os ventriculi inflammatione infestatur.*
" *Alter vero in priori de loc. aegritudine affectis C. V. Etenim qui in*
" *anteriorib. incidit ventriculū, qui posteriorib. subest Gulā dolorem*
" *afferre censendū est. quid Corn. Celsco? interpungēdus scilicet est multo aliter locus; atq. error continuo discutietur. hactenus perperā oēs ita legerūt, vt antea scripsimus. At in Codice Bertolinio perātiquo*
" *pūticulo sublato multo melius ita legit. & magis etiā a scapulis id,*
" *ꝙ contra Stomachum est, consistere in frigidis, medicatisq. fontib.*
" *quales Cutiliarum, Symbruinarumq. sunt, salutare est. latuit fore*

re

re omnes huiusce loci sensus, qui huiusmodi est. Salutare est aegrotos dimitti in frigidis, meditatisq. fontib. vsq. ad os ventriculi, q paullo infra scapulas positũ est, & collocatũ. qua in re & pudorẽ, & artis praecepta mirifice seruauit; cũ enim in nudo homine quasi digito ostendere vellet os Stomaci, id in auerso homine nulla turpitudinis verecundia planius demonstrauit. Mediastini vero agrotum insidere iubent in sedili, atq. eum contra Fistulas collocant. Cannula vero perforata aquas inducunt haud longo sane a Stomaci interuallo. aquas excipit canalis pedũ longa v. patet autem in latitudinem digitulos IV. quae qua ad capitulum latior est, & lenior vt in ventre sub umbilico collocata nullum afferat dolorẽ: ea arcte continenda est, vt aquarum profluuia ab inferiorib. partib. discludantur: in ea media foramen est, quod semper patet, & aquas emittit. x. vero, aut summẽ xv. dierum spacio Fistulis subijcitur Stomachus. ego vero saepe calidarum aquarum aquas probaui; quod hae diutius suam vim, ac facultatem tueri, ac conseruare videantur. omnes nostrae tamen cogitationes & morbum, & aegroti temperamentum spectare debent.

De aquis Barnabonis, & de earum facultatib. Cap. X.

VEnio ad Barnabonis fontem, cuius natura tametsi satis & antea explicata videatur, tractandus tamen est nunc quoq. atq. cõtendendũ an similitudinis, dissimilitudinisq. via, ac ratione ad eius cognitionem peruenire possimus; nam cum in quibusdam, q̃ probabilia sunt, sed non continuo vera, summa quaedã sit cum veritate similitudo; qui in hac via, & ratione exercitatus fuerit, optime cognoscet, quae vera comprobari, & quae falsa reijci debeant. exploratum vero omnib. est has aquas, si exhauserimus, aluum solicitare, si in earum solium descenderimus, & emollire, & digerere, & corroborare. haec autem, quae praestare has aquas quotidie obseruamus; diuersa, atq. adeo contraria esse sentimus, quae ad communem quandam similitudinem perducenda sunt. quod nullo negocio assequemur, si ea, quae hae habent aquae, perpendamus, quae tametsi dissimilia sint, ad vnam tamen similitudinem facile adducuntur. hae vero aquae cum corpora simpliciora minime

me sint multa obtinere credibile est, quae dissimilia videntur. nihil autem adeo dissimile reperitur, quod aliquod simile, communeq. nactum non sit. essentia certe vinculo quodam societatis cuncta obstringere videtur, cui nihil contrarium est; namq. nulla res inuenitur, quae se ipsam destruat, ac corrumpat. hae igitur aquae, cum & Bitumen, & Sulphur, & Alumen habeant, ex dissimilib. reb. sane constant. quid enim est tam Bitumini, ac Sulphuri contrarium, quam Alumen, quod & antea flammas retardare comprobauimus? Huc accedit, quod aquae, quae profundiores sunt, salsiores erumpunt. quod cum experientia demonstrare, tum Aristotelis auctoritate probare facile possumus, Segmento XXIII. Probl. XXXI. hunc aũt fontem dubitare non debemus profundiorẽ esse, qui ex radicib. montis erumpat, in quo & diuinam quandam vim, ac (vt ita dicam) naturae necessitatem in illis subesse certum est vel ex sententia Diodori Siculi lib. XI. prope in extremo, quae in terrae cauernis potestatem, ac facultatem summam obtineat; & exustorum haud vulgarem cineris copiam superfluere verisimile est. qui & salsus est vel ex sententia eiusdem Aristotelis Segmento XXI. Probl. XIIX. haec ergo cum manifesto dissimilia sint, atq. in ijs corporib. quae ex longo inter se interuallo distantib. corporib. sunt, cum constet singulas partes retinere suam propriam speciem ad similitudinis rationem nunquam perducemus, nisi eadem consociabimus. qua in re naturam imitabimur, a qua exempla quaedam ad se ars quoq. Medica in medicamentorũ compositionib. transferre videtur. qualitates autem, quae in coniunctis reperiuntur corporib. continuo pugnant acriter, quotidieq. id factitant, tametsi alterum altero imbecillius sit. dum autem hoc pugnae genere se exercent, temporis quodam interuallo, quodammodo inter se similia euadunt: fieri non potest, vt in qualitatum inter se dissidentium quadam quasi coniunctione perpetuo eandem vim, ac facultatem obtineant; semper enim altera alterae aliquid impertit nec vero ex pugna excedunt, dum potentia valent. at fractis virib. vna quaedam ex omnib. qualitatib. temperies succedit, quae speciem pugnantium praebet. id facile in Mulso perspicimus, quod ex melle, vinoq. componitur; namq. postquam duo haec ita commixta fuerint, vt vnum ex illis effectum sit, in nullius ore aut mellis,

rut vini tantummodo gustus sentitur, quod contingit in omnib. fere, quae ex multis simplicib. componuntur; in qua compositione nulla qualitas superior discedit; nec altera tantum fructum victoriae percipit, sed omnium extinctione, ac quasi morte temperies exoritur, quae in quoddam medium euadit, quod cunctarum facultatum particeps est, quib. simplicia corpora multo ante praedita fuerant. Sale igitur, Bitumine, Alumine, & Nitro commixtis, Bitumen secundo interuallo non exiccabit, quod caliditas caliditatem fregerit, & humorem admiserit. Calefaciet autem (vt arbitror) inter initia primi. Nitro. Sale, & Bitumine Alumini adiunctis, Aluminis adstringendi vis, quam habere minime ignoramus, aqua suffusa labefactata est. Bitumine, Sale, Alumine cum Nitro confusis incidere, ac attenuare Nitrum, presertim si deuoretur, adeo non potest, eoq. magis cum tantum aquae quoq. accesserit. quod si idem extrinsecus admoueatur, pariter exiccare, ac digerere non poterit, tametsi valentius multo id praestare possit, quam Sal. Nitro deniq. Bitumine, Alumine & Sale permixtis Sal continuo crassitiem ammittit, & adstringendi facultas aliquid feret detrimenti; praesertim cum & aqua illud quoq. diluerit, quae quasi materia nulla forma praedita eam recipit, quam inducere potuit calor ille in terrae cauernis abditus, quae Stomachum intra modum exiccare, atq. aluum haud aceruatim exhaurire, ac purgare potest. huc accedunt ea, quae ad traiciendum maximam vim habent cum absteringendo, tum attenuando Sal videlicet, & Nitrum. Bitumen vero eam nactum est facultatem, vt in affectib. qui ex humorib. qui vitio minime carent, excitati sunt, plurimum merito sibi vendicet. facultatem vero purgandi habent hae aquae imbecilliorem, atq. ea tantummodo loca progrediuntur, quae circa aluum sunt. quod si maior aquarum quantitas perscribatur, vix in loca circa Lecur subeunt. in solio autem & discutere, & mollire, & corroborare quotidie notamus. nec id mirum; quod in hisce aquis Salis sit fere Triens, Bituminis quadrans, Aluminis vncia, Nitri semuncia. sine vlla vero dubitatione hoc tenere debemus, has aquas haud vulgarem Salis copiam excipere, quod Sulphure, Alumine, & Bitumine exustis cineres maneant; quae in aquarum aestu vel maximo per-

 petuo

petuo fluctuent, necesse est, eadem facile demonstrant, quae secum ferunt aquae; multa autem secum trahere solent, quod Aristoteles tradidit Segmento XXXIII. Problem. XXIIX. circa canales sales durantur. Bitumen allinitur. has aquas igni quoq. saepe apposuimus, ros primum remissus est, quod autem postremo in vase vitreo subsedit, de odore, & gustu cuncta illa probe nouimus.

De vsu aquarum Barnabonis. Cap. XI.

IN harum aquarum solio descendere solent illi, quorum aegritudines calidiores aquae euincere non possunt. Pruritus, Lepras, & diuturniora vlcera persanant. Si apud vos nullam fidem habet oratio mea; exquirite ex his agrestiorib. hominib. ecquid de Barnabonis aquis sentiant? audietis illico non dudum Barnabonē quendam extitisse, quem cum pessima vlcera totum occupassent, fructumq. in suis malis nullum ex aquis calidiorib. praeterea caperet, omni spe sanitatis exclusa ad hunc fontem confugisse, a quo pristina ei valetudo restituta est, qui deinceps Barnabonis fons vulgo appellatus est. optime faciunt in articulorum dolorib. praesertim si eos pituita crassior afferat. atq. aegrotus temperatura sit humidiori. ad has aquas impuli Franciscanum, qui & podagra, & Chiragra, & Coxendicis morbo vexabatur. qui cum omnium rerum inopia praemeretur, in Scaphulam quotidie descendebat, in qua aquarū illarum vim XXX. totos dies pertulit. infestantem morbum submouit. hisce aquis eadem vitia curantur, quib. occurrere diximus aquas calidiores. vtimur vero his post illas, quae efficacissimae tradantur, & fere semper magis prosunt. veruntamen epotae aluū sollicitant; vteri strangulationes discutiunt, menstrua eliciunt, Dysenteria laborantib. recte dantur. Sed antequam has aquas praebeamus, animaduertendū ex II. de Simpl. Med. facult. C. X. & XI. an corpus totū biliosiorib. ac acriorib. humorib. refertū sit; an intestina, & venter pituita concreta affluant; an stercore multo abū dent; an asperiora sint; an deniq. integriora, ac puriora. ad haec vulgo medici respicere minime solent. Quamobrem nihil mirum si alia atq. alia consequantur euenta, quorum dein caussas inuestigare vix possumus. si igitur aquae in ventrem, in quo magna vis pituitae

con-

concretae coaceruata sit, ingerantur, nullo praeterea adiecto sale aluum lauant, ac liquant. quod si salem habeant, pituitam abradent. intestina quoq. exulcerabunt, si nulla pituita in illis sit accumulata, aut puriora sint. quod si biliosiores, aut acriores humores circumfluent, illico extrudentur, & eorum morsus egregie sanabunt. Officium igitur boni Medici est, ex praeceptis artis corpora purgare, antequam aquas aegroti perpotent, atq. his cogitationib. animum agitare, quae quid in corpore subsit, facile demonstrare possunt. qua in re omnis consumitur optimi Medici curatio. at cur nonnulli ordine medicamentis perpurgati, exhaustis Vere Barnabonis aquis, quae biliosa propulerint, incidunt saepe summa Aestate in febres ardentes? an quod recte corpus totum exinanitum non fuerit? namq. biliosae illae eiectiones corpus totum affectum, ac refertum esse plane demonstrant, qua in re auctore vtimur Hippocrate, qui II. sententiarum XV. haec fere scripsit. Cum fauces
» aegrotant, aut tubercula in corpore oriuntur, eiectiones inspicere
» oportet; etenim si biliosae fuerint, totum corpus vna aegrotat; sin
» autem persimiles sint sanis deiectionib. corpus alere tuto possumus.
neq. vero signa desiderantur, ex quib. coniecturam facere possimus de aquarum vtilitate; namq. si bilisiores, aut acriores humores vel ventriculum, vel intestina arrodant, cum vtilitate aquas exhauseris; si aut dolores continuo lenientur, aut cum ijs quae iniuriã inferunt, aquae pulcherrime prorumpant. quod si aut venter, aut intestina asperiora reddita fuerint, vehementer expediet aegroto aquas ingesisse, si harum facultatib. commissum non sit, vt veteri minime abiecta nouam intestina susceperint asperitatem. quod si stercore multo abundabunt eadem intestina, vtilitatem capient aegroti ex earum vsu; si, cum aquas egerent, stercora quoq. sine morsu deijciant; votum est enim, cum medicamenta commodo aegrotis sunt; lucri est, cum eadem medicamenta omnes aduersus aegrotos iniurias praetermittunt. has aquas cum perscribimus, vt singulorum cyathis ℥. I. salis addatur, imperamus, vt scilicet facilius deijciantur; periculum enim est, ne si per ventrem non excludantur, turgiduli euadant aegroti, quod & animaduertit Plin.
» lib. XXXI. C. VI. his verbis. Vidiq. iam turgidos bibendo in tan-
» tum, vt anuli integerentur cute, cum reddi non posset hausta mul-

titudo aquae. non committit vir ille, vt auxilium diutius desideretur; nāstatim subdit. nec hoc ergo fieri conuenit sine crebro salis gustu. tanti ego viri auctoritate cōmotus, & antea in aquis villensib. & nunc in his aquis sal conijcere soleo. cum enim tradit non sine crebro salis gustu, aquas huiuscemodi perpotari debere, sic accipio, vt & sal addi conueniat, & crebro idest, singulis quibusq. cyathis aliquid salis recte inijci possit. quod si aegrotum adducere minime possumus, vt Sale vtatur, conferre nos debemus aut ad Mannam, aut ad Syr. Rof. Sol. quae & ichores egregie extrudunt, & aquas propellunt. quod si ne hoc quidem ab illis impetrare possimus, cum his aquis recte Testutij aquas consociabimus. Ego vero perpetuo fere confudi Syr. Rof. Sol. ex Agarico; nam cum hae Aquae sales habeant, & Bitumen, Agaricum cum his conuenire experimento cognouimus; nam cum Agaricus minimum essentiae habeat aquae, ac digerendi, & calefaciendi vim nactus sit egregiam, cum his aquis recte coniungi posse putaui: neq. vero res alium habuit exitum, ac sperabam; etenim pituitosiores humores optime eiectos notauimus, quib. vulgo abundant omnes; qui in appetendo minime sibi temperant. neq. vero Veratrum, aut Scamoneam vnquam adieci; Bilisiores autem humores perpetuo eiectos obseruaui. dantur autem lib. IV. Summum VII. minimum III. quae hoc loco deesse videntur, petenda sunt ex II. lib. C. II. in quo de ratione exhauriendi aquas Villenses disputauimus. quos hactenus vsos fuisse his aquis vidi, ex loco vbi scatent, eas exhausisse mihi obscurum non est. nunquam exportandas curaui. puto tamen posse fieri, vt cum aliquo inuehuntur, eius vires langueant; Bituminis enim vis facile discutitur, ac difficilius ad pristinam virtutem reuocatur. etenim nullo negocio exhalat. vteri affectib. has aquas conuenientes esse vel ex Galeni testimonio comprobare possumus, qui lib. IX. C. x. κατὰ τόπους in huiuscemodi affectu Bitumen, & Agaricum maxime laudat. verba adscribam, tametsi illustri iam in loco posita sint, neq. vero vereor, ne quisquam suspicetur auctorum verbis me mea scripta infarcire, atq. a Galeni, optimorumq. auctorum scriptis ad nostra haec legentium animos transducere velle; sunt enim perpauca. ad vteri igitur (inquit) strangulationes conuenit Agarici ʒ. I. ex vino. Plantaginis sem. & succus ex vino.

" *Onyx detractus ex conchilio perpotatus. Acetum squilliticum ab-*
" *sorptum. ceterum odore excitat hoc morbo correptas mulieres*
" *Bitumen, & Castoreum. quod si Bitumen odore id praestat, idem potandum cum damus, efficacissimum semper reperi. Bitumen cum discutiat, facile menstrua potest extrudere, praesertim si cum ijs consocietur, quae eius vim minime frangat. Optime igitur Dioscorides Bitumini Castoreum confudit lib. I. C. xxcv. recte fortasse & nos, qui cum his aquis Agaricum permiscuimus, quod & menstrua submouet. in Dysenteria ex ptisana praebet Dioscorides, at Plinius ex vino. harum ego aquarum ciathos III. & vini optimi nigri, non austeri ciathum vnum in Dysenteria diuturniori, vt biberent aegroti, aliquando imperaui, atq. maxime iuuit; profluuium enim egregie coercuit.*

De D. Ioannis aquis. Cap. XIII.

HOc *restat scilicet, vt ad D. Ioannis aquas ascendamus; in montis enim fere iugum se receperunt. de quib. pauca verba faciamus; quod antea de aliarum natura longiorem orationem suscepe-rimus. in maximis vero omnium rerum difficultatib. versati essemus, si inter initia de his a nobis disputatum fuisset; intempestiue enim, & non sine molestia de ceteris quoq. aliquid dicendum statim fuisset. nunc hae profecto facilius cognoscentur ex colore qualitate, consistentia, odore, & deniq. facultatib. quae in vinis obseruare solet Galenus III. de victus ratione in morbis acutis p. I. quae ad harum aquarum rationem cognoscendam recte transferri possunt. quae quoniam in superiorib. libris, cuiusmodi essent, satis sunt (quod spero) a nobis demonstrata, hoc in loco diutius commorandum esse non putaui; quod omnib. iam pateant illustrius. has vero aut Argentum, aut Aurum, aut Aes habere quidam dictitant; ego vero calidiores aquas esse arbitror, easq. putissimas; namq. in omnes vsus veniunt. ex illis carnes coquuntur, vino in prandio, & coena permiscentur. illas pueri vulgo bibunt. est igitur cur censeam has aquas in tanta, & salis, & Sulphuris, & Bituminis, & Nitri, & Aluminis copia suam naturam tueri, ac colere; cum enim ex superiori parte decurrant, vt caloris vim*

ex Sulphure excitati maxime sentiant (magnopere enim calent) in Sale, Sulphure, Bitumine versari non possunt; quod ea grauiora sint, atq. in terrae cauernis delitescant. huc accedit montium natura, qui suas habent crustas, vel musculos. hae autem aquae in superiorib. crustis constiterunt; summum enim prope montem tenent. nugas agunt, qui aut Argentum, aut Aurum bis in locis reperiri temere affirmarunt, quae nunquam quisquam inspexit. at id seniores multi plane asseruerunt. an Aurum, aut Argentum tunc procreata sunt, cum nondum mons conflagrasset, flammasq. concepisset; quae accidisse aliquando & antea animaduertimus, aut sua vi, aut fulminum ictibus? mihi quidem fiet verisimile, cum aut Aurum, aut Argentum prodierit. Ego autem ea in medium attuli, quae mihi maxime probabilia viderentur, & quae homini sat esse possunt, qui non facile patiatur se a ratione auocari. veruntamen hac in re oculis potius ad cernendum, quam rationib. ad probandum opus est. hae vero aquae humectant, calefaciunt, aperiunt, leniunt, attenuant, digerunt, reuellunt. sudores eliciunt, dolores remittunt, somnum mouent, concoctiones moliuntur, vires firmiores reddunt, Iecoris intemperiem calidiorem, & sicciorem abstergunt, corpus plenius reddunt, ac sine lassitudine tuentur, diuturniorib. morbis extenuatos implent. vtilitatem haud vulgarem consequuntur ex his aquis, quib. scabies aut iam occuparit, aut inueterauerit. haec vitia abolentur harum aquarum beneficio praesertim si aegrotantes stomachum nacti sint minime imbecilliorem, aut Iecoris temperamento praediti non sint frigidiori. De his autē minime laboramus. quamobrem iam iam desertas, atq. abiectas esse intelligimus. in res inanes studia nostra consumemus, si vel sub Cane in harum aquarum solium aegrotos descendere, si vel duarum horarum spatio in illud sedere, si mane, & vesperi in illud venire posse, si deniq. os ventriculi vnguento Nardino inungi debere notabimus; namq. haec iampridem litteris consignata sunt.

De

De aquis D. Luciae Oricularariis. Cap. XIV.

A Montis huiusce latere, quod in Solem Aestiuum Occidentem vergit, ad dexteram ad aquarũ prope diuortia scatent aquae, in quib. Salgemma, & Alumen superat; gustu id facile percipitur; & aquis in vase vitreo coniectis, vbi ros emissum est, id quod subsidet, Salgemma, & Alumen repraesentat. adstringunt, ac discutiunt. plurimo vero Salgemmae tantillum Aluminis admixtũ videtur. Caloris copia subesse minime potest, quod longo interuallo disiunctae sint a summa vi caloris. cum igitur ita se res habeat; idem & ex recta vniuscuiusq. quae has habere aquas diximus, enumeratione possumus animaduertere. quod more, & instituto magni Hippocratis agimus. quod notauimus in lib. τῶν παρασκευαςικῶν. adstringere, & discutere neq. Sulphur, neq. Bitumen, neq. Nitrum, neq. Ocra, neq. Rubrica, neq. smopica potest, neq. si in vnum haec omnia cogantur, multo minus si duo, aut tria copulent, quae tamen nunquam natura coherere videntur; multa enim inter haec obrepere solent. aquae D. Luciae vulgo appellantur. Oculorũ profluuia leuant, lacrymas comprimunt, Epiphoram supprimunt, dolores oculorum sedant diuturniores: & si intumuerint, tumorem omnem abstergunt, sordes expurgant, ac coercent. has aquas aut per linteum super oculos bene mane ieiuno stomacho exprimimus, aut certe ijsdem consperguntur. multis te morabor, si & victus rationem perscribere, & qua ratione totum corpus in oculorum vitijs perpurgandum sit, exponere velim; quae a paucis quaeruntur, & res ipsa plura minime desiderare videtur.

IOANNIS BAPTISTAE DONATII.

De Aquis Lucensib. *Liber IV.*

De his, quae desiderantur in aquis Lucensib. Cap. I.

F*A demum, quae iure, ac merito desiderari a nobis possunt, breuissime explicare aggrediamur. qua in re satis mirari non possum, quid sit, quod cum doctissimi quidam viri saepe ad has accesserint aquas, quas summa diligentia nostri merito semper coluerunt; nemo tamen adhuc extiterit, qui, quid potissimum in his deesset, & necessario requireretur, litteris consignarit. qui vero villensium aquarum Fistulas instituit, idem, vt de loco, vbi sudarent aegroti, maxime vellem, vt attentius cogitasset; namq. sudiculum in curationib. morborum, qui renes vexant, optime conuenire testatur primum Archigenes, deinde Aetius lib. XI. C. V. Smegma Archigenis refert; & quod referat, idem laudet, comprobetq. necesse est. componitur ex his. Piperis, calcis viuae, sinapis, foecis vini vsti, staphidis siluestris, Nitri, Adarcis. Pumicis, Aluminis scissi, Sulphuris viui, Sing. par. portiones, atq. vt eo sudans in Hippocausto, vel caldario vteretur aegrotus, iubebat; is enim locus ad sudandum fuit, qui locus quoq. assa a veterib. est appellatus. idem paullo infra C. XI. apertius multo tradidit; cum enim ea remedia perquireret, quae & vessicae, & Renum calculis maxime conuenirent, praestantissimum remedium adscripsit, quod habet Alliorum nucleos. VII. Piperis grana IX. id autem*

tem

tem ex vino praebet in Balneo, postquam in calidiorem eius locum descenderit. Paullus lib. III. C. XIV. Sanguinem Hircinum, Cicadas, lapidem Iudaicum ex mulso in calidiori Balnei Solio, vt detur imperat. idem Soranus in lienosis, & Iecoris vicijs vsum naturalium aquarum, atq. natationem marittimam, & vaporationem locorum naturaspirantium, quo etiam sudores moueant, mame probat lib. III. C. IV. Naturaliũ etiam aquarum laudat exhalationem in Regio morbo, quippe quae sudores non modo elicere, verum etiam effundere possit. vapores autem quanto longius a terra, & ab aqua efferuntur, tanto licciores, & aridiores esse verisimile est. & Aetius deniq. lib. X. C. IIX. ea medicamenta, quae Ictericis potui dari solent, maxime praebet, cum aegrotus in calidam descenderit. ego vero, quae mihi verissima in mentem iampridem venerunt, ne nunc quidem, cur abijciã, satis perspicio. ad has aquas in renum vitijs curandis decurrimus, quippe qui Thermarum vsum temporum iniuria iamdudum amiserimus, in quib. multa, eaq. egregia medicamenta vsurpabant optimi quiq. medici. has aquas Dei summa benignitate accepimus, in quib. ea medicamenta e tenebris eruere, & ad vsum promere commodius multo, quam perantiqui illi possumus, quod nacti simus ad sudores eliciendos vapores illos, qui ex aquis efferuntur, quae renum mala euincunt egregie. multos praeterea ad has aquas quotidie accedere videmus, in quorum corporis habitu humores plane superfluunt, quos medicamentis magno cum aegrotorum malo, atq. incommodo intus adijre aliquando conamur; quod omnino perficere operosum est; difficilius enim esse scriptum reliquit Galenus ea discutere, quae in carnib. coierunt, quam ea, quae in aliqua sede conclusa sunt, extrudere II. de sanit. tuend. C. III. huc accedit, quod qui extra feruntur humores, recte minime intro reuocantur; neq. qui intus tendunt, foras eamode prodeunt. quod in extremo VI. capitis idem adnotauit Galenus. reperiuntur adhuc multi, qui alijs, atq. alijs morborum generib. laborant, quib. sudiculum praesens solet esse remedium. eos minime enumerabo, tum quod in promptu sunt, tum quod cuncta protinus contrahere deliberatum mihi est. super Baias in Murthetis erant sudationes; Assas sudationes in nostris habemus calidiorib. aquis; abesse igitur non potest, quin eiusdem

medici sit, qui varia sudatoria ignoret, haec improbare. vehementer etiam desiderarem, vt aliquid de balneolis, siue alueis, siue labris, quib. aqua frigida includeretur, commentatus esset. cuius vsus necessitas saepe incidit. ne multis. id luculente tradit Aetius
» lib. XI. C. XV. his verbis. Confert & naturalium aquarum cali-
» darum, & frigidarum vsus. ne quis putaret de illis aquis, quae huiuscemodi virtute praeditae essent, illum non agere, paullo post
» subdit. Aquisq. naturalib. principio quidem calidis, dein quoq.
» frigidis, praecipueq. Sulphureis, ac Bituminеis. atq. in coxendicis
» morbo probat idem Aetius lib. XII. C. LV. naturalium aquarũ
» vsum inter initia quidem calidarum, dein etiam frigidarum, quod & in Podagrae curatione sedulo obseruandum censeo. Ego vero hac in re quod verissimum est, cur silentio inuoluam, sane non dispicio, harum aquarum calidarum beneficio nulli aegroto sanitatem hactenus restitutam vidi. at ea ratione curandi plures ad sanitatẽ perductos obseruaui. frigidarum etiam vsus aquarum exploratus est ab Alexandro Tralliano, qui sanguinem Hircinum praebet, cũ
» aegrotus in frigidam descendit, & Calius Aurelianus II. trad.
» C. I. Vtraq. enim haec (inquit) passioni subiecta sunt, vt etiam
» stupor corporis, vel frigidus torpor, quem non semper necessario
» vaporationib. calidis, verum etiam frigore adhibito releuamus. nihil est de frigidae aquae vsu, quod praeterea addamus; plures .n. video, qui haec erudite persecuti sunt. Barnabonis aquas diutius negligere non debemus, ne nostra culpa intereant illae aquae, quae maximo nobis emolumento esse possunt. de Structura Balnearum
verbum non addam. illud tantum, quod praeterire nefas esse du- "
co, quod saluti aegrotantium plurimum conferre posse arbitror. "
quid illud est? vt & caldarium & tepidarium exedificetur: adij- "
ciendi aluei, vel labra muliebria, & virilia, quae e regione collo- "
centur, ita vt caldarium medium relinquatur, at quid hoc tan- "
tum? minime. uerum etiam ut aquarum Fistulae instituantur. hac enim ratione si fiant, erunt aquae (ut arbitror) utiliores. in cunctis uero Balneis Apodeteria necessario requiri multi quoq. ante nos animaduerterunt. Propylaea vero calidarum aquarum momenti nihil habere vident. sic vero appellat S. Ioan. Chrysostomus balneorũ vestibula in ea homilia, in qua negligentiã potissimũ exagitat. eam vero nuper de graeco in latinum vertit Flaminius Nobi

lius

lius, qui scriptoris illius eximiam, & praeclaram vim ita latine expraessit, vt graeca illius scripta amplius desiderare posse non videamur. In aquis vero Vilensib. vt tria saltem instituantur aquarũ illarũ vel lacunae, vel castella, vel receptacula, quae Greci (vt arbitror) πυέλους vocant, quod ex Galeni verbis percepimus VII. Meth. Meden. C. VI. & eodem modo appellat Razes in lib. de Peste C. VII. & Iulius Pollux lib. x. C. XVI. τῶν μὲν ἐν τῷ βαλανείῳ σκευῶν ὀνόματα, ἀσάμινθος, πύελος, κρουνός. Idest supellectilium, quae in balneis reperientur, nomina sunt, lauacrum, πυέλους. Latrina ex Varro. lib. IX. de lingua latina. Sed quid non ne hac voce vsus est Plautus in Rudente?

» *Postea ibo lauatum in Pyelum, ibi fouebo senectutem meam. Coelius Rodiginus lib. XXX. C. XX. videtur Pyelos fuisse concauus locus, in quo abluerent. In his tantum aquarũ contineri, aut secludi velim, quae ex fonte veniaut, quantum alueoli, vel labri, vel Balneolae iterũ recipere possint, atq. ex illis receptaculis in alueolos, in quib. aegroti descendunt, quoties velimus, copiosissime redudent. Fastigium vero habeant, peruelim, vt exeant è fundo alueoli aquae calidiores. In D. Ioannis Balneo tametsi & aerem, & aquas calidiores habeamus, aquas tamen frigidiores desideramus; etenim si corpus nostrum densius est, moram aliquam interponere oportet in aere calidiori; siu siccius in aqua calidiori, quod si calidius sit, & inaequalitatem habeat, in frigidam dimittendi essent aegrotũ illud quantum est, quod his Balnearum vel ministris, vel curatorib. quos aut mediastinos, aut mediastrinos veteres vocabant, potissimum sacras has aquas locamus, qui non modo omnium disciplinarum rudes, verum etiam morib. rustici sint, ac agrestes? ht vt experientiam sequantur, quae nulla ratione nititur, lucro tamẽ mirum immodum eosdem duci videmus; namq. futili eorũ cantilena, quid aliud quaerunt, nisi vt quamplurimum lucrifaciant, & paruo praecio Balneas redimant? huic malo, quod hospites, quorum amicitiam Respublica nostra cupidissime semper appetiuit, & ad eam voluntas ciuium meorum semper noui aliquid attulit, plane eijcit, ac extrudit, omnes mederi debemus. probare non possum eos, qui in vndiq. conclusa balnea se conijciunt: aquae enim calidiores vapores refundunt, quos rursus ad se trahit caput, quib. plenis, ac refertis multi, ac multi mali affectus interueniunt, vt Verti-*

go, & Scotomia, & Paralysis, & Apoplexia, & Epilepsia, & si qua alia sunt, quae colliquati humores afferrunt, quib. caput fere abundare solet. Plinius certe lib. XXXI. C. VI. hoc animaduertit, cum scripsit. quippe & vastitate odoris capita replentur. habemus igitur, quos iure accusemus vapores, quorum caussa in Balneis minus perdurare possumus. attamen inueniunt multi, qui omnem culpam reijciunt in aquas calidiores, qui recte minime indicant. rem palam exagito, cum video eos, qui ad Balneolam nostrã se conferunt, illico fenestras, quae antea aerem aditu minime prohibebant, obseruare; vapores enim, quos aquae calidiores efferunt, in angustiorem locum compellunt, qui vbi in supernum locum peruenerunt, deorsum referuntur. quare hoc in loco facere non possum, quin meis ciuib. significem vaporib. egressum in nostris balneis liberiorem omnino esse debere. id ex arte fieri potest, si locus sit apertus ad lumen accipiendum, & vapores detrudendos in fastigio Balnearum, isq. rotundus sit, quem columnis vndiq. perite clausum, & ornatum esse debet; & ne pluuiae aquas aliquando refrigerent, tectum habere oportet. hac ratione, aegroti in clarissima luce versabuntur, & vapores, quos aquae calidiores perpetuo efferre solent, amplius non decident, atq. eosdem venti omnes vna secum per commode rapere poterunt.

De ijs, quae consequuntur, & qua ratione obstructio impedimento sit, ne aquae Villenses ad Renes posint peruenire. Cap. II.

VIcium praeclusi, obstructiq. iecoris concitatur in venis portis in flexu illius, qua in tenuissimas venas terminatur, quod quidẽ nemini obscurum esse potest. at hoc, quod sequitur oculis minime percipitur. Hae oscillis coniunguntur cum ijs, quae in deuexo sunt, per sua ora. compertum habent hoc omnes medici, quod alimentum, quod a Stomacho ministratur, ab ijs venis, quae in flexu sunt, ad venas deuexi transcurrit, quod deinde in totum corpus dispergitur. aquarum vero calidarum cum magnam vim assumimus, necesse est, vt quemadmodum spatio vnius horae aceruatim coepta est, ita tota venas illas transcurrat, & ad vessicam perueniat.

uenlat. quod si venarum riuuli obstructi fuerint, mora iniecta, longiori temporis interuallo pedetentim percolatae diuersae, ac dissipatae in omnes corporis partes distribuuntur; venarum enim angustiae quo minus ἀθρόως transcurrerint, impedimento fuere. quod si qui reperiuntur, qui noctu tantummodo aquas edant per vesicam, illos maiori calore indigere necesseest, quo quasi comite aquae venulas illas tandem aliquando erumpunt. noctu autem cõ coctionis tempore natura maiorem nacta est vim ad transijciendas aquas.

Non transfluere aquas, quod in Stomacho multa superuacua reperiantur, & qua ratione extrudenda. Cap. III.

NOtaui saepe assumptas aquas nunquam aliquando transfluere quod intus aliquid opponatur, in quo extrudendo multum operae interdum frustra ponimus; non alia (quod diligenter quidem obseruaui) de caussa, nisi quod in Stomacho haud vulgaris coaceruata sit humorum copia pituitosorum, qui calidiorib. medicamentis propulsi, in omnesq. venas diuisi eas obturant, ac infarciunt. illi vero humores generantur, quod in appetendo minime saepe nobis temperemus. hos in inferiora depello Agarico potissimũ, ac Rhab. nunquam fere medicamento, quod Scamoneam habeat, quod nonnullã Stomacho inferat iniuriam; & vt in eam partẽ humores vertantur, caussa esse soleat. quod vero ad Sy. pertinet, non VI. aut VII. sed X. aut XV. aut XX. vt darentur, aliquado imperaui. vix enim credibile est, quam difficile sit, interdum corpora superuacuis humorib. plane liberare. efficacissimum, egregiumq. expertus sum Syr. de absynthio; mirifice enim eum vrinam mouere animaduerti, Renib. robur addere, virtutem, quae retinet, firmam facere, quod & Dioscorides deinceps adnotasse cognoui. eum autem assumere iubeo ex decocto Hyssopi, Sem. maluae, passularum. post coenam saepe huiuscemodi medicamentum perscribo, quod habet. Passularum vnc. I. liquiritiae, Sem. Halicacabi, vel Anonidis rad. cort. singulorũ ʒ. I. s. Rhabarbari ʒ. I. s. Tragacãti vnc. s. sacchari

sacchari candi. vnc. I. S. excipiuntur Sy. Hissopi. cum aute aquae, cum vrina minime eduntur; perpendendum unum eorum cursus in testinis consliterit, an in vesica haeserit; an potius venae eas absorperint. si ad intestina totae confluxerint, colligitur id ex tensione, ac tumore; culpam sustinent venae Meseraicae praeclusae, quae aquarum profluuium comprimunt. vomitum comprimere debemus. namq. ex sententia Galeni IV. de victus. ra. in morb. acut. p. CIV. ad omne morbi genus pertinet, clysteres perscribere, & vomitum supprimere in his humorib. quos venter praeter naturam continet, ac, vt ex artis praeceptis extrudantur, maxime postulat. & Hippocrates, ita affectum ne euomat, curato, scribit, venterq. sollicitetur. extruduntur igitur aquae clysteriis, aut Glandulis. Clyster haec habere debet. Calamethi. Hyssopi. Feniculi Polipodij sing. m. S. Centaureae minor. m. I. decoquuntur ex aquis Tectutij. his adiungimus Hyerae pierae. Benedictae sing. vnc. S. mell. ros. vnc. III. Ol. rutacei vnc. IV. si omnes in venis contineantur, euotantur, Balneis earundem aquarum calidiorib. quae sudorem diffundant. Massiliae Laurentius Strozza S. R. E. Cardinalis amplissimus, cuius nomen in benedictione est, has nonnullorum impulsu aquas aliquando exhausit, quib. in venis admissis paullo post totu corpus intumuit; facies vero adeo in tumore erat, vt sub ea oculi plane delitescerent. illum continuo in alueum harum aquarum demisimus, quae calidiores à nobis paullo ante de industria redditae fuerant, qui haec in hoc remedio accidere facile posse cogitaremus. tumor principio parum desidebat, veruntamen postquam ab ijs, qui circa erant, exceptus in lectum delatus est, ac stragulum superiniectum est; sudor illico copiosior est consecutus, a quo tumor omnis protinus discussus est. postridie aut syr. ros. laxat. aut yridis, aut Brassicae marinae decoctum prebeo, aut certe Mannam vulgo appellatam. nonnunquam eadem die ad clysteria confugi, quae constant ex ijs, quae paullo ante tradidimus. aut simul incoquere solemus ex aquis scilicet Tectutij Agarici, Colloquintidos, rad. Ebuli, Cucumeris Asinini sing. vnc. II. sin in vesica subsliterint, eam oleo Scorpionum inungimus, aut in eam, vt Castoreum cum oleo Rutae confusum iniciatur, curamus. eadem in aluum recte indi possunt; & aliquando in eam dedimus Falernum, in quo vt deco-

que-

querentur Foeniculus, Ciminum, Anisus, Origanum, Ruta imperauimus. nonunquam sysimbrium ex oleo Scorpionum subieci, & vt vessicae imponeretur, curaui. saepe auxilio fuit cataplasma, in quo erat Porrum, Allium, farina Lupinorum, Sem. lini, foeniculi. persaepe vernecis Zirbum, quem appellant, dum caleret, imposuimus. haud raro iussimus, vt aegrotus in latere sederet igne calefacto, & vino asperso albo.

De anni temporib. obseruatio. Cap. IV.

E*Adem aliquando destillare minime solent, quod annus antecesserit humidior, ac calidior; neq. enim verisimile est aquas tametsi terra abstrusas abesse omnino posse ab aquarum, & temporum iniurijs, praesertim cum Aristoteles testatum reliquerit aquae dulcis copiam ad calidiorem profluentem aliquando adiungi solere. hinc in Veris flexu recte dantur, atq. inter Aestatis initia, nec nō & Autumno, praesertim si calidior, & siccior extiterit: ego uero anno* CIↃ. IↃ. LXXIX. *in quo profecto aquae ingentes fuere, perpaucos, omnino aquas hasce extrusisse notaui. nullis excidit, qui ita corpore facti essent, ut humidiores, frigidioresq. uiderentur. atqui aeris uitia, ac incommoda lenire possumus, propulsare non possumus. qui quasi iure hereditario facile labere possunt in morbos articulares, nisi si aquas nullo negocio extrudant, uel me auctore ab illis abstinere maxime debent. & quos Podagra male habet, nisi si aut cum urina excernantur, aut eas aluus fundat, in illis morbum aggrauescere notamus; retentae enim hae in uenis collabuntur in artus.*

Hasce aquas cum alijs minime commisceri. Cap. V.

S*Cio ego haec, & proprios naturarum modos, & temperamenti proprietates, & morborum apparatus, & obscuriores, & proprias causas quasdam & denique naturae motus minime animaduertere illos, qui has aquas alijs quibusdam permixtas, ac confusas nunc demum profluere dictitant, quae & constanter idem semper praestiterunt; & uno, & eodem modo, ac loco perpetuo delabun-*

buntur eodem odore, sapore, calore praeditae erumpunt. atq. ego, qui cuncta haec loca saepius obierim, ac diligentius explorauerim, vere testari possum nullam rem a me hactenus repertam, quae earum naturam aut labefactare, aut commutare possit. quod si cum alijs permiscentur, obsecro cum quibus? quae sunt illae, quae in illas decurrere possint? quis est, qui non videat, cum his montib. nullos iunctos esse altiores iugos, aquas vero peremes habere? & tamen inuenti sunt nonnulli, qui de earum dignitate nonnihil detrahere conati sint, qui non ratione, aut oratione egere videntur, sed oculis ad cernendum.

De curandis ijs, qui in Balneis animo facile concidunt. Cap. VI.

QVod autem multi reperiantur, qui animo facile concidant in Balneis, illis auctores sumus, vt antequam in Balneum descendant, panis frustulum tantum assumant, minime bibant. Oua probare non possum, quod maxime nutriant, & nullo negocio distribuantur. multo minus confectiones, quas appellant, laudare soleo; namq. hae omnino calidiores sunt. vinum autem prorsus reijciendum; quod & caput vaporib. repleat; & ciborum illo epoto praeceps, & lubrica consequatur distributio, quae ex. I. de Sanit. tuen. C. x. & x I. facile eliciuntur. postquam autem animo malefactum est aegroto ex sententia Aetij lib. I x. C. x I I. totum corpus leniori veste tegendum, facies madefacienda spongia in frigidam demissa. Hinc illa

" obsipat

" Aquulam.

perfricandus Stomachus, & pedes. os aperiendum, & pinna faucib. ingerenda, vt humor, qui culpam sustinet, vt aegrotus animo conciderit, euocetur. aqua tepida in ore instillanda. quod si nullus vomitus consequatur, huiuscemodi tamen remedijs, morb. finiri solet. & quoniam aegroti fere intermortui os aperire non possunt, comprimendus auris meatus, & os petrosum, quod λιθοειδὲς graece vocatur. & Plautus.

" Perij, animo male est, contine, quaeso caput comprime.

Perij,

cedendus aegrotus. capilli euellendi, uociferandum. ceterum postquam aegrotus deficiens seruatus fuerit, neque in frigidam, neq. in calidam demittendus est: aut enim lazato, corpore calor facile resoluitur, aut a frigiditate adstrictis corporis aditib. idem calor extinguitur.

Qua ratione praecordia, Renes, & caput ab aquarum iniurijs tueri possimus. Cap. VII.

Quod si qui inueniantur, qui praecordia, aut Renes calidiores nacti sint, antequam in Balneis descendant, hae particulae inungendae sunt, aut Vng. ros. aut Sandalino, aut Nardino. super stomachum autem imponenda sunt, quae illum refrigerare possunt, si calidior sit; sin frigidior quae calorem incolumē tueri queant. caput autem Pileo protegendum, ne vaporibus impleatur, ac incendatur.

Morbo Gallico vexatis potestatem aquarum non continuo faciendam esse. Cap. IIX.

Quaeri sedulo solet, num qui morbo Gallico aliquando correpti fuere, ad has aquas sint impellendi. haud sum nescius eruditissimos viros ita sensisse, vt morbus Gallicus nunquā recte aquis calidiorib. percurretur: sed ab eo morbo plane perfunctis easdem salutares esse solere; modo eo morbi genere vexentur aegroti, vt cum eo nullam habeat societatem; & alius, atq. alius morbus videatur. quos ego non hoc nomine accuso, quod his aquis calidiorib. neminem sublenatum esse fateantur: sed quod aliquod morbi genus in eo corpore, quod morbo Gallico correptum sit, excitari posse existiment, quod illius reliquijs plane non inhaereat; nullum enim ille non morbum concitat; & acerbissima quaeq. symptomata eum consequuntur. quid ergo? inquies. nunquam ne ex arte profligabitur morbus? ego vero Salza Parilia multos alleuari sensi. China aegrotorum plurimorum saluti subueni. Lignum vero Sanctum vulgo appellatum, quasi Deum medicinam huic malo fecisse vidimus. sed etiam, atq. etiam perpendendum arbitror, an Iecur calidius sit,

quã naturalis corporis habitudo postulat; & morbus qui prorumpit, ex alio protinus erumpat. etenim si calidius factum est Iecur, aquas has praebendas esse minime censeo, & quod Iecur calidius multas soleat coacervare cruditates (ab imbecillitate enim Stomaci, quae Iecori calidiori fere consequitur, cunctae fluunt concoctionem euersiones) & quod queadmodum vsum aquarum calidarum in capite calidiori summopere improbet Galenus, v. Is de Sanit. tuen. C. IX. sic & in ijs, quae assumuntur aquis, Iecore percalido sentiendum arbitrer; non enim longius excurrit oratio; & par ac eadem ratio existit. ad eum autem caloris gradum elatum est Iecur a morbo, vt iam non concoquat, & humores amplius tepefaciat, vt solebat, sed plane comburat. vidi ego superior. idieb. quendam morbo Gallico perdiu correptum, qui assumptas aquas, nunquam extrusit, tametsi opime ad sanitatem iampridem perductus videretur. quod si morbus abscesserit, continuo perpendendum, num ab hoc ad illum morbum compulsus videatur aegrotus; etenim si huiusce caussa in illum priorem conferenda est, aquae Lucenses tantum ab est, vt morbum discutiant, vt longinquo, & periculoso morbo saepe implicentur aegroti. hortatus sum nonnullos, qui in huiuscemodi morbum inciderunt, vt aquas has aliquando sumerent; cuncta summa ratione egimus, fortuna nunquam sequuta est. principio quod morbus calidior sit; & aquae Lucẽses alia, atq. alia qualitate praeditae; etenim & Alumen, & Bitumen, & Nitrũ, & Salgemma nactae sunt. quapropter vno consensu agere minime possunt. huc accedit, quod virtute cunctae exiccent. re autem vera humidiores sint, quod Hippocratis testimonio ex lib. de Aere, Aquis, & Locis C. III. multo ante comprobauimus. quid plura? primo siccitas in sensum se dat, eminet, elucet, deinde quae dissoluere, ac dissipare potest facultas; quae adeo infirma videtur, vt id, quod debet absoluere, ac perficere saepe nullo modo possit. quapropter aditus intercluduntur, & multa vis aquarum in priorib. venis consedit, quae deinde in totum corpus plane diuiditur, quae longinquum, & insanabilem morbum efficit. Stomacho imbecilliori praediti fere sunt, quos morbus Gallicus vexat. at, cum aquas sumimus, stomaci virtus ad eas extrudendas, ac distribuendas deesse nullo modo debet. naturam vero a morbi malignitate a sum-

mo

mo loco depulsam notamus. amant inania, qui de statu morbi requirunt. hi tria illius tempora statuunt. primum eius initium est, cum scilicet Iecur tantummodo occuparit, quod & Tariolos vocatos, & Bubonem excitarit, quod principium dierum numero definiri nullo modo potest. alterum vero vero cum humores corripuerit. tertium cum solida male habuerit. ergo auctor sum, vt medicus ex re presenti cum ex morbo, tum vero ex aquis consulat, quid agendum sit; difficile est enim aliquid perscribere; nam singuli morbi singularem, & exquisitam curationem postulant. Medici enim artem ita exercent, vt singularium sanitatem intueantur, quam habent perpetuo propositam. qua in re omnes hortor, vt priusquā aegrotis aquae calidiores praebeantur, naturam partium, & morbos quam sagacissime possint odorentur; neq. enim inficias imus aliquos posse inveniri, quib. morbo egregie depulso, tuto potestas aquarum calidarum facienda sit. veruntamen neminem adhuc vidimus huiuscemodi morbo infestatum, qui ad hasce aquas accesserit, qui iterum illis confiderit.

Deo vni, & Trino sempiterna Laus, & Gloria. Amen.

Πατρίδα κοσμήσω λιπαρὴν πόλιν, οὔτ' ἐπὶ δήμῳ
Τρέψας, οὔτ' ἀδίκοις ἀνδράσι πειθόμενος.

Ornabo patriam claram; nec specto furentem
Iam populum, aut prauorum artib. arrideo.

LIBRORVM

Capita omnia.

LIBER II.

Scamo-

LIBER III.

LIBER IV.